

HASAN
ÂLİ
YÜCEL
KLASİKLER
DİZİSİ

CLXXXV-3

FRIEDRICH
NIETZSCHE

FRIEDRICH
NIETZSCHE

GEZGİN VE
GÖLGESİ

İNSANCA, PEK İNSANCA-2

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN: MUSTAFA TÜZEL

GEZGİN VE GÖLGESİ

TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

VII.
BASIM

Genel Yayın: 2955

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüphanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüphanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

23 Haziran 1941

Maarif Vekili

Hasan Âli Yücel

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

**FRIEDRICH NIETZSCHE
GEZGİN VE GÖLGESİ
İNSANCA, PEK İNSANCA-2**

**ÖZGÜN ADI
DER WANDERER UND SEIN SCHATTEN
MENSCHLICHES, ALLZUMENSCHLICHES-2**

**ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN
MUSTAFA TÜZEL**

**© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2009
Sertifika No: 40077**

**EDİTÖR
KORAY KARASULU**

**GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM**

**REDAKSİYON
GÜLÇİN SESİL SAR**

**GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI**

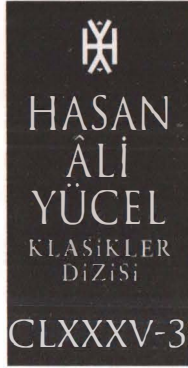
**I. BASIM, ŞUBAT 2014, İSTANBUL
VII. BASIM, ŞUBAT 2021, İSTANBUL**

ISBN 978-605-332-070-8 (KARTON KAPAKLI)

**BASKI
ALİOĞLU MATBAACILIK BASIM YAYIM VE KAĞIT SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
ORTA MAH. FATİN RÜŞTÜ SOK. NO: 1-3/A
BAYRAMPAŞA/İSTANBUL
Tel. (0212) 612 95 59
Sertifika No: 45121**

**Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında
gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla
çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.**

**TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
www.iskulttur.com.tr**

FRIEDRICH NIETZSCHE

GEZGİN VE GÖLGESİ İNSANCA, PEK İNSANCA-2

ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN:
MUSTAFA TÜZEL

TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

Gölge: Baktım ki senden uzun süredir ses seda çıkmıyor, sana bir konuşma fırsatı yaratayım dedim.

Gezgin: Konuşuyor – nerede? Ve kim? Sanki kendi konuşmamı duyuyormuşum gibi geldi bana, ancak kendi sesinden daha zayıf bir sestti.

Gölge: (Bir süre sonra): Sevinmedin mi konuşma fırsatı bulduğun için?

Gezgin: Tanrı ve inanmadığım tüm şeyler adına, gölgem konuşuyor; işitiyorum, ama inanmıyorum.

Gölge: Bunu böyle kabul edelim ve üstünde daha fazla düşünmeyelim; bir saat sonra her şey geçip bitmiş olacak.

Gezgin: Tam da böyle düşünmüştüm ben de, Pisa'daki bir ormanda önce iki, sonra beş deve gördüğümde.

Gölge: Aklımızın sesi kesilince, ikimizin de birbirimize karşı aynı ölçüde hoşgörölü olmamız iyi bir şey: böylece konuşurken de sinirlenmeyeceğiz ve sözlerini anlaşılma bulunca hemen yapışmayacağız diğerinin yakasına. Kişi o sırada ne yanıt vereceğini bilemiyorsa, bir şeyler söylemiş olmak da yeter: Benim bir kişiyle konuşmamın asgari koşulu budur. Daha uzun bir konuşmada, en bilge kişi de bir kez deli ve üç kez aptal olur.

Gezgin: Senin kanaatkârlığın, bunu açıkladığın kişinin gönlünü okşayan bir şey değil.

Gölge: Yağcılık mı yapayım?

Gezgin: Sanırdım ki insanın gölgesi, onun kibridir; ama insanın kibri asla “yağcılık mı yapayım?” diye sormaz.

Gölge: Bildiğim kadarıyla insanın kibri, benim şimdiden iki kez yaptığım gibi, konuşmak için izin de istemez: hep konuşur.

Gezgin: Sana karşı ne kadar kaba davrandığımı ancak şimdi fark ediyorum, sevgili gölgem: seni görmekle kalmayıp sesini de işittiğim için ne kadar sevdiğimi henüz tek bir sözcükle bile dile getirmiş değilim. Bilirsin ki severim gölgeyi, ışığı sevdiğim gibi. Yüz güzelliği, konuşmanın netliği, karakterin iyiliği ve sağlamlığı var olsun diye, ışık kadar gereklidir gölge de. Rakip değildir bunlar birbirlerine, el ele tutuşurlar sevgiyle ve gölge de sürüklenir peşinden, ışık gözden yittiğinde.

Gölge: Ben de nefret ediyorum, senin nefret ettiğin aynı şeyden, gecedен; seviyorum insanları, ışığın havarileri oldukları için ve sevinyorum yorulmak bilmeden idrak eden ve keşfedenlerin idrak ettikleri ve keşfettikleri zaman gözlerinde beliren ışıltıya. Bilginin güneş ışığı üzerlerine düşünce tüm nesnelerin saldıkları o gölge, – o gölgeyim ben de.

Gezgin: Seni anladığımı sanıyorum, kendini âdeta gölge gibi dile getirmiş olsan da. Haklıydın ama: iyi dostlar zaman zaman karanlık bir söz söyler, bir anlaşma işaretidir bu, üçüncü kişiler içinse bir bilmecedir. Ve biz iyi dostlarız. Dolayısıyla yeter bu öndeyiş! Yüzlerce soru sıkıyor ruhumu ve belki de onlara yanıt verebilecek çok az zamanın var. Bakalım tüm bu telaş ve uzlaşmacılık içinde, hangi konularda görüşeceğiz.

Gölge: Ama gölgeler daha ürkektirler insanlardan: hiç kimseye söylemeyeceksin birbirimizle nasıl konuştuğumuzu!

Gezgin: Birbirimizle nasıl konuştuğumuzu mu? Gökyüzü korusun beni uzun uzun kurulmuş yazılı konuşmalardan! Platon kurmaktan daha az zevk alsaydı, okurları da Platon’dan daha çok zevk alacaktı. Bir konuşma, gerçeklikte

eğlendirir; yazıya dökülüp okunduğunda, tamamen yanlış perspektiflerden oluşan bir resme dönüşür: çok uzun ya da çok kısadır her şey. – Yine de, ü z e r i n d e anlaştığımız şeyi bildirebilecek miyim?

Gölge: Ben buna razıyım; çünkü herkes bunda yalnızca senin görüşlerini görecektir: gölgeyi hiç kimse aklına getirmeyecek.

Gezgin: Belki de yanılıyorsun, dostum! Şimdiye kadar benim görüşlerimde benden çok, gölgeye dikkat ettiler.

Gölge: Işıktan çok, gölgeye mi? Mümkün mü bu?

Gezgin: Ciddi ol, sevgili deli! Daha ilk sorum bile gerektiriyor ciddiyeti. –

* * *

Gezgin ve Gölgesi

1

Bilgi Ağacı Üzerine. – Hakiki-görünürlük,¹ ama hakikat değil: özgür-görünürlük, ama özgürlük değil, – bu iki meyvedir, bilgi ağacının yaşam ağacıyla karıştırılamayışını sağlayan.

2

Dünyanın Akıllı. – Dünyanın bengi bir akıllılığın toplamı olmadığı, bildiğimiz dünya parçasının – yani bizim insani aklınızın – pek de akıllı olmayışıyla kesin olarak kanıtlanabilir. Ve bu akıl daima ve tamamen bilge ve rasyonel değilse, dünyanın geri kalanı da değildir; buradan a minori ad majus, a parte ad totum² sonucu çıkarılabilir, üstelik belirleyici bir kuvvetlilikle.

3

“Başlangıçta ... vardı”. – Ortaya çıkışı yüceltmek – tarihin incelenişi sırasında yeniden oluşan ve her

1 Hakiki-görünürlük: Wahrscheinlichkeit, aslında olasılık anlamına geliyor.

2 Küçükten büyüğe, parçadan bütüne. (Lat.) (ç.n.)

şeyin başında en değerli ve en önemli olanın bulunduğunu kesinlikle düşündürten metafizik artçı dürtü budur.

4

Hakikatin Değerinin Ölçüsü. – Dağlara çıkmanın zorluğu, onların yüksekliği açısından bir ölçüt oluşturmaz kesinlikle. Ve bilimde durum başka türlü olmalı! – diyorlar, sırra vakıf olmuş görünmek isteyen kimileri, – hakikat uğruna gösterilen çaba, hakikatin değerini belirlemeliymiş! Bu çılgınca ahlak, “hakikatler”in aslında, üzerlerinde iyice yoruluncaya kadar çalışmamız gereken jimnastik aletlerinden başka bir şey olmadıkları düşüncesinden kaynaklanıyor, – tinin atletleri ve yarış jimnastikçileri için bir ahlak.

5

Dil Kullanımı ve Gerçeklik. – İnsanların gerçekten de çok önem verdiği tüm şeylerin, en yakın şeylerin, ikiyüzlüce bir hor görülüşü vardır. Denir ki örneğin, “yalnızca yaşamak için yemek yenir”, – lanet olası bir yalandır bu, tıpkı her türlü şehvetin asıl amacının çocuk üretmek olduğunun söylenmesi gibi. Bunun tersine, “önemli şeyler”e saygı duyulması hemen hemen hiçbir zaman tamamen sahici değildir: rahipler ve metafizikçiler gerçi bu alanlarda bizi, ikiyüzlüce abartan bir dil kullanımına alıştırmışlar, ama bu en önemli şeyleri hor görülen en yakın şeyler kadar önemsemeyen duyguyu henüz değiştirememişlerdir. – Bu çifte ikiyüzlülüğün sıkıcı bir sonucu ise, kişinin en yakın şeyleri, örneğin yemek yemeyi, ikamet etmeyi, giyinmeyi, ilişki kurmayı, sürekli önyargısız ve genel düşünmenin ve değiştirmenin nesnesi kılmayı, bu şeyler küçük düşürücü kabul edildiklerinden, entelektüel ve sanatsal ciddiyetini onlardan uzak tutuşturur; öyle ki bu alanda

alışkanlık ve edepsizlik, düşüncesiz davrananlar üzerinde, yani deneyimsiz gençlik üzerinde kolayca zafer kazanır: öte yandan bedeninin ve tının en basit yasalarını sürekli çiğneyişimiz, yaşlı genç hepimizi utanç verici bir bağımlılığa ve özgür olmayışa sokar, – hekimlere, öğretmenlere ve tüm toplumun üzerindeki baskıları hâlâ hissedilen din adamlarına olan, aslında gereksiz bağımlılığımızı kastediyorum.

6

Dünyevi Kusurluluk ve Asıl Nedeni.
– Çevremize şöyle bir bakınca, her defasında öyle insanlar görürüz ki, ömür boyu yumurta yemişlerdir de en lezzetli yumurtaların uzunca olanlar olduğunu fark edememişlerdir; fırtınanın belden aşağısı için faydalı olduğunu, güzel kokuların soğuk, duru havada en yoğun koktuğunu, tat alma duyumuzun ağzın değişik noktalarında farklı farklı olduğunu, iyi konuşulan ya da iyi dinlenen her yemeğin mideye gece şifası getirdiğini bilmezler. Gözlem duygusunun eksikliğine ilişkin bu örnekler bize yeterli gelmezse, en sıradan şeylere de çoğunluk tarafından çok kötü gözle bakıldığını, çok ender olarak dikkate alındığını bir o kadar kabul edebiliriz. Ve bunun hiçbir önemi yok mudur? – Bir düşünelim ki, bireylerin hemen hemen tüm bedensel ve ruhsal kusurları bu eksiklikten türetilbilir: yaşam tarzının düzenlenişinde, günün bölümlenişinde, ulaşımın zamanında ve seçiminde, meslekte ve boş zamanda, emir vermede ve itaat etmede, doğal ve yapay duyguda, yemekte, uykuda ve düşünmede neyin yararlı ve neyin zararlı olduğunu bilememek; en küçük ve en gündelik şeylerde cahil olmak ve keskin gözlere sahip olmamak – budur yeryüzünü bu kadar çok kişi için bir “felaket çayırı”na dönüştüren. Her yerde olduğu gibi bu noktada da insanın akılsızlığının söz konusu olduğu söylenme-

sin: aksine – gerektirdiği kadar ve gerektiğinden fazla akıl vardır burada, ancak yanlış yönlendirilmiş ve dikkati o küçük ve en sıradan şeylerden yapa y bir biçimde başka yere çekilmiştir. Ruhban ve öğretmenler ve her türden idealistin, kabasının ve incesinin ulvi iktidar düşkünlüğü, insana tamamen başka bir şeyin önemli olduğunu daha çocuk yaşında telkin ederler: ruhun kurtuluşu, devlet hizmeti, bilimin ilerletilmesi ya da saygınlık ve mülktür önemli olan, tüm insanlığa hizmet etmenin araçları olarak; öte yandan bireyin ihtiyacı, günün yirmi dört saati içindeki büyük ve küçük sıkıntıları, hor görülesi ya da önemsiz şeylerdir. – Daha Sokrates bile var gücüyle karşı çıkmıştı, insani olanın insanın lehine bu kibirli ihmal edilmesine ve severdi Homeros’un bir sözüyle, tüm kederin ve tasanın gerçek çevresini ve toplamını hatırlatmayı: Budur, diyor ozan yalnızca budur “evimde iyisiyle kötüsüyle karşılaştığım”.

7

İki Avunma Aracı. – Geç antikçağın ruh yatıştırıcısı olan Epikuros, günümüzde bile hâlâ çok ender rastlanan, maneviyatın sakinleştirilmesi için nihai ve en uçtaki kuramsal sorunların çözümünün hiç de gerekli olmadığı şeklindeki o harika kavrayışa sahipti. “Tanrılar korkusu”yla inleyenlere, “tanrılar varsa bile, biz onları ilgilendirmeyiz” demek yetiyordu ona – tanrılar var mı, yok mu gibi nihai bir soru hakkında verimsiz ve uzaktan tartışmalar yapmak yerine. Bu konum çok daha uygun ve güçlüdür: karşıdakine birkaç adım avans verilir ve böylece dinlemek ve harekete geçmek için gönüllü olması sağlanır. Ancak, tam tersi – tanrıların bizimle ilgilendikleri – kanıtlanmaya kalkışıldığında, zavallı öteki, ne tür labirentlere dalmak, dikenli çalılıklara girmek zorunda kalacaktır, tamamen kendiliğinden, bu oyunda acımasını gizleyecek kadar insancıl ve incelmış ol-

ması gereken ikna edicinin kurnazlığına gerek kalmadan. Sonunda öteki, her türlü önermeye karşı en güçlü argümana, yani tiksintiye, kendi iddiasından tiksitmeye varır: soğur ve en katıksız ateistin de sahip olduğu bir ruh haliyle uzaklaşır oradan: “Ne işim olur aslında tanrılarla! Canları cehenne-me!” – Diğer durumlarda, yani yarı fiziksel, yarı ahlaki bir hipotez maneviyatı bozduğunda, bu hipoteze karşı koymayacak, bunun elbette böyle olabileceğini kabul edecekti: ama aynı olayı açıklamak için i k i n c i bir hipotez d a h a var olacaktı; belki durum başka türlü de olabilecekti. Çağımızda bile, hipotezlerin ç o ğ u n l u ğ u , örneğin vicdan rahatsızlıklarının kaynağı konusunda, yegâne belirgin hipotez olan ve bu yüzden yüz kat abartılan tek bir hipotez üzerinde kafa yormak sonucunda ruhta kolaylıkla oluşan gölgeyi ortadan kaldırmaya yetiyor hâlâ. – Demek ki mutsuzları, kötülük yapanları, hastalık hastalarını, ölmek üzere olanları avutmak isteyen biri, Epikuros’un birçok soruna uygulanabilen o iki sakinleştirici özdeyişini anımsamalıdır. En basit biçimde şöyle anlatılabilir bu özdeyişler: birincisi, diyelim ki durum böyle, o halde bizi ilgilendirmez; ikincisi: böyle olabilir, ama başka türlü de olabilir.

8

G e c e d e . – Gece çöktüğünde, en yakın şeyler hakkındaki duyumsayışımız değişir. İşte rüzgâr, yasaklı yollarda dolaşıyormuş gibi, fısıltıyla bir şey arıyormuş gibi huysuzdur, aradığını bulamadığı için. İşte lamba ışığı, donuk kırmızımsı ışınlarıyla, bitkin bakışlarıyla, geceye isteksizce karşı koyarak, sabırsız bir kölesidir uyanık insanın. İşte uyuyanın soluk alıp verişleri, ürpertici ritimleri, hep yeniden geri dönen bir kaygı ezgiyi üflüyor gibidir bu ritmin üzerine, – biz duymayız o ezgiyi, ama uyuyanın göğsü yükseldiğinde, böyle hissederiz kendimizi, yüreğimiz düğümlendiğinde ve soluk

inip de âdeta ölümcül bir sessizliğe büründüğünde, deriz ki kendimize: “Dinlen birazcık, eziyet çekmiş zavallı tin!” – tüm yaşayanlara, böyle ezilmiş yaşadığı için, ebedî huzur dileriz; gece ölüme ikna eder. – İnsanlar güneşten yoksun olsalardı ve geceye karşı ayışığı ve gazyağıyla savaşısalardı, hangi felsefe verecekti örtüsünü üzerlerine! İnsanın tinsel ve ruhsal özünün, yaşamı örten karanlık ve güneş yoksunu yarısı tarafından nasıl tamamen karartıldığı, şimdiden çok iyi fark ediliyor.

9

İstencin Özgürlüğü Öğretisinin Orta-ya Çıktığı Yer. – Bir insan üzerinde tutkularının biçimi, bir diğerinde dinleme ve itaat etme alışkanlığı, bir üçüncüsünde mantıklı bilinç, bir dördüncüsünde ise kaçamaklardan hoşlanma ve cesurca keyif alma olarak durur zorunluluk. Bu insanların istençlerinin özgürlüğü, tam da her birinin en sıkı sıkıya bağlı olduğu yerde bulunur: tıpkı ipekböceğinin, istenç özgürlüğünü tam da kozasını örmekte bulması gibi. Peki neden böyledir bu? Açıkça şundan dolayıdır ki, her biri kendini yaşam duygusunun en büyük olduğu yerde en özgür hisseder, dediğimiz gibi, kâh tutkuda, kâh ödevde, kâh bilgide, kâh yüreklilikte. Birey, kendini güçlü kılan şeyin, kendini canlandırdığını hissettiği şeyin, daima özgürlüğünün unsuru da olması gerektiğini düşünür ister istemez: bağımlılığı ve kalın kafalılığı, bağımsızlığı ve yaşam duygusunu zorunlu çiftler olarak bir arada ele alır. – Burada, insanın toplumsal-siyasal alanda edindiği bir deneyim, yanlış bir biçimde nihai metafizik alana aktarılmaktadır: orada güçlü adam aynı zamanda özgür adamdır, orada zevkin ve tutkunun canlı duygusu, umudun büyüklüğü, arzulamanın gözüpekliği, nefret etmenin güçlüğü egemenlerin ve bağımsızların donanımıdır, öte yandan

bağımlı olan, köle, ezilmiş ve ahmakça yaşar. – İstencin özgürlüğü öğretisi, e g e m e n zümrelerin bir buluşudur.

10

Yeni Zincirleri Hissetmemek. –Herhangi bir şeye bağımlı olduğumuzu hissetmediğimiz sürece, kendimizi özgür sanırız: insanın ne denli gururlu ve iktidar düşkünü olduğunu gösteren yanlış bir çıkarımdır bu. Çünkü burada, alışılmış bir bağımsızlık içinde yaşadığı, bunu istisnai bir biçimde yitirdiğinde karşıt bir duygu hissedeceği varsayımıyla, bağımlı olduğu anda bunu her koşulda fark etmesi ve bilmesi gerektiğini kabul eder. – Peki ya bunun tersi doğruysa: insan daima çok yönlü bir bağımlılık içinde yaşıyor, ama kendini ö z g ü r sanıyor, zincirin baskısını uzun bir alışkanlık sonucu artık hissetmiyorsa? Yalnızca yeni zincirlerden rahatsız olur ancak: – “İstenç özgürlüğü” de y e n i zincirleri hissetmemekten başka bir şey değildir aslında.

11

İstenç Özgürlüğü ve Olgunun Yalıtılması. – Alışıldık eksik gözlemimiz bir olaylar grubunu tek bir şey olarak algılar ve onları bir olgu olarak adlandırır: bu olgu ile bir diğeri arasında boş bir uzamın bulunduğunu da düşünür üstelik, her bir olguyu yalıtır. Oysa hakikatte tüm eylemlerimiz ve bilgilerimiz olguların ve boş ara uzamların sonucu değil, sürekli bir akıştır. Bu yüzden, istenç özgürlüğü inancı tam da sürekli, biricik, bölünmemiş, bölünemez bir akış tasarımıyla bağdaşmaz: bu inanç her bir eylemin yalıtılmış ve bölünemez olduğunu varsayar; isteme ve bilme alanında bir tür atomculuktur. – Karakterleri nasıl yanlış anlıyorsak, olgulara

da aynı şeyi yaparız: aynı karakterlerden, aynı olgulardan söz ederiz: o y s a i k i s i d e y o k t u r . Yalnızca aynı olguların var olduğuna, kademeli bir olgu türleri düzeninin bulunduğu ve bunun kademeli bir değerler düzeyine karşılık düştüğüne ilişkin yanlış varsayıma dayanarak övgüde ve kınamada bulunuruz: yani yalnızca tek tek olguları değil, sözde aynı olan olgu gruplarını da (iyi, kötü, merhametli, hasetçi eylemler vb.) y a l ı t ı r ı z – her ikisinde de yanılarak. – Sözcük ve kavram, eylemlerin-grupların bu yalıtılışına inanmamızın en belirgin nedenidir: sözcükler ve kavramlarla yalnızca şeyleri i m l e m e k l e k a l m ı y o r , başlangıçta onların aracılığıyla şeylerin ö z ü n ü kavradığımızı da zannediyoruz. Sözcükler ve kavramlar aracılığıyla şimdi bile sürekli olarak şeyleri olduklarından daha basit, birbirlerinden ayrılmış, bölünemez, her biri kendi başına ve kendisi için var olarak düşünmeye ayartılıyoruz. D i l d e , ne kadar özenli olursa da her an yeniden sökün eden felsefi bir mitoloji gizlidir; istencin özgürlüğüne, yani a y n ı olguların ve y a l ı t ı l ı m ı ş olguların varlığına duyulan inancın sebatkâr bir havarisi ve avukatıdır dil.

12

Temel Yanılgılar. – İnsanın, herhangi bir ruhsal zevki ya da sıkıntıyı duyumsayabilmesi için şu iki yanılsamadan birisine kapılmış olması gerekir: ya belirli olguların, belirli duyumsamaların eşitliğine inanıyor olmalıdır: o zaman şimdiki durumları daha öncekilerle karşılaştırarak ve onların eşit ya da eşit olmadıklarını saptayarak (her türlü anımsamada gerçekleştiği gibi) ruhsal bir zevk alır ya da sıkılır; ya da i s t e n ç ö z g ü r l ü ğ ü n e inanır, örneğin “bunu yapmamalıyım”, “bu başka türlü gerçekleşebilirdi” diye düşünür ve bundan da yine zevk ya da sıkıntı duyar. Her türlü ruhsal zevkte ya da sıkıntıda işbaşındaki hatalar

olmasaydı, hiçbir zaman bir insanlık ortaya çıkmazdı, – insanlığın temel duygusu, insanın özgürlüğün olmadığı bir dünyada özgür olan olduğu, ister iyi ister kötü davranışın ölümsüz mucize yaratıcısı, şaşırtıcı bir istisna, hayvanüstü, handiyse-tanrı, yaratılışın anlamı, var olmaması düşünülemeyen, kozmik bilmecenin çözüm şifresi, doğanın büyük hâkimi ve onun aşağılayıcısı, kendi tarihine dünya tarihi diyen varlık olduğu duygusudur! – Vanitas vanitatum homo.³

13

İki Kez Söylemek. – Bir konuyu hemen ikinci kez dile getirmek ve ona bir sağ bir de sol ayak vermek iyidir. Gerçi hakikat bir ayağın üzerinde durabilir; ama iki ayakla yürüyecek ve gezecektir.

14

Dünyanın Komedyeni İnsan. – Sadece ve sadece, insanın kendini tüm evrenin varoluşunun amacı olarak görmesindeki ve insanlığın ciddi ciddi yalnızca bir dünyamisyonu umuduyla hoşnut olmasındaki mizahı tadabilmek için, insandan daha zeki yaratıklar var olmalıydı. Dünyayı bir tanrı yarattıysa, insanı da tanrının maymunu olsun diye, kendi uçsuz bucaksız sonsuzluklarında sürekli bir eğlence vesilesi olarak yaratmıştır. O zaman elbette yer-yüzünün çevresindeki gökkürelerinin müziği de, öteki tüm yaratıkların insanla alay etme kahkahaları olurdu. O canı sıkılan ölümsüz, trajik-gururlu jestleriyle ve çektiği acıları yorumlayışıyla, genel olarak da en kibirli yaratığın tinsel mucitliğiyle neşesini bulsun diye, acıyla gıdıklar en sevdiği hayvanı – bu mucidin mucidi olarak. Çünkü eğlence olsun

3 Hiçliklerin hiçi insandır. (Lat.) (ç.n.)

diye insanı düşünüp bulan, insandan daha zekiydi ve zekânın zevkine daha çok varıyordu. – Burada, insanlığımızın kendini gönüllü olarak küçük düşürmek istediği yerde bile, biz insanların hiç olmazsa bu kibirlilikte tamamen benzersiz ve harika olmak isteğimizde, bir oyun oynar kibirliliğimiz bize. Evrendeki biricikliğimiz! Ah, tamamen olasılık dışı bir şeydir bu! Bu arada gerçekten de dünyadan uzak bir ufka sahip olan astronomlar, dünyadaki yaşam damlasının muazzam oluş ve yok oluş okyanusunun genel karakteri açısından hiçbir önemi bulunmadığını; yaşamın üretilmesi açısından dünyadakiyle benzer koşullara sahip sayısız, yani çok sayıda yıldız bulunduğunu, – elbette bunların, canlılık itilimini asla almamış ya da bundan uzun süre önce iyileşmiş olanların yanında bir avuç kaldığını; bu yıldızlardan her birindeki yaşamın, onun varoluş süresine oranla, yalnızca bir an, bir titreşim olduğunu, ardından uzun, çok uzun zamanların geldiğini, – yani kesinlikle o yıldızın varoluşunun hedefi ve son ereği olmadığını ima ediyorlar. Belki karınca da ormanda, kendisinin ormanın hedefi ve ereği olduğunu kuruyordur; tıpkı bizim insanlığın sonunu hayal gücümüzde âdeta istemdiği bir biçimde dünyanın sonuyla ilişkilendirilmiş gibi: yine de bu noktada durup da, her bir insanın cenazesinde genel bir dünyaların ve putların batışı töreni düzenlemediğimiz için mütevazı sayılırız. En önyargısız astronomun bile yaşamsız bir dünyayı duyumsayışı, bizim insanlığın ışıldayan ve uçuşan höyüklerini duyumsayışımızdan farklı değildir.

15

İnsanın Mütevazılığı. – Ne denli az zevk yiyor birçoklarına yaşamı iyi bulmak için, ne denli mütevazıdır insan!

Aldırışsızlık Nerede Gerekli? – Bilimin ilk ve son şeyler hakkında nihai bir saptamada bulunmasını beklemekten ve o zamana kadar da – sık sık önerildiği gibi – alışılacağı biçimde düşünmekten (ve elbette inanmaktan!) daha yanlış bir şey olamaz. Bu alanda mutlaka yalnızca kesinliklere sahip olmayı istemek dürtüsü, dinsel bir artçı dürtüdür, daha iyisi değil, – “metafizik gereksinim”in gizli ve ancak görünüşte kuşkucu bir türüdür bu, daha uzunca bir süre bu nihai kesinliklere dair ümit bulunmadığı ve o zamana dek “inanan” kişi haklı olduğu için, tüm bu alanla ilgilenmeme art düşüncesiyle de birleştirilmiştir. En uzak ufuklara ilişkin bu kesinlikler hiç de gerekli değildir bize, dolu dolu ve değerli bir insanlık yaşamak için: tıpkı bir karıncanın gerek duymayışı gibi onlara, bir karınca olmak için. Daha çok, bu şeylere uzun süredir yüklediğimiz yazgısal önemliliğin aslında nereden geldiğini görmemiz gerekir, bunun için de etik ve dinsel duyguların tarihine gereksiniriz. Çünkü bilginin o en uçtaki soruları, ancak bu duyumların etkisiyle böyle yüce ve korkutucu olmuşlardır gözümüzde: tinsel gözün onlara nüfuz etmeden uzanabildiği en uzaktaki alanlara, suç ve ceza (ve üstelik sonsuz ceza!) gibi kavramları götürüp koyduk: üstelik bu alanlar ne denli karanlıksa, bu işi de o denli özensizce yaptık, insan çok eski zamanlardan bu yana hiçbir şeyin saptanamadığı noktada hayaller kurdu ve sonraki kuşakları da bu hayalleri ciddiye almaya ve hakikatmiş gibi kabul etmeye ikna etti, sonunda inancın bilgiden daha değerli olduğu yolundaki iğrenç kozu da kullandı. Şimdi ise o son şeyler açısından inanışa karşı bilgi değil, o alanlardaki inanışa ve sözümona bilgiye karşı aldırışsızlık gerekiyor! – Şimdiye kadar bize en önemli şey olarak vaaz edilenler dışında her şey daha yakın

olmalı bize: İnsan niye var? Ölümden sonraki kaderi nedir? Tanrıyla nasıl barışır? gibi soruları ve benzeri tuhaflikları kastediyorun. Dindarların bu soruları gibi, idealist, materyalist ya da gerçekçi olsun, felsefi dogmatiklerin soruları da hiç ilgilendirmiyor bizi. Bunların tümü birden, inancın da bilginin de gerekli olmadığı alanlarda bir karar vermeye zorlamak istiyor bizi; en büyük bilgi sevdalıları için bile, araştırılabilir ve akılla ulaşılabilir her şeyin çevresinde sisli, aldatıcı bir bataklık kuşağının, bir geçilemezlik, sonsuz akışkanlık ve belirlenemezlik şeridinin yer alması yararlıdır. Bilginin aydınlık ve sıradan, en sıradan dünyasının değeri bilgi dünyasının en kenarında, tam da karanlıklar ülkesiyle karşılaştırılarak sürekli artıyor. – Yeniden en sıradan şeylerin iyi komşuları olmalıyız ve onları şimdiye kadar yaptığımız gibi hor görüp de, bakışlarımızı bulutlara ve gece yaratıklarına çevirmemeliyiz. Ormanlarda ve mağaralarda, bataklık boylarında ve bulutlu gökyüzü altında – oralarda insan binlerce yıllık kültür aşamaları boyunca çok uzun süre yaşadı ve sefil yaşadı. Oralarda şimdiki zamanı ve komşuluğu ve yaşamı ve kendi kendisini hor görmeyi öğrendi – ve bizler, doğanın ve tinin daha aydınlık bölgelerinin sakinleri, şimdi bile kalıtım yoluyla aldığımız, bu en sıradan olanı hor görme zehrinden bir miktar dolaşiyor damarlarımızda.

17

Derin Açıklamalar. – Bir yazarın konumunu, olduğundan “daha derin açıklayan”, yazarı açıklamış değil, karartmış olur. Metafizikçilerimiz de doğanın metinlerine böyle davranıyorlar; hatta daha da kötü. Çünkü derin açıklamalarını ortaya koyabilmek için, genellikle metni önce buna göre düzenliyorlar: yani onu bozuyorlar. Schopenhauer’in kadınların hamileliği hakkındaki düşün-

celeri, metnin bozulmasına ve yazarın karartılmasına mükemmel bir örnek oluşturabilirler. Yaşama istencinin zaman içindeki sürekli varlığının işareti cinsel birleşmedir, diyor Schopenhauer; bu istence hep yeniden eşlik eden, kurtuluş olasılığını açık tutan bilgi ışığının – ve üstelik son derece açık – işareti ise, yaşama istencinin yeniden insan oluşudur. Bunun işareti de, cinsel birleşme bir suçlu gibi ezilip büzülürken bu yüzden açık açık, hatta göğsünü gere gere ortalıkta dolaşan hamileliktir. Schopenhauer, çiftleşme eylemi sırasında habersiz yakalanan her kadının utancından ölmek istediğini, ama “hamileliğini hiçbir utanç belirtisi göstermeden, hatta bir tür gururla sergilediğini” öne sürüyor. Her şeyden önce, bu durumu kendi kendisini sergileyişinden⁴ daha fazla sergilemek pek de kolay değildir; ama Schopenhauer tam da sergilemenin yalnızca kasıtlılığını vurgulamakla, metni elindeki “açıklama”ya uyması için kendine göre hazırlamış oluyor. Sonra Schopenhauer’in açıklanan fenomenin genelliği hakkında söylediği doğru değildir: Schopenhauer “her kadın”dan söz ediyor: özellikle de genç kadınların çoğu bu durumda en yakın hısımlarının karşısında bile genellikle aşırı bir utangaçlık gösterir; olgun ve ileri yaştaki kadınlara, özellikle alt tabakadan olanlara elbette bu durum iyi gelir, elbette bununla, kocaları tarafından hâlâ arzulandıklarını anlatırlar. Kendilerini gören komşu erkek ve kadın ya da yoldan geçen bir yabancı “böyle bir şey mümkün mü?” diye konuştuğunda ya da düşündüğünde, bu sadaka, düşük düzeydeki kadın kibirliliği tarafından hâlâ seve seve kabul edilir. Bunun tersine, Schopenhauer’in sözlerinden de çıkarılabileceği gibi, tam da en akıllı ve en zeki kadınlar, durumları hakkında sevinç duyarlar: “İstenç”in

4 Sergileyişinden: Zur Schau tragen, dışarıya doğru sergilemek, ayrıca, tragen, taşımak anlamına geliyor. Yani sergilemek için dışarı çıkarmak gibi düz bir anlamı var. (ç.n.)

kendini genel iyi için bir kez daha “olumsuzlayabileceği”, aklın harika çocuğunu doğurma umuduna en çok onlar sahiptir; buna karşılık, aptal kadınların hamileliklerini, gizledikleri her şeyden daha da utançla gizlemek için yeterince nedenleri vardır. – Bu olayların gerçek hayattan alındıkları söylenemez. Diyelim ki Schopenhauer, kadınların hamilelik durumunda her zamankinden daha çok kendini beğenme sergiledikleri konusunda genel olarak haklıydı, bu durumda başka bir açıklama onun açıklamasından daha akla yakın gelirdi. Tavuğun yumurtlamadan önceki bir gı d a k l a - m a s ı düşünülebilirdi: Bakın bakın! Yumurtlayacağım! Yumurtlayacağım!

18

M o d e r n D i o g e n e s . – İnsanı aramadan önce, feneri bulmuş olmak gerekir. – Bunun kiniğin feneri olması şart mı? –

19

A h l a k K a r ş ı t l a r ı . – Ahlakçılar şimdi ahlaka neşter vurdukları için, ahlak karşıtları olarak suçlanmayı sineye çekmek zorundalar. Neşter vurmak isteyenin, öldürmesi gerekir: ancak daha iyi bilinsin, daha iyi yargıda bulunsun, daha iyi yaşanılsın diye; böylelikle tüm dünya otopsi yapsın diye değil. Ne yazık ki insanlar hâlâ her ahlakçının, eylemlerinin tamamında, ötekilerin taklit etmeleri için bir örnek oluşturması gerektiğini düşünüyorlar; ahlakçıyı, ahlak vaiziyle karıştırıyorlar. Eski ahlakçılar yeterince neşter vurmamışlardı ve gereğinden çok vaaz vermişlerdi: şimdiki ahlakçılara ilişkin karıştırma ve o nahoş çıkarım bundan kaynaklanıyor.

20

K a r ı ş t ı r m a m a k . – Olağanüstü, güçlü, özverili, örneğin Plutarkhos’un kahramanlarındaki düşünce tarzını, ya da aslında iyi erkeklerin ve kadınların arı, aydınlık, ısıyı ileten ruhsal durumunu, bilginin zorlu sorunları olarak ele alan ve görünen basitlikteki karmaşık yönü göstererek ve dikkatlerini konuların iç içe geçişine, işlenmiş narin kavram-yanılsamalarına ve eski zamanlardan bugüne miras kalmış, yavaş yavaş yoğunlaştırılmış bireysel ve grupsal duygulara yönelterek bunların köküne inen ahlakçılar, – bu ahlakçılar tam da en çok k a r ı ş t ı r ı l d ı k l a r ı kişilerden en çok f a r k l ı d ı r l a r : söz konusu düşünce tarzına ve ruhsal durumlara zaten hiç inanmayan ve kendi sefilliklerini büyüklük ve arılık pırıltısının arkasına sakladıklarını zanneden dar kafalılardan. Ahlakçılar “işte sorunlar” derken, sefiller “işte sahtekârlar ve sahtekârlıklar” derler; yani bunlar tam da ötekilerin a ç ı k l a m a y a çalıştığı şeyin v a r l ı ğ ı n ı y a d s ı r l a r .

21

Ö l ç e n O l a r a k İ n s a n . – Belki de insanlığın tüm ahlaksallığının kökeni, ilk insanların ölçüyü ve ölçmeyi, tartıyı ve tartmayı keşfettikleri zaman kapıldıkları muazzam iç-sel coşkudur (“insan” sözcüğü “ölçen” anlamına gelir, insan kendini en büyük keşfine göre a d l a n d ı r m a k istemiştir!). Bu tasarımlarla, tamamen ölçülemez ve tartılamaz olan, ama başlangıçta öyle olmamış görünen alanlara çıkarlar.

22

D e n g e İ l k e s i . – Haydut ve bir cemaate onu haydutlara karşı koruma sözü veren güçlü kişi, büyük bir olası-

lıkla temelde tamamen benzer varlıklardır; yalnızca ikincisi çıkarına birincisinden farklı bir yoldan ulaşır: soygun yaparak değil de cemaatin verdiği düzenli ödentilerle. (Uzunca bir süre bir ve aynı kişi olan tüccar ve korsan arasındaki ilişkinin ta kendisidir bu: bir rolü uygun bulmadığında, hemen öteki rolü üstlenir. Aslında şimdi bile bütün bir tüccar-ahlakı yalnızca korsan-ahlakının a k ı l c ı l a ş t ı r ı l m ı ş biçimidir: olabildiğince ucuza satın alıp – mümkünse yalnızca girişimcilik masraflarına mal edip – olabildiğince pahalıya satmak.) Esas olan şudur ki: güçlü kişi soygunculara karşı denge oluşturma sözü verir; zayıflar bunda bir yaşama olanağı görürler. Çünkü ya kendileri d e n g e o l u ş t u r a c a k biçimde birleşmek ya da d e n g e oluşturan birine boyun eğmek (başarımları karşılığında ona hizmet etmek) zorundadırlar. İkinci yola öncelik tanınır, çünkü temelde i k i tehlikeli varlığın elini kolunu bağlamış olur: birincisini ikincisiyle ve ikincisini de çıkar görüşü açısıyla; elbette ikincisinin çıkarı, yalnızca kendilerini değil, efendilerini de besleyebilsinler diye, boyun eğdirdiklerine iyi yürekli ya da merhametli davranmasını gerektirir. Bu sırada gerçekten de hâlâ sürekli sert ve yeterince gaddar olabilir; ama insanlar, daha önce her zaman mümkün olan tamamen y o k e d i l m e k l e kıyaslandığında, bu durumda soluklanabilmişlerdir. – Cemaat başlangıçta zayıfların tehditkâr güçlere karşı d e n g e oluşturmamak için örgütlenmeleridir. Aşırı güçlü bir örgütlenme, karşıdaki gücü bir defada y o k e d e b i l e c e k kadar güçlü olunacaksa, uygundur: ve tek bir güçlü zarar verici söz konusuysa, elbette d e n e n e c e k t i r bu. Ama bu tek bir kişi bir kabile şefiyse ya da büyük bir yandaş kitlesine sahipse, çabuk, nihai bir yok etme olasılık dışıdır ve sürekli ve uzun bir çarpışma göze alınmalıdır: fakat bu da cemaatin hiç arzulamadığı bir durumu getirir beraberinde, çünkü bu çarpışmayla cemaat, geçimini sürdürebilmesi için

gereken düzenlemeleri yapacağı zamanı yitirir ve emeğinin ürününün her an tehlikede olduğunu görür. Bu yüzden cemaat, savunma ve saldırma gücünü, tehlikeli komşunun-kiyle aynı düzeye çıkarmayı ve ona, kendi kefesinde de şimdi aynı miktarda ağırlık bulunduğunu göstermeyi tercih eder: neden dost olunmasıdır ki? – Bu yüzden d e n g e , kadim hukuk ve ahlak öğretisi açısından çok önemli bir kuramdır; denge adaletin temelidir. Bu öğreti, daha yabanıl dönemlerde “göze göz, dişe diş” derken, kurulmuş bulunan dengeyi varsayar ve bu misilleme sayesinde, söz konusu dengeyi k o r u m a k ister: öyle ki birisi diğerine karşı bir suç işlediğinde, diğeri artık öfkeden kaynaklanan bir intikam alamasın. Tersine, jus talionis⁵ sayesinde, bozulan güç ilişkilerinin dengesi y e n i d e n k u r u l u r : çünkü böyle- si ilk durumlarda diğerinden fazla bir göze, bir kola sahip olmak, fazladan bir parça güce, bir ağırlığa sahip olma- tır. – Herkesin birbirini eşit ağırlıkta gördüğü bir cemaatin içinde işlenen suça, yani denge ilkesinin çiğnenmesine karşı a y ı p ve c e z a vardır: Ayıp, tecavüz yoluyla yarar sağla- yan tecavüzcü bireye karşı bir ağırlıktır; ayıp yüzünden gör- düğü zararlar, kazandığı yararları ortadan kaldırır ve onlara a ğ ı r b a s a r . Cezada da durum aynıdır: her suçlunun kendine tanıdığı aşırı ağırlığa, daha büyük bir karşı ağırlığı, şiddet eylemine karşı zindan zorlamasını, hırsızlığın karşısı- na geri vermeyi ve ceza miktarını çıkarır. Böylelikle yargıyı çiğneyene, eylemiyle cemaatin ve onun ahlak-a v a n t a j - l a r ı n ı n d ı ş ı n a çıktığı a n ı m s a t ı l ı r : cemaat ona eşit olmayan, zayıf, kendi dışındaki biri gibi davranır; bu yüzden ceza yalnızca bir misilleme değildir, daha fazlası var- dır, d o ğ a l d u r u m u n s e r t l i ğ i n i de içerir biraz; tam da bu durumu a n ı m s a t m a k ister.

5 İntikam alma hakkı (yasası). (Lat.) (ç.n.)

Özgür İstenç Öğretisinin Yandaşlarının Ceza Vermeye Hakları Var mı? – Meslekleri gereği yargılayan ve cezalandıran insanlar, her vakada: bir suçlu yaptığı eylemden sorumlu mudur, aklını kullanabilmiş midir, bilinçsizce ya da saplantıyla değil de gerekçelere dayanarak mı davranmıştır, gibi sorulara yanıt bulmaya çalışırlar. Suçlu cezalandırıldığında, kötü gerekçeleri daha iyilerine, yani biliyor olması gerekenlere tercih ettiği için cezalandırılır. Bu bilgi eksikse, egemen görüşe göre insan özgür değildir ve sorumlu değildir: bilgisizliği, örneğin ignorantia legis'inin,⁶ öğrenmeyi kasten ihmal edişinin bir sonucu olsun; bu durumda daha o zaman, öğrenmesi gerekeni öğrenmediğinde, kötü gerekçeleri iyilerine tercih etmiştir ve şimdi kötü seçiminin cezasını çekmesi gerekecektir. Buna karşılık, iyi gerekçeleri, örneğin ahmaklık ya da budalalık yüzünden görememişse cezalandırılmaz: denildiği gibi, seçim yapmaktan habersizdir, bir hayvan gibi davranmıştır. Akla uygun olanı bilerek yadsımak, cezalandırılması gereken bir suçlu olmanın koşuludur. Peki nasıl olur da bir kimse olması gerektiğinden daha akılsız olur bile bile? Terazinin kefelerinde iyi ve kötü gerekçeler varsa karar neye göre verilecektir? Yanılgıya, körlüğe değil, dışsal ve içsel bir zorlamaya da değil (her sözümona “dışsal zorlama”nın, korku ve acının içsel zorlamasından öte bir şey olmadığı düşünölsün). Peki neye dayanarak? diye sorulur hep yeniden. Akıl, daha iyi gerekçelere karşı karar veremeyeceği için, bir neden oluşturamayacak mıdır? İşte burada “özgür istenç” yardına çağrılır: kusursuz keyfilik karar vermelidir, hiçbir güdünün etkili olmadığı, eylemin bir hiçten, bir mucize olarak gerçekleştiği bir an gelmelidir. Hiçbir keyfiliğin hüküm sürmemesi gereken bir durumda, bu sö-

6 Yasadan haberdar olmama. (Lat.) (ç.n.)

zümna keyfilik cezalandırılmaktadır: yasayı, yasağı ve buyruğu bilen aklın, hiçbir seçenek bırakmaması ve bir baskı ve üst merci olarak etkili olması gerekirdi, diye düşünülür. Demek ki suçlu, “özgür istenç”i kullandığı, yani gerekçelere göre eylemesi gereken yerde, gerekçesiz eylediği için cezalandırılır. Peki ama niye yapmıştır bunu? Bunu artık sormak bile gerekmez: bu “neden”siz bir eylemdi, güdüsüz, kökensiz, biraz amaçsız ve akılsızca. – Ne var ki böyle bir eyleme, yukarıda önceden belirtilen birinci cezayı gerektiren eylem koşuluna göre ceza verilmeye bilir de! Cezayı gerektiren eylemin bu türünde, burada bir şey yapılmış olmadığı, bir şey ihmal edildiği, akıl kullanılmış olmadığı gerekçesiyle ileri sürülemez; çünkü her koşulda bu ihmal kasıtlı olarak gerçekleşmiş değildir! Buyrulanın ancak kasıtlı olarak ihmal edilişi cezayı gerektirir. Gerçi suçlu kötü gerekçeleri iyi gerekçelere tercih etmiştir, ama bir neden ve kasıt olmadı: gerçi aklını kullanmamıştır, ama onu kullanmamak için değil. Cürüm işleyen kişiyi bir suçlu yapan, aklını kasıtlı olarak yadsunış olması koşulu, – tam da bu koşul, “özgür istenç” kabulüyle ortadan kaldırılmış olur. Sizin ceza verme hakkınız yok, siz “özgür istenç” öğretisinin yandaşları, kendi ilkelerinize göre yok! – Ne ki bu ilkeler temelde çok tuhaf bir kavram mitolojisinden başka bir şey değildir ve bunu yumurtlamış olan tavuk, her türlü gerçekliğin ötesindeki bir kuluçkaya yatmıştır.

24

Suçlunun ve Yargıcın Yargılanışı Üzerine. – Koşulların tüm akışını bilen suçlu, kendi eylemini kendisini yargılayan ve kınayanlar kadar düzenin ve kavranılabilirliğin dışında görmez; ne var ki ona verilecek ceza, tam da bu kişilerin eylemin kavranılamazlığı karşısında kapıldıkları şaşkınlığa göre biçilir. – Bir suçluyu sa-

vunan kişinin olaya ve olayın geçmişine ait bilgisi yeterince kapsamlıysa, onun sırasıyla ortaya koyduğu hafifletici nedenlerin, sonunda suçun tümünü yumuşatarak yok etmesi gerekir. Ya da açıkçası: avukat, yargılayan ve cezayı biçen şaşkınlığı adım adım hafifletecek ve her dürüst dinleyiciyi kendi kendisine içinde “suçlu nasıl davranması gerekiyordysa öyle davrandı; onu cezalandırırsak, bengi zorunluluğu cezalandırmış olacağız” itirafında bulunmaya zorlayarak, sonunda tamamen ortadan kaldıracaktır. – Cezanın derecesini, bir suçun öyküsü hakkında sahip olunan ya da genel olarak sahip olunabilen bilginin derecesine göre ölçmek, – her türlü hakkaniyete aykırı değil midir? –

25

Takas ve Hakkaniyet. – Bir takas işleminde dürüst ve adil davranılmalı; ancak takas yapan taraflardan her biri, kendi eşyasına, meraklısı için taşıdığı değer yanı sıra kendi verdiği değer kadar, onu elde etmek için gösterdiği çabayı, onun ender bulunurluğunu, harcadığı zamanı vb. hesaba katarak karşılık isterse, dürüst ve adil davranmış olur. Fiyatı, ötekinin gereksinimini dikkate alarak belirlediği sürece katıksız bir soyguncu ve zorbadır. – Para bir takas nesnesiyse, bir Frank talerinin⁷ zengin bir mirasçının, bir gündelikçinin, bir tüccarın, bir üniversitenin elinde birbirinden tamamen farklı şeyler olduğu düşünülebilir: her biri, onu elde etmek için hemen hemen hiçbir şey yapmamış ya da çok şey yapmış olmasına göre, onun karşılığında az ya da çok şey alabilecektir, – böylesi hakça olurdu: hakikatte ise durum bilindiği gibi tam tersidir. Büyük para dünyasında taler, en tembel zengine, yoksul ve çalışkana getirdiğinden daha çok kazanç getirir.

7 Eski bir gümüş para birimi. (ç.n.)

Araç Olarak Hukuksal Durumlar. – Hukuk, eşitler arasındaki sözleşmelere dayanarak, aralarında anlaşmış kişilerin güçleri eşit ya da benzer olduğu sürece ayakta kalır; akıllılık, benzer güçler arasındaki kavgaya ve yarasız harcamaya bir son vermek için hukuku yarattı. Ne var ki, taraflardan biri diğerinden kesinlikle daha zayıf düştüğünde, hukuka da o denli nihai bir son verilmiş olur: çünkü o zaman boyun eğdirme durumu ortaya çıkar ve hukuk sona erer, ama başarı da, o ana kadar hukuk yoluyla elde edilen başarının aynısıdır. Çünkü şimdi boyun eğdirilenin gücünü yararsızca harcamayıp idareli kullanmayı salık veren, üstün gelenin akıllılığıdır: ve çoğu zaman boyun eğdirilenin durumu, eşit tutulninkinden daha elverişlidir. – Hukuksal durumlar, akıllılığın salık verdiği geçici araçlardır, hedefler değil. –

Komşuya Gülmenin Açıklaması. – Komşusunun başına gelene sevinme, bir kişinin, kendisinin çok iyi bildiği bir bakımdan kendini kötü hissetmesi, kederli ya da pişman ya da acılı olmasından kaynaklanır: ötekinin başına gelen, ötekiyi onunla eşit kılar, onun hasedini yatıştırır. – O sırada kendini iyi hissediyorsa, komşusunun başına geleni, kendi başına bir şey geldiğinde ona karşı kullanmak için bilincinde bir sermaye olarak biriktirir; böylelikle de “komşusuna güler”. Eşitlikçi zihniyet, mutluluk ve rastlantı denizine iskandil atar: komşuya gülme, eşitliğin zaferinin ve yeniden kuruluşunun en sıradan anlatımıdır en yüksek dünya düzeninde de. İnsanın başka insanları eşiti olarak görmeyi öğrenmesinden bu yana, yani ancak toplumun kurulmasından beri komşuya gülme vardır.

Cezaların Biçilmesindeki Keyfi Yan.

– Suçluların çoğunun cezalarına kavuşması, kadınların çocuğa kavuşması gibidir. Onlarca ve yüzlerce kez aynı şeyi yapmış, ama bunun kötü bir sonucunu hissetmemişlerdir: ansızın keşfedilirler ve ardından da ceza gelir. Oysa alışkanlığın, suçlunun cezalandırılmasına neden olan eylemin suçunu bağışlanabilir göstermesi gerekir; karşı koyması çok zor olan bir eğilim ortaya çıkmıştır çünkü. Bunun yerine, alışkanlık sonucu suç işlendiği kuşkusu doğarsa, daha ağır bir cezaya çarptırılır; bir neden olarak alışkanlık, her türlü hafifletici nedenin karşısına çıkartılır. Suçlunun bir o kadar aykırı düştüğü, daha önceki örnek yaşam tarzının, aslında onun suçluluğunu daha da keskinleştirmesi gerekir! Oysa bu durum cezayı yumuşatmaktadır. Böylece her şey suçluya göre değil, topluma ve toplumun gördüğü zarara ve tehlikeye göre biçilir: bir insanın daha önceki yararlılığı, onun bir defalık zararlılığının hesabından düşülür; daha önceki zararlılığı, şimdi keşfedilen zararına eklenir ve bu yüzden ceza en yüksek tarifieden uygulanır. Bu yöntemle, bir insanın geçmişi de cezalandırılıyor ya da ödüllendiriliyorsa (daha az ceza vermenin bir ödüllendirme anlamına geldiği birinci durumda), daha da geriye gitmek ve şöyle ya da böyle bir geçmişin nedenini cezalandırmak gerekir, yani anne-babaları, eğitimcileri, toplumu vb.; birçok vakada y a r g ı ç l a r ı n da bir biçimde suça iştirak ettikleri görülecektir. Geçmiş cezalandırılıyorsa, suçluda takılıp kalmak keyfiliktir: her suçun mutlak bağışlanabilirliği kabul edilmek istenmiyorsa, her bir tekil vakada kalmak ve geriye bakmamak: yani suçu y a l ı t m a k ve onu asla geçmişle ilintilendirmemek gerekir, – aksi halde mantığa karşı günah işlenmiş olur, iyisi mi, “istencin özgürlüğü” öğretinizden, istençten-özgür, zorunlu sonucu çıkarın ve cesurca bildirin ki: “hiçbir eylemin bir geçmişi yoktur.”

Haset ve Soylu Kardeşi. – Eşitliğin gerçekten iyice yerleştiği ve kalıcı bir biçimde kurulduğu yerde, doğal durumda hiç kavranılamaz olan, bütünüyle ahlak dışı kabul edilen eğilim, **haset** çıkar ortaya. Hasetçi, ötekini ortak ölçünün üstüne her çıkışını hisseder ve onu geriye çekmeye çalışır – ya da kendini de oraya yükseltmek ister: buradan, Hesiodos’un iyi ve kötü Eris⁸ olarak tanımladığı iki değişik davranış tarzı doğar. Eşitlik durumunda da, kendi onuru ve eşitliğinden aşağıdaki birinin durumunun kötü, kendi eşitliğinin üstündeki birinin ise iyi olmasına karşı infiyal uyanır: bunlar **soylu** doğaların duygularıdır. İnsanın keyfiliklerinden bağımsız olan konularda adaletin ve hakkaniyetin eksikliğini hisseder, yani: onlar, insanın kabul ettiği eşitliğin, şimdi doğa ve rastlantı tarafından da kabul edilmesini isterler; eşitlerin durumunun eşit olmayışına öfkelenirler.

Tanrıların Hasedi. – Tanrıların hasedi, daha aşağıda görülenin kendini herhangi bir alanda daha yüksek olanla eşit tutması (Aias⁹ gibi) ya da kaderin cilvesi sonucu onunla eşit **tutulması** (annelikten bolca nasibini almış Niobe¹⁰ gibi) sonucu ortaya çıkar. **Toplumsal** hiyerarşi içinde bu haset her bireyin kendi konumunun **üstünde** bir yararlılık göstermemesini, mutluluğunun da konumuna

8 Arabozuculuk ve kıskançlığı simgeleyen tanrıça. Hesiodos *İşler ve Günler*’de insanları rekabete sürükleyen kıskançlığı (iyi Eris), düşmanlık doğuran kıskançlıktan (kötü Eris) ayırır. (ç.n.)

9 Troya önünde, Akhilleus’tan sonra en cesur savaşçı. Akhilleus’un ölümünden sonra onun silahlarını ister, ama bunların Odysseus’a verilmesi uygun görülür. (ç.n.)

10 Tantalos’un kızı, Thebai Kralı Amphion’un eşi. Yedi oğlu ve yedi kızı olmuştur. (ç.n.)

uygun olmasını ve özellikle özgüveninin bu sınırı aşmamasını ister. Muzaffer general sık sık “tanrıların hasedi”ne maruz kalır, ustaca bir yapıt ortaya koyan çırak da.

31

Toplumsal Olmayan Durumun Artçı Dürtüsü Olarak Kibirliklik. – İnsanlar güvenlikleri açısından, cemaatin kurulması amacıyla birbirlerini eşit kabul ettikleri için, ama bu kavrayış temelde bireylerin doğasına aykırı düştüğü ve zorlama bir şey olduğu için, genel güvenlik enikonu sağlandıkça, eski üstünlük dürtüsü hep yeni filizler veriyor: zümrelerin sınırlarının belirlenişinde, meslek-onuru ve ayrıcalıkları talebinde, genel olarak kibirliklikte (tavırlarda, giyim kuşamda, dilde vb.). Topluluğun tehlikede oluşu yeniden hissedilmeye başlandığında, üstünlüklerini genel huzur ortamında kabul ettiremeyenlerin büyük bir çoğunluğu, yeniden eşitlik durumunu öne çıkarırlar: saçma özel ayrıcalıklar ve kibirliklikler bir süreliğine ortadan kalkar. Ancak topluluk tamamen çökerse bir kargaşa doğar, böylece doğal durum, kaygısız, saygısız eşitsizlik öne çıkar, tıpkı Thukydides’in bildirdiğine göre, Korkira’da olduğu gibi. Ne bir doğal hukuk vardır, ne de bir doğal hukuksuzluk.

32

Hakkaniyet. – Adaletin daha bir geliştirilmesi hakkaniyettir, cemaatin eşitliğini çiğnemeyenler arasında ortaya çıkar: yasanın bir kural koymadığı durumlarda, ileriye ve geriye bakarak ve “sana yapılmasını istemediğini başkasına yapma” ilkesi üzerinde ince bir denge gözetme uygulanır. Aequum¹¹ “ ‘bu bizim dengemize uygundur’ anlamına gelir; küçük farklılıklarımızı da bir eşitlik

11 Adil. (Lat.) (ç.n.)

görüntüsünde ortadan kaldırır ve bizim yapmak zorunda olmadığımız bazı şeylere göz yummamızı ister.”

33

Öç Unsurları. – “Öç” sözcüğü çabucak telaffuz edilir: sanki hiçbir içeriği olamazmış, bir kavram ve duyumsama köküymüş gibi. Ve hâlâ bu kökü bulmak için çalışılıyor: tıpkı iktisatçılarımızın, “değer” sözcüğünde böyle bir işaretin izini sürmekten ve değerın başlangıçtaki kök-kavramını aramaktan henüz yorulmamış olmaları gibi. Sanki tüm sözcükler, içine kâh şunun, kâh bunun, bazen bir defada birden fazla şeyin sokulduğu birer kese değillermiş gibi! “Öç” de işte böyle, kâh budur, kâh şudur, çoğu kez de birleştirilmiş bir şeydir. Bir kere, âdeta istem dışı bir biçimde, bize zarar vermiş olan cansız nesnelere (örneğin hareketli makineler) de vurulabilen savunmacı bir karşı darbe vardır: karşı devinimimizin anlamı, makineyi susturarak zararı sona erdirmektir. Bu arada, bu amaca ulaşabilmemiz için, karşı darbemizin makineyi parçalayacak kadar güçlü olması gerekir; makine bir kişinin hemen parçalayamayacağı kadar sağlamısa, o kişi elinden gelen en şiddetli darbeyi vurmaya devam edecektir, – âdeta son bir çaba gibi. Zararın dolaysızca hissedildiği durumlarda zarar veren kişilere de böyle davranılır. İstenirse bu edime bir öç-edimi adı verilebilir; ancak burada yalnızca varlığın -sürdürme’nin akıl dışı çarkını harekete geçirdiği, kişinin temelde zarar verenini değil, yalnızca kendini düşündüğü görülmelidir: yeniden zarar verme isteği olmadıkça, ancak canımızı kurtarmak için böyle davranırız. – Kişinin düşünerek dikkatini kendinden rakibine kaydırması ve en hassas noktasını nasıl yakalayabileceğini kendine sorması için zamana gerek vardır. İkinci türden öç almada gerçekleşen budur: ötekinin yaralanabilirliği ve acı çekebilirliği üzerine düşünmek bu öcün koşuludur;

acı vermek istenir. Buna karşılık öç alan kişi, kendini yeni zararlara karşı sağlama almayı o kadar az düşünür ki, hemen hemen bir kural olarak, kendine yeni bir zarar verilmesinin yolunu açar ve çoğu kez bunu soğukkanlılıkla önceden bekler. Birinci tür öç ediminde, karşı darbenin olabildiğince sert oluşunun nedeni, alınacak ikinci darbeden duyulan korkudur: ikinci türde ise, rakibin ne yapacağına karşı âdeta tam bir aldırışsızlıktır bu neden; karşı darbenin sertliği, yalnızca düşmanın bize yapmış olduğuyla belirlenir. – Peki ne yapmıştır o? Şimdi bizim onun yüzünden acı çekmemizden sonra, onun acı çekmesinin bize ne yararı vardır? Burada bir düzeltme söz konusudur: birinci türden öç edimi ise, yalnızca varlığını sürdürme'ye hizmet eder. Belki düşmanımız yüzünden malımızı mülkümüzü, rütbemizi, dostlarımızı, çoluk çocuğumuzu kaybederiz, – bu kayıplar öç edimiyle geri gelmez, düzeltme yalnızca, sözü edilen tüm kayıpların arasında ikincil bir kayba ilişkindir. Düzeltme öcü yeni zararlardan korumaz, görülen zararı telafi etmez, – tek bir durum dışında. Düşman onurumuzu incittiyse, öç almak bunu düzeltebilir. Bize kasıtlı olarak bir acı çektilirdiyse, onurumuz her halükârda bir zarar görmüştür, çünkü düşmanımız bununla, bizden korkmadığınızı kanıtlamıştır. Öç alarak, biz de ondan korkmadığınızı kanıtlarız: dengeleme, düzeltme buna dayanır. (Korkunun tamamen yok olduğunu gösterme niyeti, bazı kişilerde öyle bir noktaya varır ki, öç almanın kendileri için tehlikeli oluşunu (sağlığından ya da yaşamından olma ya da başka kayıplar) her öç almanın vazgeçilmez bir koşulu olarak görürler. Bu yüzden, uğradıkları hakaretin telafisi için mahkemelerin kapısı kendilerine açık olduğu halde, düello yolunu seçerler: onurlarının tehlikesizce düzeltilmesini yeterli bulmazlar, çünkü korkmadıklarını o yolla kanıtlamazlar.) – İlk sözü edilen öç alma türünde karşı darbeyi gerçekleştiren korkunun ta kendisidir: burada ise karşı darbe

ile kendini kanıtlamak isteyen, korkusuzluktur. – Öyleyse, tek bir “öç” sözcüğüyle adlandırılan bu iki davranış tarzının içsel güdülenimleri ne kadar da farklıdır: ve yine de öç alan kişinin, onu eyleme asıl neyin yönelttiği konusunda kafasının karışık oluşuna sık sık rastlanır; belki de varlığını sürdürme korkusuyla karşı darbeyi gerçekleştirmiş, ama bunun ardından, zaman bulduğunda, onurunun incinmesi meselesini düşünmüş ve kendisini onuru için öç aldığına ikna etmiştir: – her halükârda bu gerekçe diğerinden daha seçkindir. Bu arada onurunun başkalarının (dünyanın) gözünde mi, yoksa yalnızca kendisine hakaret edenin gözünde mi zedelendiğini düşünmesi de önemlidir: ikinci durumda gizli, birinci durumda ise aleni bir öç almayı seçecektir. Failin ve seyircilerin ruhuyla güçlü ya da zayıf bir özdeşleşim kurmasına bağlı olarak, alacağı öç de daha acımasız ya da daha yumuşak olacaktır; bu türden bir hayal gücünden tamamen yoksunsa, öç almayı düşünmeyecektir bile; çünkü bu durumda onda “onur” duygusu bulunmadığı gibi, incinmesi de düşünülemez. Faili ve fiili seyredenleri hor görmesi durumunda da öç almayı düşünmeyecektir: hor görülen kişiler olarak, ona onur vermeyecekleri için, onun onurunu da zedeleyemezler. Son olarak, hiç de alışılmadık olmayan bir durumda, faili seviyorsa, öç almaktan vazgeçecektir: elbette böylelikle onun gözünde onurunu yitirir ve belki de böylelikle karşı sevgiye daha az layık olacaktır. Ancak, her türlü karşı sevgiden vazgeçmek, sevginin sevilen varlığı acı çekertirmemek adına ortaya koymaya hazır olduğu bir fedakârlıktır; aksi durumda kendi kendine, bu fedakârlığın verdiği acıdan daha fazla acı çektirecektir. Demek ki: onursuz olanlar, kendisine zarar vereni ve hakaret edeni hor görenler ya da sevenler dışında herkes öç alır. Mahkeme kapısını seçtiğinde, özel kişi olarak öç almayı ister: bunun yanı sıra, ileriye düşünen, dikkatli bir toplum insanı olarak, topluma saygı göster-

meyan birinden toplumun öcünü almak ister. Böylece, mahkemenin verdiği cezayla, hem kişisel onur, hem de toplumun onuru düzeltilmiş olur: yani – ceza intikamdır. – Hiç kuşkusuz toplumun, ceza aracılığıyla varlığını sürdürmek için çalışması ve meşru müdafaa için bir karşı darbe vurması durumunda, cezada öç almanın ilk betimlenen öteki unsuru da vardır. Ceza daha fazla zarar vermeyi önlemek, caydırmak ister. Böylelikle cezada, öç almanın birbirinden bu denli farklı iki unsuru gerçekten de birleştirilmiştir ve belki de bu durum yukarıda sözü edilen, öç alan bireyin genellikle aslında ne istediğini bilmeyişine neden olan kavram karışıklığının sürmesinin en büyük etkenidir.

34

Zararların Erdemleri. – Özel kişiler olarak bize en büyük onuru veren ve biraz da keyiflendiren bazı erdemleri, örneğin her türden hatalı kişiyi bağışlama ve hoş görmeyi, – genel olarak da, toplumun yararının bizim erdemimiz yüzünden zarar göreceği her davranış tarzını – toplumun bir üyesi sıfatıyla kullanmaya hakkımız olmadığını düşünürüz. Hiçbir yargıçlar kurulu, kendisine, vicdanının sesini dinleyip de bağışlayıcı olma iznini vermez: bu ayrıcalık tek bir kişi olarak krala tanınmıştır; kral bu ayrıcalığını kullandığında, kesinlikle toplum olarak değil ama kişi olarak bağışlayıcı olmak istendiğini kanıtlarcasına, sevinilir. Böylece toplum yalnızca kendisine yararlı olan ya da en azından zarar vermeyen erdemleri (zarar görmeden, hatta kâr ederek uygulananları, örneğin adaleti) kabul eder. Buna göre zarar edilen erdemler, şimdi bile, oluşum halindeki her bir en küçük toplumda onlara karşı bir itiraz yükseldiğine göre, toplumun içinde ortaya çıkmış olamazlar. Demek ki bunlar eşit-olmayanlar arasındaki erdemlerdir, üs-

tünler, bireyler tarafından uydurulmuşlardır, bunlar e f e n - d i - erdemleridir, “ben, bana verilen gözle görülür bir zararı hoş görecektir kadar güçlüyüm, böyle davranmak gücümün bir kanıtıdır” düşüncesi vardır artlarında – yani g u r u r l a akraba erdemleridir.

35

Y a r a r K a z u i s t i ğ i .¹² – Yararın kazuistiği olmasaydı, ahlak kazuistiği de olmazdı. En özgür ve en incelmış anlama yetisi bile çoğu kez, iki şey arasından seçiminde, zorunlu olarak daha yararlı olanı seçmeye yetmez. Böyle durumlarda, seçim yapmak zorunda olduğu için seçim yapılır ve bunun ardında duyumsamanın maruz kaldığı bir tür deniz tutması yatar.

36

İ k i y ü z l ü O l m a k Ü z e r i n e . – Her dilenci ikiyüzlü olur; tıpkı bir eksiklikten, bir sıkıntıdan (kişisel ya da kamusal) kendine bir meslek yaratan herkes gibi. – Dilenci bu eksikliği, geçimini dilencilikten kazanmak istiyorsa, duyumsatmak zorunda olduğu biçimiyle duyumsayamıyordur çoktandır.

37

B i r T ü r T u t k u l a r T a p ı n ı s ı . – Siz karamsarlar ve felsefi kör yılanlar, tüm dünya varlığının karakterinden, insan tutkularının korkunç karakterinden şikâyetçi olmak için konuşuyorsunuz. Sanki tutkuların var olduğu her yerde, korkunçluk da var olmuş gibi! Sanki kor-

12 Ahlak öğretisi içindeki tekil durumlara ve bu durumlardaki uygun davranışlara ilişkin öğretisi. (ç.n.)

kunçluğun bu türünün dünyada her daim var olması gerekmiş gibi! – K ü ç ü k ş e y l e r i ihmal ettiğinizden, kendi kendinizi ve eğitilmesi gerekenleri gözlemlemediğinizden ötürü, tutkuları bizzat kendiniz böyle canavarlar haline getirdiniz; öyle ki şimdi daha “tutku” sözcüğünü duyduğunuzda korkuya kapılıyorsunuz! Tutkuların korkunç karakterini a l m a k ve yıkıcı sel sularına dönüşmelerini önlemek size düşerdi ve bize düşer. – Hatalarımızı sonsuz felaketler boyutunda büyütmemeliyiz; daha çok, insanlığın tutkularının tümünü birden sevinçlere dönüştürmek görevinde dürüstçe çalışmalıyız.

38

V i c d a n A z a b ı . – Vicdan azabı çekmek, bir köpeğin taşı ısırması kadar aptalcadır.¹³

39

H a k l a r ı n K ö k e n i . – Haklar önce geleneğe dayanır, gelenek de bir zamanki bir a n l a ş m a y a . Günün birinde iki taraf da yapılan anlaşmanın sonuçlarından hoşnut kalmıştır ve bir yandan da, onu biçimsel olarak yenilemeye üşenilmiştir ve böyle, sanki anlaşma hep yenileniyormuş gibi yaşanmıştır ve zamanla kökenin üzerine unutkanlık sisi çöktüğünde, her kuşağın temel alması gereken kutsal, kesin bir duruma sahip olduğuna inanılmıştır. Gelenek, başlangıçta uğruna anlaşma yapılan yararı artık getirmese de, bir z o r u n l u l u k olmuştur şimdi. – Z a y ı f l a r her zaman için sığınacak sağlam bir kale bulmuşlardır bunda: bir defalık anlaşmayı, iyilikte bulunulmasını, s o n s u z l a ş t ı r m a k eğilimindedirler.

13 Vicdan azabı: Gewissensbiss, düz çevirisi: Vicdan ısırması. (ç.n.)

Ahlaksal Duyumsamada Unutuşun Önemi. – İlk toplumda önce ortak yarar niyetinin esinlediği eylemler, daha sonra başka kuşaklar tarafından başka güdülerden dolayı gerçekleştirilmişlerdir: bu eylemleri teşvik ve tavsiye edenler karşısında duyulan korku ya da saygıdan; ya da çocukluktan beri çevrede yapıldıkları görüldüğü için, alışkanlıktan; ya da gerçekleştirilmeleri her yerde sevince ve onaylayan yüz ifadelerine yol açtığı için, iyi niyetten; ya da övüldükleri için, kibirden. Temel güdülerinin yararlılık olduğu unutulana böylesi eylemlere daha sonra ahlaklı eylemler denir: başka güdülerden dolayı yapıldıkları için değil de, bilinçli bir yararlılık amacıyla yapılmadıkları için. – Övülmeye değer her eylemin yarar uğruna eylemler arasına resmen mesafe koyduğu yerde belirginleşen, yarara karşı bu nefret nereden kaynaklanıyor? – Belli ki toplum, her türlü ahlakın ve ahlaklı eyleme yönelik her türlü övgünün kaynağı, bireylerin kendi-yararlarını düşünmelerine ve kendi başına buyruk oluşlarına karşı o denli uzun süre ve o denli sert bir savaşım vermiştir ki, yarardan başka her güdüye törel açıdan ondan daha büyük bir değer biçmiştir. Böylece sanki ahlakın kaynağı yarar değilmiş gibi bir görüntü oluşmaktadır: oysa başlangıçta kendini her türlü kişisel yarara karşı kabul ettirmek ve daha yüksek bir saygınlık kazanmak için büyük çaba gösteren de toplumsal yarardır.

Doğuştan Ahlaklılık Zengini Olanlar. – Ahlaksal konularda da bir doğuştan zenginlik vardır. Yumuşakbaşlılar, iyi huylular, merhametliler, iyilikseverler: atalarından iyi davranış tarzını almış, ama aklı

(onun kaynağını) almamış olanlar sahiptir bu zenginliğe. Bu zenginliğin güzel yanı, varlığı duyumsanmak isteniyorsa, onu sürekli sunmak ve paylaşmak gerektiği ve böylelikle farkında olmadan, ahlaksal açıdan zenginler ve yoksullar arasındaki mesafeleri azaltmaya çalışıyor oluşudur: üstelik en dikkate değer ve en iyi yanı da, bunu yoksul ile zengin arasında bir zamanlar var olan ortalamanın yararına değil, genel bir zengin ve çok zengin olmanın yararına yapıyor oluşudur. – Ahlaklılık bakımından doğuştan gelen zenginlik hakkındaki egemen görüş, burada yapıldığı gibi özetlenebilir: ama bana öyle geliyor ki, aynı görüş hakikatin onuru için değil de, daha çok ahlaklılığın majorem gloriam'ı¹⁴ için sürdürülmektedir. Deneyim, söz konusu genelliği çürütmek için olmasa da, her halükârda önemli ölçüde sınırlandırmak için geçerli olabilecek en az bir cümle koyar ortaya. En seçkin anlama yetisi olmadıkça, der deneyim, en incelmış seçme yeteneği ve güçlü bir ölçülülük eğilimi olmadıkça, doğuştan ahlaksal zenginler, ahlaklılık savurganlarına dönüşürler: merhametli, iyiliksever, uzlaştırmacı, yatıştırıcı dürtülerine kendilerini ölçüsüzce kaptırarak, çevrelerindeki tüm dünyayı daha ihmalci, daha istekli ve daha duygusal kılarlar. Bu büyük ahlaksal savurganların çocukları da bu yüzden kolaylıkla – ve söylemesi ne acı ki, en iyi durumda – hoş, hastalıklı birer işe yaramaz olup çıkarlar.

42

Yargıç ve Hafifletici Nedenler. – “Şeytana karşı da dürüst olunmalı ve borcu ödenmeli” dedi yaşlı bir asker, kendisine Faust’un öyküsü biraz daha doğru anlatıldığında, “Faust’un yeri cehennemdir!” – “Ah, siz korkunç erkekler!” diye bağırdı karısı, “nasıl mümkün olabilir böyle bir şey! Hokkasında mürekkebinin olmayışından başka bir

¹⁴ Yüce şan (şöhret). (Lat.) (ç.n.)

suçu yoktu ki onun! Kanla yazmak elbette günahdır, ama bu yüzden de böyle güzel bir adamı yakmak mı gerekir?”

43

Hakikat Ödevi Sorunu. – Ödev, iyi dediğimiz ve tartışılmaz olduklarını kabul ettiğimiz, zorlayıcı, eyleme iten bir duygudur (– onun kökeni, sınırları ve yetkisi hakkında konuşmak ve konuşmuş olmak istemeyiz). Ancak, düşünür her şeyi bir oluşum ürünü olarak, oluşum ürünü olan her şeyi de tartışılabilir olarak kabul eder, yani ödevleri olmayan bir adamdır, – yalnızca bir düşünür olduğu durumlarda. Böyle birisi olarak, hakikati görme ve söyleme ödevini de kabul etmeyecek ve bu duyguyu hissetmeyecektir; nereden geliyor? nereye varmak istiyor? diye sorar, ama bu soru soruşu bile sorgulanabilir görünecektir kendisine. Fakat bu durum, düşünür bilgi ediminde kendini gerçekten yükümsüz hissedebildiğinde, makinesinin artık iyi işlememesi sonucunu doğuramaz mıydı? Bu bakımdan, ısıtma için de, makine aracılığıyla araştırması gereken aynı unsurun gerekli olduğu görünüyor. – Belki de şöyle olacaktır formül: di y e l i m ki hakikati bilme ödevi var, hakikat başka her türlü ödevle bağlantılı olarak ne durumdadır? – Ama varsayımsal bir ödev duygusu abes değil midir? –

44

Ahlakın Basamakları. – Ahlak ilkin, topluluğun varlığını sürdürmenin ve çöküşünü önlemenin bir aracıdır; bundan sonra topluluğun varlığını belirli bir düzeyde ve belirli bir iyilikte sürdürmenin aracıdır. Ahlakın güdülleri korku ve umuttur: üstelik aykırı, tek yanlı, kişisel olana duyulan eğilim hâlâ çok güçlü olduğundan, bu güdüler de bir o denli haşin, güçlü, kabadırlar. Caydırıcı

yöntemlerin yumuşak olanları etkili olmadığı ve varlığını sürdürmenin ikili tarzına başka türlü ulaşılmadığı sürece, en dehşet verici olanlarından yararlanılmalıdır (bu araçların en güçlülerinden biri de, sonsuz bir cehennemi içeren bir öteki dünyanın icat edilmesidir). Orada ruh işkenceleri ve bunu yapacak cellatlar gereklidir. Ahlakın başka basamakları ve belirtilen amaca götüren araçlar da bir tanrının buyruqlarıdır (Musa'nın yasası gibi); daha başka ve daha yüksek basamakları da mutlak bir ödev kavramının "yapmalısın" diyen buyruqlarıdır, – tüm bunlar henüz oldukça kaba yontulmuş, ama geniş basamaklardır, çünkü insanlar daha ince, daha dar olanlarına basmayı henüz bilmezler. Sonra bir eğilim, bir beğeni ve sonunda da bir kavrayış ahlakı gelir, – ki bu diğer tüm aldatıcı ahlak güdülerinin üstündedir, ama insanlığın uzun yıllar boyunca başka güdülere sahip olamayacağını da anlamıştır.

45

Ölçüsüzün Dilinde Merhamet Ahlakı. – Kendi kendileriyle yeterince başa çıkamayanlar ve ahlaklılığın sürekli, irili ufaklı her konuda kendine egemen olma ve kendini aşma olduğunu bilmeyenler, ister istemez yücelteceklerdir iyi, merhametli, iyi niyetli duyguları, başı olmayan, yalnızca yürekten ve yardımsever ellerden ibaret görünen o içgüdüsel ahlaklılığı. Aklın ahlaklılığını kuşkulu kılmak ve başka her ahlaklılığı biricik ahlaklılık yapmak onların çıkarıdır.

46

Ruhun Lağımaları. – Ruhun da pisliklerini aktığı belirli lağımaları olmalıdır: buna yarar kişiler, ilişkiler, zümreler ya da vatan ya da dünya ya da nihayetinde – ta-

mamen azametliler için (sevgili modern “pesimistler”imizi kastediyorum) – sevgili tanrı.

47

Dinginliğin ve Huzurun Bir Türü. – Dikkat et de, dinginliğin ve huzurun, bir kasap dükkanının önünde duran köpeğinkiyle aynı olmasın: korkusundan ileriye iki, hırsından da geriye bir adım atamayan ve gözlerini ağzıymış gibi açan köpeğin.

48

Nedensiz Yasak. –Nedenini anlamadığımız ya da onaylamadığımız bir yasak, yalnızca dikkatli biri için değil, bilgiye susamış biri için de âdeta bir buyruktur: yasağın neden dolayı konulduğunu öğrenebilmek için, yasaklanan şey bir kez denenir. On emirdeki gibi ahlaksal yasaklar yalnızca boyunduruk altına alınmış aklın çağına uygun düşerler: şimdi ise “öldürmemelisin”, “zina yapmamalısın” gibi bir yasağın, gerekçesiz konulduğunda, yararlı değil zararlı bir etkisi olacaktır.

49

Karakter Resmi. – Kendisi hakkında şöyle diyebilen, nasıl bir insandır: “Çok kolay hor görürüm, ama asla nefret etmem. Her insanda hemen saygı duyulması gereken bir yön bulur ve bu yüzden o insana saygı duyarım; sözüme ona sevimli özellikler beni pek çekmezler.”

50

Merhamet ve Hor Görme. – Merhameti dile getirmek, bir hor görme belirtisi olarak algılanacaktır,

çünkü kendisine merhamet gösterilen kişi bir korku nesnesi olmaktan açıkça çıkmıştır. Denge bile insanın kibrine iyi gelmez ve ancak üste çıkmak ve korku salmak ruha en arzuladığı duyguyu verebilirken, denge düzeyinin de altına düşmüştür böylelikle. Bu yüzden merhamete değer verilmesinin nasıl ortaya çıktığı bir sorundur; bencil olmayanın neden şimdi övüldüğünün de açıklanması gerekir: başlangıçta hor görülüyor ya da sinsi olduğu için korkuluyordu ondan.

51

Küçük Olabilmek. – Çiçeklere, otlara ve kelebeklere yakın da olabilmeli, onlardan fazla yukarıda durmayan bir çocuk gibi. Gelgelelim, biz büyükler onların çok fazla üstüne çıktık ve onların düzeyine inmemiz gerekir; diyorum ki, onlara sevgimizi dile getirdiğimizde nefret ediyor otlar bizden. – İyi olan her şeyden pay almak isteyen, her an küçük olmayı da bilmeli.

52

Vicdanın İçeriği. – Vicdanımızın içeriği, çocukluk yıllarımızda saygı duyduğumuz ya da korktuğumuz kişiler tarafından bizden düzenli olarak ve nedensizce istenen her şeydir. Zorunluluk duygusu (“bunu yapmalıyım, bunu yapmamalıyım”) vicdan tarafından uyarılır ve sormaz: neden yapmalıyım? diye. – Bir şeyin “çünkü” ve “neden” ile yapıldığı tüm durumlarda, insan vicdanına dayanamadan davranır; ama henüz bu yüzden karşı değildir ona. – Otoritelere duyulan inançtır vicdanın kaynağı: yani insanın kalbindeki tanrının sesi değil, bazı insanların insandaki sesidir vicdan.

53

Tutkuların Yenilmesi. – Tutkularını yenmiş bir insan, dünyanın en verimli toprağını ele geçirmiştir: ormanların ve bataklıkların sahibi olmuş bir kolonyalist gibi. Bastırılmış tutkuların toprağına iyi tinsel yapıtların tohumunu ekmek de, sıradaki en acil görevdir. Yenmek yalnızca bir araçtır, hedef değil; böyle düşünülmezse, boş kalan verimli toprakta her türlü yabancı ot ve diken hemen bitiverir ve çok geçmeden her zamankinden daha dolu ve deli olur üzeri.

54

Hizmet Etme Yeteneği. – Pratik olduğu söylenen insanların tümünde, hizmet etme yeteneği vardır: budur onları pratik yapan, başkaları ya da kendileri için. Robinson'un, Cuma'dan daha iyi bir hizmetçisi vardı: Crusoe'ydu bu.

55

Dilin Tinsel Özgürlük Açısından Tehlikesi. – Her sözcük bir önyargıdır.

56

Tin ve Can Sıkıntısı. – “Macar o kadar tembeldir ki, canı bile sıkılmaz” atasözünün düşündürücü bir yanı var. Ancak en zeki ve en çalışkan hayvanların canları sıkılabilir. – Yaratılışın yedinci gününde tanrının can sıkıntısını büyük bir şair konu edinebilirdi.

Hayvanlarla İlişkide. – Ahlakın nasıl ortaya çıktığı, hayvanlara karşı davranışlarımızda hâlâ gözlemlenebilir. Yarar ve zararın söz konusu olma dı ğ ı yerde tam bir sorumsuzluk duygusu içindeyizdir; örneğin böcekleri yaralar ve öldürür ya da yaşamalarına izin verirken, bu sırada genellikle hiçbir şey düşünmeyiz. Öyle kabayızdır ki, çiçeklere ve küçük hayvanlara nazik davranışlarımız bile hemen hemen her zaman öldürücüdür. Bu bizim onlardan aldığımız keyfi asla bozmaz. – Bugün küçük hayvanların bayramı, yılın en bunaltıcı günü: etrafımızda uçuşuyor ve sürünüyorlar ve biz kâh burada, kâh şurada bir kurtçuğu, kanatlı bir böceği istemeden, ama dikkat de etmeden eziyoruz. – Hayvanlar bize zarar verse, onları her yoldan yok etmeye çalışırız, yöntemlerimiz de çoğu zaman, aslında istemediğimiz kadar gaddarcadır: düşüncesizliğin gaddarlığıdır bu. Yararlıysalar, sömürürüz onları: ince bir zekâ bize bazı hayvanların daha farklı bir muameleyi, yani bakımı ve terbiyeyi fazlasıyla hak ettiklerini öğretilinceye kadar. İşte ancak o zaman doğar sorumluluk. Evcil hayvanlara eziyet etmekten kaçınılır; bir insan bir başkasını, ineğine acımasızca davranırken gördüğünde, bireylerin sık sık çiğnediği ortak yararı tehlikede gören ilkel topluluk-ahlakına tamamen uygun davranarak öfkelenir. Topluluk içinde işlenen bir suç algılayan, kendine dolaylı bir zarar gelmesinden endişelenir: biz de evcil hayvanlara kötü davranıldığını gördüğümüzde, etin, tarladaki ürünün ve ulaşım araçlarının iyiliğinden endişeleniriz. Ayrıca, hayvanlara kaba davranan biri, zayıf, eşit olmayan, intikam alamayacak durumdaki insanlara karşı da kaba olduğu kuşkusunu doğurur; bayağı olduğu, ince gururdan yoksun olduğu kabul edilir. Ahlaki yargıların ve duyumun bir nüvesi böyle doğar: batıl inanç elinden geleni ekler buna. Kimi hayvanlar, bakışları, sesleri ve jestleriyle,

kendilerini onların yerine koymaya cezbederler insanları ve bazı dinler, insanların ve tanrıların ruhlarının bazı koşullarda hayvanlarda barındığını görmeyi öğretirler: bu yüzden hayvanlarla ilişkide daha soylu bir özen, hatta saygı dolu bir ürkekliliği tavsiye ederler. Bu batıl inancın ortadan kalkmasından sonra da, uyandırdığı duygular etkili olur, olgunlaşır ve solar. Bilindiği gibi Hristiyanlık bu konuda zavallı ve küçülen bir din olduğunu kanıtlamıştır.

58

Yeni Oyuncular. – İnsanlar arasında ölümden daha büyük bir sıradanlık yoktur; herkes ölse de herkes doğurmuş olmadığı için, doğum ikinci sırayı alır; bunu da evlilik izler. Ancak, gerçekleşen bu küçük trajikomediler, sayısı bilinmeyen ve bilinemez sahnelenişlerinin her birinde yeniden hep yeni oyuncular tarafından canlandırılırlar ve bu yüzden meraklı izleyici kitleleri hiç eksik olmaz: oysa dünya tiyatrosunun tüm izleyici kitlesinin çoktandır, bıkkınlık yüzünden, kendini tüm ağaçlara astığına inanılabilirdi. Bu kadar büyüktür yeni oyuncuların önemi, bu kadar azdır oyununki.

59

“Dikkafalılık” Nedir? – En kısa yol, olabil-diğince düz olan değil, uygun rüzgârda yelkenlerimizi şişirir: böyle der gemici bilgeliği. Bunu dikkate almamak **dikkafalı** olmak demektir: burada karakterin sağlamlığı, aptallıkla lekelenmiştir.

60

“Kibirli” Sözcüğü. – Biz ahlakçıların kesinlikle onlarsız yapamadığımız birkaç sözcüğün, insanın en

sıradan ve en doğal heyecanlarının lanetlendiği zamanlardan beri, içlerinde bir tür ahlaki sansürü taşımaları can sıkıcıdır. Böylece, toplumun dalgaları üzerinde ne oldu ğ u m u z - d a n çok, ne say ı l d ı ğ ı m ı z l a yol alacağımıza, aksi halde batacağımıza ilişkin temel kanı – toplumla ilişkili tüm eylemlerde kılavuz olınası gereken bir kanı, – en genel sözcükle “kibirlik”, “vanitas” olarak, en dolu ve içerik açısından en zengin şeylerden birisi, onu aslında boş ve hiçlik olarak tanımlayan biriyle, büyük bir şey, bir küçültme ekiyle, karikatür çizgileriyle tanımlanır ve damgalanır. Çaresi yok, bu tür sözcükleri kullanmamız gerekiyor, ama bu sırada kulığımızı eski alışkanlığın fısıldadıklarına kapamalıyız.

61

Türk Kaderciliği. – Türk kaderciliğinin temel yanlışı, insanları ve kaderi birbirinden ayrı iki şey olarak karşı karşıya koymasıdır: insan kadere karşı koyabilir, onu bozmaya çalışabilir, ama sonunda kazanan hep kader olacaktır, der bu kadercilik: bu yüzden boyun eğmek ya da gelişigüzel yaşamaktır en akıllıcası, diye düşünülür. Hakkatte ise her insan kaderin bir parçasıdır; kadere belirtilen biçimde karşı koyduğunu düşünüyorsa, bunda da kader tecelli etmektedir; savaşım vermek bir kuruntudur, ama kadere boyun eğmek de öyle; tüm bu kuruntular kadere dahildir. – Çoğu kişinin istencin özgür olmayışı öğretisinden duyduğu korku, Türk kaderciliğinden duyulan korkudur: insanın, hiçbir şeyi değiştirmek elinde olmadığı için, geleceğin karşısında zayıf, boyun eğmiş ve ellerini önüne kavuşturmuş bir biçimde duracağını düşünürler: ya da, bir defa belirlenmiş olan daha da kötü olamayacağına göre, tam dengesizliğinin dizginlerini bırakacaktır. İnsanın aptallıkları da, akıllılıkları gibi, kaderin bir parçasıdır: kadere inanmaktan duyulan korku da kaderdir. Bizzat sensin, zavallı korkak, olacak olan

her şey hakkında tanrıların da üzerinde hüküm süren, yenilmez Moira;¹⁵ sensin hayır ya da lanet ve her halükârda en güçlüünün bağlandığı zincir; tüm insanlığın geleceği sende belirlenmiştir önceden, bir yararı olmaz sana, kendi kendinden korkmanın.

62

Şeytanın Avukatı. – “Yalnızca kendi gördüğü zararlar akıllı yapar kişiyi, yalnızca başkalarının gördüğü zararlar da iyi” – böyle der, her türlü ahlaklılığı acımdan ve her türlü entelektüelliği insanın yalnızlığından türeten o tuhaf felsefe: böylelikle, farkına varmadan dünyadaki tüm zararlılığın avukatı olur. Çünkü acımdan için başkalarının acı çekmesi, yalnız kalmak için de başkalarını aşagılamak gerekir.

63

Ahlaksal Karakter Maskeleri. – Zümre karakterlerini gösteren maskelerin, zümrelerin kendileri gibi kesin olarak sabit kabul edildikleri zamanlarda, ahlakçılar ahlaksal karakterleri gösteren maskeleri de mutlak kabul etmeye ve onları böyle betimlemeye ayartılacaklardır. Bu bakımdan Molière, XIV. Louis’in bir çağdaşı olarak anlaşılır biridir; bizim geçişler ve orta basamaklar çağımızda, dâhiyane bir kılı kırk yarıcı gibi görünecektir.

64

En Seçkin Erdem. – Gelişkin insanlığın ilk çağında cesaret erdemlerin en seçkini olarak kabul ediliyordu,

15 Kader tanrıçası. Ölüm anlamına da gelir. Zeus’tan da güçlüdür. Zeus ona karşı gelemmez, onun kararını değiştiremez. (ç.n.)

ikinci çağda adalet, üçüncüsünde ılımlılık, dördüncüsünde de bilgelik. Biz hangi çağda yaşıyoruz? Sen hangisinde yaşıyorsun?

65

D a h a Ö n c e d e n G e r e k e n . – Hiddetinin, öfkesinin, intikam duygusunun, şehvetinin üstesinden gelmek istemeyen ve başka herhangi bir alanda ustalaşmak isteyen kişi, taşkın bir derenin yanına tarla açıp da önlemini almayan bir çiftçi kadar aptaldır.

66

H a k i k a t N e d i r ? – **S c h w a r z e r t** (Melanketon):¹⁶ “Kişi, inancını, onu henüz yitirdiği ve dört bir yanda aradığı sırada vaaz eder, – ve hiç de en kötü vaaz edışı değildir bu!” **L u t h e r**: Bugün bir melek gibi doğru konuşuyorsun, kardeşim! **S c h w a r z e r t**: “Ama bu senin düşmanlarının düşüncesidir ve manevi olarak senden yararlanıyorlar.” – **L u t h e r**: O zaman bu, şeytanın kıcından uydurduğu bir yalandı.

67

Z ı t l ı k l a r ı n A l ı ş k a n l ı ğ ı . – Genel eksik gözlem, doğada zıtlıkların değil, yalnızca derece farklılıklarının (örneğin “soğuk ve sıcak”) olduğu her yerde zıtlıklar görür. Kötü alışkanlık, içsel doğayı, tinsel-törel dünyayı da bu gibi zıtlıklara göre anlamak ve parçalamak isteğine vardırmıştır bizi. Böylelikle, geçişlerin olduğu yerde zıtlıkların görüldüğü

¹⁶ Schwarzer (1497-1560) Alman reformcu, hümanist. Luther'in en yakın çalışma arkadaşı. Adının Yunanca çevirisinden oluşturulmuş Melanketon adıyla da tanınır. (ç.n.)

zannedildiği için, sayısız ağır kaynağı, kibir, sertlik, yabancılaşma, üsütme girmiştir insan duygusuna.

68

Bağışlanabilir mi? – Ne yaptıklarını bilmiyorsa, onları nasıl bağışlayabiliriz! Bağışlayacağımız bir şey yoktur ki ortada. – Peki ya her zaman tamamen bilir mi bir insan ne yaptığını? Ve her zaman en azından kuşku kalıyorsa bu, insanların birbirlerini asla bağışlamaları gerekmez ve merhamet-göstermek, en akıllılar için olanaksız bir şeydir. En sonunda: kötülük yapanlar gerçekten bilselerdi ne yaptıklarını, – o zaman bile ancak suçlamaya ve cezalandırmaya hakkımız varsa, bağışlamaya da hakkımız olurdu. Oysa böyle bir hakkımız yok.

69

Alışkanlıktan Gelen Utanç. – Bize, söylendiği gibi “hak etmediğimiz” biçimde iyi ve önem verici bir davranış gösterildiğinde neden utanırız? Ait olmadığımız, dışlanmamız gereken bir alana, ayak basamayacağımız kutsal, en kutsal mekâna âdeta zorla girmiş gibiyizdir. Başkalarının yanılığı yüzünden alınmışızdır içeriye: şimdi biraz korku, biraz huşu, biraz da şaşkınlık hissederiz, bilemeyiz kaçmamız mı, yoksa bu uğurlu ânın ve onun lütuflarının-yararlarının tadını çıkarmamız mı gerektiğini. Tüm utancımıza karşın, bir gizemdir bizim yüzümüzden bozulan, ya da bozulma tehlikesiyle karşılaşmış görünen; her lütuf utanma doğurur. – Zaten hiçbir zaman bir şeyi “hak etmiş” olmadığımız düşünülürse, olaylara genel bir Hristiyan bakışı çerçevesinde bu görüşe kapılındığında, utanç duygusu alışkanlık haline gelir: çünkü böyle birini tanrı sürekli kutsuyor ve ona lütufta bulunuyor gibidir. Bu Hristiyanca

yorum bir kenara bırakılırsa, her türlü etkinliğin ve varlığın temelde sorumsuz ve yararsız oluşunda direten tamamen tanrısız bir bilgenin de, bu alışkanlıktan gelen utanca kapılması mümkündür: kendisine şunu ya da bunu hak etmiş gibi davranıldığında, bir şeyleri hak eden, özgür olan ve kendi isteklerinin ve yetilerinin sorumluluğunu gerçekten taşıyabilen varlıkların daha üst bir düzenine zorla girdiğini hisseder. Ona “sen bunu hak ettin” diyen, sanki “sen insan değilsin, bir tanrısın” diye sesleniyordur.

70

En Beceriksiz Eğitimci. – Kimilerinin tüm gerçek erdemleri, karşı koymacı tinlerinin zemininde yşermiştir, kimilerinin de onaylayıcı tinlerinin, yani hayır diyemeyişlerinin zemininde; bir üçüncüsü tüm ahlaklılığını yalnızlık içindeki gururundan, bir dördüncüsü güçlü toplumsallık dürtüsünden yetiştirmiştir. Diyelim ki, bu dört kişide, beceriksiz eğitimciler ve rastlantılar yüzünden, erdem tohumları doğalarındaki en zengin ve bereketli toprağa düşmemiş olsun: böylece ahlaksız, zayıf ve sevimsiz insanlar olurlardı. Bu dört insanın en beceriksiz eğitimcisi ve kara yazısı kim olabilir? İyinin yalnızca iyiden, iyi üzerinde yetişebileceğini savunan ahlak fanatığı.

71

Özenli Yazış Tarzı. – A: Ama herkes bunu bilseydi, bunun çoğunluğa zararı dokunurdu. Bu görüşlerin tehlikedekiler için tehlikeli olduğunu kendin söylüyorsun ve yine de onları açıkça iletiyorsun? B: Bu görüşleri ne avam tabakası, ne halk, ne de her türden partinin beni okuyamayacağı biçimde yazıyorum. Dolayısıyla bu görüşler

asla kamuya mal olmayacak. A: Peki nasıl yazıyorsun ki? B: Ne yararlı ne de hoş – andığım üç grup için.

72

İlahi Misyonerler. – Sokrates de ilahi bir misyoner olarak hisseder kendini: ama bilemem, bu uğursuz ve azametli kavramın yumuşatılabilmesini sağlayan, Attika ironisi ve şaka yapma zevkinden hangi izlerin burada bile hâlâ hissedilebildiğini. Dolandırmadan söyler sözünü: sinek ve ata ilişkin imgeleri sade ve yapmacıksızdır ve üzerine düştüğünü hissettiği asıl dinsel görevi, tanrıyı hakikati mi söyledi diye bin bir yoldan sına mayı, bir misyonerin bu durumda tanrısının yanında yer aldığı, serinkanlı ve açık sözlü bir jestle birleştirir. Tanrının bu sınanışı, dindarlık ile özgür tinlilik arasındaki, şimdiye dek düşünülmüş en ince uzlaşmalardan birisidir. – Şimdi artık bu uzlaşmaya da gereksinmiyoruz.

73

Dürüst Ressamlık. – Raffael, kiliseye çok (öde-me gücü kadar), ama kilise inancının nesnelere, dönemi-nin en iyileri gibi, az önem vermiştir ve kendisine sipariş verenlerin bazılarının iddialı, kendinden geçen dindarlıklarından bir adım bile geride kalmış değildir: başlangıçta bir dinsel tören alayı bayrağı için düşünülmüş olan o istisna-res-minde, Sistine Madonna'da bile dürüstlüğüne korumuştur. Burada önce bir vizyonu resmetmek istemişti: ama “inanç” taşımayan soylu genç erkeklerin de görebilecekleri ve görecekleri türden bir vizyonu, gelecekteki eş vizyonunu, ilk çocuğunu kucağında taşıyan akıllı, ruhsal açıdan seçkin, suskun ve çok güzel bir kadını. Dua etmeye ve tapınmaya alışmış olan yaşlılar, soldaki saygıdeğer ihtiyar gibi, burada

insanüstü bir şeye tapabilirler: Biz gençler – böyle sesleniyor gibidir Raffael bize – ise, sağdaki güzel kızla ilgileneceğiz: resmi inceleyenlere, davet edici, kesinlikle sofu olmayan bakışlarla: “Bu anne ve çocuğu – hoş ve baştan çıkarıcı bir görüntü, değil mi?” diyen o kızla. Bu yüz ve bu bakış, izleyicilerin yüzlerine neşeyle yansır; tüm bunları uyduran sanatçı, böylelikle kendi kendisinin tadını çıkarır ve kendi neşesini sanat alımlayıcısının neşesine ekler. – Bir çocuğun kafasındaki “Mesihgil” anlatım bakımından dürüst, var olduğuna inanmadığı bir ruhsal durumun resmini yapmak istemeyen Raffael, inançlı izleyicilerini nazık bir biçimde kandırdı; sık rastlanan bir doğa oyununu, çocuk kafasındaki erkek gözünü, üstelik de zorda kalınmış bir durumu gören cesur yardımsever erkek gözünü resmetti. Bu göze bir sakal yaraşır; bunun eksik oluşu ve burada bir çehrede iki farklı yaşın konuşuyor oluşu, inananların kendi mucize inançları doğrultusunda yorumladıkları hoş bir paradokstur: sanatçının da yorumlama ve içine koyma sanatından bekleyebileceği gibi.

74

D u a . – Her türlü duanın – eski zamanların henüz tamamen yok olmamış âdetinin – ancak iki koşulda bir anlamı olabilirdi. Tanrıyı ikna etmek ya da fikrini değiştirmek mümkün olmalıydı ve dua eden kişi de kendisi için neyin gerekli olduğunu, gerçekten neyin arzulamaya değer olduğunu en iyi kendisi bilmeliydi. Diğer dinler tarafından varsayılan ve alışılmış bulunan bu iki koşul tam da Hristiyanlık tarafından yadsınmıştır; Hristiyanlık, tanrıdaki her şeyi bilen ve her şeyi düşünen bir akla duyduğu duayı temelde anlamsız kılan, hatta tanrıya küfür haline getiren inanca karşın, yine de duayı sürdürdüyse, – burada yine hayranlık uyandırıcı yılan-kurnazlığı çıkmıştır ortaya; çünkü “dua etmeyecek-

sin” gibi net bir buyruk, Hristiyanları can sıkıntısı yüzünden Hristiyanlıktan çıkarırdı. Hristiyan ora et labora’sında¹⁷ ora eğlencenin yerini almıştır: peki ya ora olmadan ne yaparlardı labora’yı kendilerine yasaklayan o talihsizler, azizler! – oysa tanrıyla konuşmak, ondan her türlü hoş şeyi istemek, böyle mükemmel bir babaya karşın nasıl olup da hâlâ isteklerde bulunabilecek kadar budala olabildiği için kendi kendisiyle biraz alay etmek, – azizler için çok güzel bir buluştu.

75

Kutsal Bir Yalan. – Arria’nın¹⁸ söylediği sırada öldüğü yalan (Paete, non dolet),¹⁹ gelmiş geçmiş ölümlülerin dile getirdiği tüm hakikatleri bulanıklaştırıyor. Ün kazanmış biricik kutsal yalandır bu; yoksa kutsallık kokusu yalnızca yanlışlıklara siner.

76

En Gerekli Havarî. – On iki havariden daima bir tanesi taş gibi sağlam olmalı ki, üstüne yeni bir kilise inşa edilebilsin.

77

Hangisi Daha Geçici, Tin mi Beden mi? – Hukuksal, ahlaksal ve dinsel konularda dışsal olan, somut olandır, yani gelenek, tavır, seremonidir en kalıcı olan: bedendir o, içine hep yeni bir ruh gi-

17 Dua et ve çalış. (Lat.) (ç.n.)

18 Roma İmparatoru Claudius’a suikast düzenleyen Paetus’un karısı. (ç.n.)

19 Paete, non dolet (Lat.): Paetus, acı vermiyor! Arria’nın kocasını yürekletdirmek için söylediği söz. (ç.n.)

ren. Tapını, sabit bir söz-metni gibi hep yeniden yorumlanır; kavramlar ve duyumlar akıcı olandır, töreler katı olan.

78

Bir Hastalık Olarak Hastalığa Duyulan İnanç. – İlk Hristiyanlık resmetti şeytanı dünyanın duvarına; ilkin Hristiyanlık getirdi günahı dünyaya. Buna karşı sunduğu çarelere duyulan inanç, şimdi yavaş yavaş, en derindeki köklerine dek sarsıldı: ama öğrettiği ve yaydığı hastalığa duyulan inanç hâlâ koruyor varlığını.

79

Dindarların Konuşması ve Yazısı. – Konuşan ve yazan ruhbanın üslubu ve genel anlatımı, dindar bir insan olduğunu belli etmiyorsa, onun din hakkındaki ve dinden yana görüşlerini artık ciddiye almak gerekmez. Kendisi de, üslubundan anlaşıldığı üzere, dindarlıktan en uzak insan gibi ironiye, kibre, sinsiliğe, nefrete ve ruh hallerindeki her türlü dönüşüme ve değişime sahipse, görüşleri kendisi için de hükümsüzleşmişlerdir; – onu dinleyenler için daha da hükümsüzleşeceklerdir. Kısacası, onları dindarlıktan daha bir uzaklaştırmaya hizmet edeceklerdir.

80

Kişideki Tehlike. – Tanrı ne denli kendi başına bir kişi olarak geçerli olduysa, ona o denli az sadık kalınmıştır. İnsanlar, düşüncelerindeki imgelere, en sevgili sevgililerine olduklarından daha çok sadıktırlar: bu yüzden feda ederler kendilerini devlet için, kilise için ve tanrı için de – onların ürünü onların düşüncesi kaldığı ve

kişileştirilmediği sürece. Aksi halde hemen hemen sürekli çekişirler onunla: en dindarın bile çıkıvermişti ağzından şu acı sözler: “Tanrım, neden bıraktın beni!”

81

D ü n y e v i A d a l e t . – Dünyevi adaleti kökünden değiştirmek mümkündür – herkesin bütünüyle sorumsuzluğu ve masumluluğu öğretisiyle: ve aynı doğrultuda bir deneme, tam da herkesin bütünüyle sorumluluğu ve suçluluğu öğretisi temelinde yapıldı bile. Hristiyanlığın kurucusuydu, dünyevi adaleti ortadan kaldırmak ve yargılamayı ve cezalandırmayı dünyadan kovmak isteyen. Çünkü her türlü suç “günah” olarak, yani dünyaya karşı değil, t a n r ı y a karşı işlenmiş büyük bir suç olarak görüyordu, öte yandan herkesin en büyük çapta ve hemen hemen her açıdan bir günahkâr olduğunu kabul ediyordu. Ama günahkârlar, kendileri gibi eşit olanları yargılayamayacaklardı: onun hak-severliğinin yargısı buydu. Onun gözünde dünyevi adaletin t ü m yargıçları da yargıladıkları kişiler kadar suçluydular ve onların masum pozu takınmalarını ikiyüzlülük ve filisterlik olarak görüyordu. Ayrıca eylemlerin sonuçlarına değil, güdülerine bakıyordu: ve güdülerini yargılayabilmek için yalnızca bir kişinin yeterince öngörülü olduğunu kabul ediyordu: kendisinin (ya da kendini dile getiriş biçimiyle: tanrının).

82

A y r ı l ı ş t a k i B i r Y a p m a c ı k l ı k . – Bir partiden ya da bir dinden ayrılmak isteyen, şimdi onu çürütmesi gerektiğini düşünür. Oysa çok fazla kibirli bir düşüncedir bu. Gerekli olan yalnızca, şimdiye dek hangi perçinlerin onu bu partiye ya da dine bağladıklarını ve şimdi artık bunu yapmadıklarını, hangi niyetlerin onu buraya sürükledikleri-

ni ve şimdi başka yöne sürüklediklerini açıkça görmesidir. O partinin ya da dinin yanına bilgiye dayalı kesin gerekçelerle geçmiş değilizdir: ondan ayrıldığımızda da böyleymiş gibi y a p m a m a l ı y ı z .

83

Mesih ve Hekim. – Hristiyanlığın kurucusu, kendiliğinden anlaşıldığı gibi insan ruhunu iyi tanıyan biri olarak, en büyük kusurlardan ve sabit fikirliliklerden yoksun değildi ve ruhun hekimi olarak da, evrensel bir tıbbaya duyulan böyle kötü ünlü ve acemice bir inanca kapılmıştı. Bazen, yöntemi açısından her ağrıyı dış çekerek iyileştirmek isteyen bir dış hekime benziyordu; örneğin tenselliğe karşı şu tavsiyeyle savaşmak istediğinde: “Gözün seni kızdırıyorsa, çıkar at onu.” – Ama yine de dış hekiminin hiç olmazsa hedefine, hastanın acıdan kurtulmasına ulaşabilmesi gibi bir fark var arada; elbette kendini gülünç duruma düşürecek, hantal bir yöntemle: söz konusu tavsiyeye uyan ve tenselliğini öldürdüğüne inanan bir Hristiyan ise kendini aldatır: tenselliği tekinsiz, vampirce bir tarzda yaşamaya devam eder ve iğrenç maskelerin ardında eziyet eder ona.

84

Tutsaklar. – Bir sabah tutsaklar çalışma avlusuna geldiler; gardiyan yoktu ortalıkta. Bazıları, her zaman yaptıkları gibi, hemen çalışmaya koyuldular, diğerleri ise aylak aylak dolaşıp ısrarla çevreyi kolaçan ettiler. Sonra içlerinden birisi öne çıkıp bağırdı: “İstedığınız kadar çalışın ya da hiçbir şey yapmayın: hiç fark etmez. Gizli niyetleriniz açığa çıktı, gardiyan geçenlerde sizi gizlice dinledi ve önümüzdeki günlerde hakkınızda, korkunç bir karar verilecek. Tanırsınız onu, serttir ve intikamcıdır. Şimdi şu sözlerime kulak verin:

bugüne kadar kim olduğumu anlayamadınız; gördüğüm kadar değilim, daha fazlasıym: gardiyanın oğluyum ben ve o benim her istediğimi yapar. Sizi kurtarabilirim, sizi kurtarmak istiyorum; ama şunu da bilin ki yalnızca gardiyanın oğlu olduğuma inanana l a r ı ; diğerleri inançsızlıklarının karşılığını görecektirler.” Bir süre sessizlikten sonra, “peki” dedi yaşlı bir tutsak, “bizim sana inanıp inanmayışımızın senin için ne önemi olabilir ki? Gerçekten gardiyanın oğluy-san ve söylediğini yapabilirsen, hepimizin lehine aracılık et: gerçekten bir iyilik yapmış olursun böylece. Ama inanmak ya da inanmamak lakırdısını geç bir kalem!” Bu arada daha genç bir adam “ben de inannıyorum ona: Sadece kafasına takmış bunu. İddia ediyorum ki, sekiz gün sonra hâlâ bugünkü gibi burada olacağız ve gardiyan hiçbir şey bilm i - y o r ! ” diye bağırdı. “Bir şey biliyorduydu da, artık önemi yok” dedi, avluya o sırada giren son tutuklu; “gardiyan az önce ansızın öldü.” – Yaşasın, diye bağırdılar, her kafadan bir ses çıkararak, yaşasın! Oğul Bey, Oğul Bey, mirastan ne haber? Şimdi s e n i n tutsakların mı olduk yoksa? – Kendi-sine hitap edilen “bana inanan herkesi serbest bırakacağımı söylemiştim” diye yanıtladı yumuşak bir tonla, “elbette, babamın yaşadığına inandıkları kesinlikte.” – Tutsaklar gül-mediler, omuz silktiler ve öylece bıraktılar onu.

85

Tanrının İzinden Giden. – Sayısız insanın ezelden beri lanetlendiği ve bu güzel dünyalar düzeninin, tanrının yüceliğinin kendini vahyedebilmesi için böyle düzenlendiği düşüncesi Paulus’un aklına geldi, Calvin de onun düşüncesini geliştirdi; yani cennet ve cehennem ve insanlık var olacak ki, – tanrının kibri tatmin edilsin! Böyle bir şeyi ilk düşünen ya da ikinci kez düşünen kişi olanın ruhunda nasıl da zalim ve doymak bilmez bir kibir kabarmış olma-

İ! – Demek ki Paulus, Saulus²⁰ olarak kaldı, – t a n r ı n ı n
i z i n d e n g i d e n .

86

S o k r a t e s . – Her şey yolunda giderse, kişinin kendini ahlaksal-akılsal açıdan geliştirmek için Kitab-ı Mukaddes'e değil, Sokrates'ten Anılar kitabına başvuracağı ve en basit ve en ölümsüz aracı-bilgeyi, Sokrates'i anlamak için Montaigne'den ve Horatius'tan yararlanılacağı gün gelecektir. Temelde en farklı mizaçların yaşam biçimleri olan ve akıl ve alışkanlıkla sabitlenmiş bulunan, tümü de kafasını yaşamdan ve kendinden sevinç duymaya yöneltmiş en farklı felsefi yaşam biçimlerinin yolları, Sokrates'e geri götürüyor: buradan, Sokrates'in en özgün yanının, tüm mizaçlardan pay almışlık olduğu sonucu çıkarılabilir. – Hristiyanlığın kurucusunun karşısında Sokrates ciddiyetin, neşeli tarzının ve insanın en iyi ruhsal durumunu oluşturan m u z i p l i k - l e r l e d o l u b i l g e l i ğ i n a v a n t a j ı n a s a h i p t i r . A y r ı c a a n l a m a y e t i s i d e d a h a b ü y ü k t ü .

87

İ y i Y a z m a y ı Ö ğ r e n m e k . – İyi konuşmanın devri sona erdi, çünkü kent kültürlerinin devri sona erdi. Aristoteles'in büyük kente tanıdığı son sınır, ulağın bir araya toplanmış cemaatin tümüne sesini duyurabilir olması – genel olarak kent cemaatlerinin ilgilendirdiği kadar az ilgilendiriyor bizi, biz ki, halkların da ötesinde anlaşılacak istiyoruz. Bu yüzden, iyi bir Avrupalı kafasına sahip herkes i y i v e h e r z a m a n d a h a i y i y a z m a y ı ö ğ r e n - m e l i d i r : K ö t ü - y a z m a n ı n u l u s a l b i r a y r ı c ı l ı k o l a r a k g ö r ü l d ü - ğ ü A l m a n y a ' d a d o ğ m u ş o l m a s ı b i l e k u r t a r m a z o n u . A m a

20 İsa'nın havarisi Paulus'un İbrani adı. (ç.n.)

iyi yazmak aynı zamanda iyi de düşünmek demektir; hep iletmeye değer bir şey bulmak ve onu gerçekten iletebilmek; komşuların dillerine çevrilebilir olmak; dilimizi öğrenen yabancıların anlamasına açık kılmak kendini; tüm iyi şeylerin ortak iyi olmasına ve özgürlere her şeyin serbest olmasına katkıda bulunmak; son olarak da, iyi Avrupalıların büyük görevlerini: tüm yeryüzü kültürünün yönetimi ve denetimini üstlendikleri, henüz çok uzak olan o durumu h a z ı r l a - m a k – Bunun tam tersini, iyi-yazmak ve iyi-okumakla i l - g i l e n m e m e y i vaaz eden – iki erdem de birlikte büyür ve birlikte küçülürler, – halklara hâlâ daha fazla u l u s a l olabilecekleri bir yol göstermektedir aslında: bu yüzyılın hastalığını çoğaltır ve düşmanıdır iyi Avrupalıların, düşmanıdır özgür tinlilerin.

88

En İyi Üslup Öğretisi. – Üslup öğretisi, önce onun sayesinde her ruh halinin okura ve dinleyiciye aktarabildiği anlatımı bulma öğretisi olabilir; sonra iletilmesi ve aktarılması da en çok istenen, bir insanın en arzulanır ruh hali için bir anlatım bulma öğretisidir: gönlünün derinlikleri dalgalanan, tinsel açıdan neşeli olan, tutkularını aşmış, aydınlık ve dürüst insanın ruh hali için. Bu olacaktır en iyi üslubun öğretisi: iyi insana karşılık düşer.

89

Gidişe Dikkat Etmek. – Cümlelerin gidişi, yazarın yorulup yorulmadığını gösterir; hal böyleyken, tekil bir anlatım yine de güçlü ve iyi olabilir, çünkü kendi başına ve daha önce bulunmuştur: yazarın aklına fikrin ilk geldiği sırada. Goethe’de çok rastlanır bu duruma, sık sık dikte ettirirdi yorulduğunda.

90

Şimdiden ve Hâlâ. – A: “Alman düzyazısı hâlâ çok genç: Goethe, onun babasının Wieland²¹ olduğunu söylüyor.” B: Bu kadar genç ve şimdiden bu kadar çirkin! C: “Ama – bildiğim kadarıyla, daha Piskopos Ulfilas²² Almanca düzyazı yazmıştı; yani on beş yüzyıldan beri var.” B: Bu kadar yaşlı ve hâlâ bu kadar çirkin!

91

Özgün - Almanca. – Aslında bir modele göre oluşturulmamış olan ve elbette Alman beğenisinin özgün bir ürünü olarak kabul edilmesi gereken Alman düzyazısı, gelecekteki özgün bir Alman kültürünün ateşli savunucularına, örneğin modelleri taklit etmeden gerçek bir Alman kıyafetinin, bir Alman arkadaş canlılığının, bir Alman oda donanımının, bir Alman öğlen yemeğinin neye benzeyeceğine ilişkin bir fikir verebilir, – Bu beklentiler hakkında uzunca bir zaman düşünmüş herhangi bir kimse, sonunda bağırır: tam bir dehşet içinde: “Ama Tanrı aşkına, belki de zaten s a h i b i z bu özgün kültüre, – yalnızca söz etmekten pek hoşlanmıyoruz ondan!”

92

Yasak Kitaplar. – O küstah çok bilenlerin ve kafası karışıkların, en iğrenç kabalığı, mantıksal paradoksu gösterenlerin yazdığı bir şeyi asla okumamalı: tam da her şeyin aslında edepsizce doğaçlandığı ve kum üzerinde inşa edildiği yerde m a n t ı k s a l biçimlere başvuruyorlar.

21 Christoph Martin Wieland (1733-1813) Alman şairi. (ç.n.)

22 Aryan-Germen Hristiyanlığın kurucusu. Yaklaşık 311-383. (ç.n.)

(“Demek ki” diye yazılıdır onlarda, “seni eşek okur, senin için değil bu ‘demek ki’, – elbette benim için” – buna şöyle yanıt verilir: “Seni eşek yazar, niye yazıyorsun öyleyse?”)

93

Zekâsını Göstermek. – Zekâsını göstermek isteyen herkes, kendisinde bunun tam tersinden de bol miktarda olduğunu belli eder. Zeki Fransızların, en iyi fikirlerine bir tutam *dédain*²³ katma kabalıklarının kökeninde, olduklarından daha zengin görünme niyetleri vardır: tıka basa dolu hazinelerden gelen sürekli bağışlardan âdeta yorulmuş bir halde, saygısızca hediye etmek isterler.

94

Alman ve Fransız Edebiyatı. – Son yüzyılın Alman ve Fransız edebiyatlarının talihsizliği, Almanların Fransız okulundan erken çıkmış olmalarıdır – ve Fransızların da, daha sonra, Alman okuluna erken girmiş olmaları.

95

Düzyazımız. – Günümüzdeki kültür halklarından hiçbirinin Alman düzyazısı kadar kötü bir düzyazısı yoktur; zeki ve şımarık Fransızlar: Alman düzyazısı yoktur, dediklerinde – aslında onlara kızmamalı, çünkü bunu hak ettiğimizden daha nazikçe söylüyorlar. Bunun nedenleri aranırsa, en sonunda, bir Almanın yalnızca doğaçlama düzyazıyı bildiği ve başka türlü hakkında hiçbir fikre sahip olmadığı gibi tuhaf bir sonuca varılır. Bir İtalyan’ın, düzyazının şiirden, bir yontucu için

23 Hor görü. (Fr.) (ç.n.)

çıplak güzelliği serimlemenin örtülü güzelliği serimlemekten daha zor olması kadar zor olduğunu söylemesi, hemen hemen anlaşılmaz gelir Alman'a. Dize, imge, ritim ve uyak için adamakıllı uğraşmak gerekir, – bunu bir Alman da anlar ve irticalen yazılan şiire özellikle büyük bir değer biçme eğiliminde değildir. Ama bir sayfa düzyazı için bir heykelin üzerinde çalışır gibi çalışmak? – Sanki masal dünyasından anlatılan bir şey gibi gelir ona.

96

B ü y ü k Ü s l u p . – Büyük üslup, güzel olanın korunç olana karşı zafer kazanmasıyla doğar.

97

D ü m e n K ı r m a k . – Her ortalama yazarın, aynı konuyu anlatırken hangi sözcüğü kaçınılmaz olarak seçeceği söylenemedikçe, seçkin tinlerin anlatımlarındaki, üsluplarındaki zarafeti oluşturan şeyin ne olduğu da bilinemez. Tüm büyük sanatçılar, araba kullanırken dümen kırmaya, yoldan çıkmaya eğilimli olduklarını gösterirler, – ama devrilmeye değil.

98

E k m e k G i b i B i r Ş e y . – Ekmek öteki yemeklerin tadını etkisizleştirir, siler onları; bu yüzden, uzun süren her öğünde yeri vardır. Tüm sanat yapıtlarında da, ekmek gibi bir şeyin olması gerekir ki, içlerinde değişik etkiler bulunabilsin: doğrudan doğruya ve bir süreliğine soluklanmadan ve ara vermeden birbirlerini izlediklerinde, çabucak yoracak ve isteksizlik uyandıracaklardır ki, bu yüzden d a h a u z u n bir sanat öğünü olanaksızlaşacaktır.

99

J e a n P a u l .²⁴ – Jean Paul çok şey biliyordu, ama bilimden anlamıyordu, sanatlardaki her türlü hüneri biliyordu, ama sanatı yoktu, her şeyin tadına bakabilirdi, ama damak zevki yoktu, duygusu ve ciddiyeti vardı, ama bunları tattırmak istediğinde, iğrenç bir gözyaşı suyu dökerdi üzerine, evet, esprisi vardı, ama ne yazık ki espriye duyduğu açlığı doyurmayacak kadar az: bu yüzden okurunu tam da espri-sizliğiyle sürüklerdi ümitsizliğe. Bir bütün olarak, Schiller'in ve Goethe'nin narin meyve bahçelerinde bir gecede bitiveren rengârenk, yoğun kokulu bir yabani bitkiydi; hoş, iyi bir insandı, ama yine de bir belaydı – pijamalı bir bela.

100

K a r ş ı t ı n ı d a T a t m a y ı B i l m e k . – İnsanın geçmişteki bir yapıtta çağdaşlarının aldığı tadı alabilmesi için, o zaman egemen olan, karşı çıktığı lezzeti de bulundurması gerekir dilinin üstünde.

101

İ s p i r t o - Y a z a r l a r .²⁵ – Kimi yazarlar ne ruhturlar ne de şarap, ama ispirtodurlar: alev alabilirler ve sonra sıcaklık verirler.

102

A r a c ı - D u y u . – Gerçek aracı-duyu olarak tat alma duyusu, öteki duyulan şeyler hakkındaki kendi görüşlerine genellikle ikna etmiş ve onlara kendi yasalarını ve alışkan-

24 Jean Paul Friedrich Richter (1763-1825), Alman şairi.

25 Weingeist: İspirto. Düz çevirisi: Şarap ruhu.

lıklarını vermiştir. Sofra başında, sanatların en zarif sırları hakkında kararlar alınabilir: dikkat edilmesi gereken, neyin lezzetli olduğu, ne zaman lezzetli olduğu, neyin üstüne ve ne kadar süreyle lezzetli olduğudur.

103

L e s s i n g . – Lessing’de gerçek bir Fransız erdemi vardır ve bir yazar olarak Fransız okulunun en çalışkan öğrencisi olmuştur: işlerini vitrinde iyi yerleştirmesini ve sergilemesini bilir. Bu gerçek s a n a t olmadan, Lessing’in düşünceleri ve onların konuları oldukça karanlıkta kalacaktı ve genel kayıplar da büyük olmayacaktı. Oysa birçokları onun s a n a t ı n d a n ders almışlardır (özellikle Alman aydınlarının son kuşağı), sayısız insan da zevk almıştır. – Gerçi, ondan ders alanlar, sık sık olduğu gibi, onun hırgürcülük ve saf yüreklilik karışımı nahoş vurgu-tarzını da öğrenmeye gerek duymamışlardır. “Şair” Lessing hakkında şimdi görüş birliği var: tiyatro yazarı hakkında ise, olacak. –

104

İ s t e n m e y e n O k u r . – Nasıl da eziyet çektirirler yazara, bir şeye çarptıklarında yere de düşen ve her defasında canlarını inciten, ruhları tombul ve hantal, gözüpek okurlar.

105

Ş a i r - D ü ş ü n c e l e r i . – Gerçek düşünceler, gerçek şairlerde hep örtülü dolaşırlar, Mısırlı kadınlar gibi: yalnızca düşüncenin derin g ö z ü bakar özgürce, peçenin ardından. – Şair-düşüncelerinin ortalama değeri, görüldüğü kadar değildir: peçenin ve kendi merakının bedelini de öder bu arada müşteri.

106

Basit ve Yararlı Yazın. – Geçişler, uygulamalar, duygusal renk oyunları, – tüm bunları yazara hediye ederiz, çünkü bunları yanımızda getiririz ve ondan bir iyilik görürsek, kitabını da bunlardan yararlandırırız.

107

Wieland. – Wieland başka herhangi birisinden daha iyi Almanca yazmıştır ve bu arada ustalara yakışır yeterlilikleri ve yetersizlikleri de olmuştur (Cicero'nun ve Lukianos'un mektuplarından yaptığı çeviriler, Almancadaki en iyi çevirilerdir); ancak düşünceleri bize düşünecek fazla bir şey vermez. Neşeli ahlaklılıklarına da neşeli ahlaksızlıkları kadar az katlanırız: ikisi de birbirini çok iyi tamamlar. Onlardan hoşlanan insanlar, elbette aslında bizden daha iyi insanlardı, – ama bir o kadar da ağırkanlıydılar, böyle bir yazara gerek duyuyorlardı. – **Goethe** Almanlara gerekmiyordu, bu yüzden de ondan nasıl yararlanacaklarını bilmezler. Devlet adamlarımızın ve sanatçılarımızın en iyilerine bir de bu açıdan bakalım: hiçbiri Goethe'den bir şeyler öğrenmemiştir, – öğrenememiştir.

108

Ender Şenlikler. – Pütürlü sıkışıklık, dinginlik ve olgunluk, – bir yazarda bu nitelikleri bulursan, orada dur ve uzun bir şenlik yap çölün ortasında: daha uzunca bir süre bu kadar iyi hissetmeyeceksin kendini.

109

Alman Düzyazısının Hazinesi. –Goethe'nin yazılarını ve özellikle Goethe'nin Eckermann'la konuş-

malarını, bu en iyi Almanca kitabı bir kenara bırakırsak: ne kalır geriye Alman düzyazı edebiyatından, yenisinden ve hep yeniden okunmayı hak eden? Lichtenberg'in aforizmaları, Jung-Stilling'in yaşam öyküsünün ilk kitabı, Adalbert Stifter'in 'Yaz Sonu' ve Gottfried Keller'in 'Seldwyla İnsanları', – işte şimdilik hepsi bu kadar.

110

Yazma Üslubu ve Konuşma Üslubu. – Yazma sanatı her şeyden önce yalnızca konuşan kişinin sahip olduğu anlatım türleri için i k a m e a r a ç l a r gerektirir: yani jestler, aksanlar, vurgulamalar, bakışlar için. Bu yüzden yazma üslubu konuşma üslubundan tamamen farklıdır ve daha zordur: – daha az şeyle onun kadar anlaşılır olmak ister. Demosthenes, söylevlerini bizim onları okuduğumuzdan başka türlü vermişti; okunabilmeleri için sonradan üzerlerinden geçti. – Cicero'nun söylevlerinin ise, aynı amaçla, önce demostenize edilmeleri gerekiyordu: şimdi okurun katlanabileceğinden daha fazla Roma Forumu var içlerinde.

111

Alıntı Yaparken Özen. – Genç yazarlar bilmezler, iyi anlatımın, iyi düşüncenin ancak kendisi gibiler arasında iyi bir etki yaptığını, harika bir alıntının bütün bir sayfayı, hatta bütün bir kitabı mahvedebileceğini, bu arada okuru uyarıp ve ona âdeta “dikkat et, ben değerli taşım ve etrafımdakiler kurşun, soluk adi kurşun” diye sesleneceğini. Her sözcük, her düşünce ancak k e n d i t o p l u m u n d a yaşamak ister: budur seçilen üslubun ahlakı.

112

Hataları Nasıl Söylemeli? – Hataların kötü mü, yoksa en iyi hakikatler kadar güzel mi söylenmelerinin zararlı olduğu tartışılabilir. Şurası kesin ki, ilk durumda akla iki kat zarar verirler ve akıldan çıkarılmaları daha da zordur; ama elbette ikinci durumdaki kadar kesin bir etkileri olmaz: daha az bulaşıcıdır.

113

Sınırlandırmak ve Büyütmek. – Homeros konunun kapsamını sınırlandırdı, küçülttü, ama tek tek sahneleri genişletti ve büyüttü – trajedi yazarları da böyle yapıyorlar hep yeniden: her biri konuyu, öncülerinden daha küçük parçalar halinde alıyor, ama her biri daha zengin bir çiçek bolluğuna ulaşıyor bu sınırlı, çitle çevrili bahçe parçasında.

114

Edebiyat ve Ahlaklılık Kendini Açıklıyor. – Yunan edebiyatı üzerinde, Yunan tininin hangi enerjilerle serpildiği, nasıl değişik yollara saptığı ve neden zayıf düştüğü gösterilebilir. Tüm bunlar, aslında Yunan ahlaklılığının hangi yollardan geçtiğinin ve her ahlaklılığın da geçeceğinin bir imgesini veriyor: nasıl ilk önce baskı olduğunu, ilk önce sertlik gösterdiğini, sonra yavaş yavaş yumuşadığını, sonunda belirli eylemlerden, belirli geleneklerden ve biçimlerden hoşlanmanın nasıl ortaya çıktığını ve sonra da yalnızca bunların eğitime, yalnızca bunlara sahip olmaya yönelik bir eğilimin nasıl doğduğunu gösteriyor: yolun nasıl yarışçılarla dolduğunu ve dolup taşıdığını, bıkkınlığın nasıl ortaya çıktığını, yeni savaşım ve hırs nes-

nelerinin bulunup daha eskilerin yeniden canlandırıldığını, oyunun nasıl tekrar edip izleyicilerin izlemekten yorulduklarını, çünkü şimdi tüm çemberin tamamlanmış görüldüğünü – ve sonra bir dinginlik gelir, bir soluklanma: dereler kaybolur kumsalda. Bir son vardır orada, en azından bir son.

115

H a n g i Y ö r e l e r S ü r e k l i S e v i n d i r i r ? – Bu yörenin bir tablo olmak için önemli özellikleri var, ama bunun formülünü bulamıyorum, bir bütün olarak benim için anlaşılmaz kalıyor. Sürekli hoşuma giden tüm manzaraların, tüm çeşitliliklerine karşın basit bir geometrik çizgisel-şemaya sahip olduklarını fark ediyorum. Böyle matematiksel bir dayanak olmadıkça hiçbir yöre sanatsal açıdan sevindirmez. Belki de bu kural, insanlara da bir benzetme yoluyla uygulanabilir.

116

Y ü k s e k S e s l e O k u m a k . – Yüksek sesle okuyabilmek, seslendirebilmeyi gerektirir: her noktada soluk renkleri kullanmak, ama solukluğun derecesini hep göz önünde duran ve yönlendiren, dolgun ve derin renkli temel tabloyla, yani tüm bölümün seslendirilmesiyle doğru oranlar içinde belirlemek gerekir. Yani bu sonuncusuna hâkim olmak gerekir.

117

D r a m a D u y u s u . – Sanatın dört ince duyusuna sahip olmayan, her şeyi en kaba beşinci duyuyla anlamaya çalışır: drama duyusudur bu.

Herder. – Herder, kendisi hakkında sanılmasını istediği (ve kendisinin de sanmak istediği) şeylerin hiçbirisi değildir: büyük bir düşünür ve mucit, orman tazeliğinde, kullanılmamış gücü olan yeni, hızla yetiştiren verimli bir toprak değildir. Ancak son derece gelişkin bir koku alma duyusuna sahipti, mevsimin ilk turfandalarını herkesten önce görüyor ve topluyordu, öyle ki bunları onun yetiştirdiğine inanılabiliyordu: tını, aydınlık ile karanlık, yaşlı ile genç arasındaydı ve geçişlerin, düşüşlerin, sarsılmaların, içsel kaynaklar ve oluşların belirtilerinin olduğu her yerde bir avcı gibi pusudaydı. İlkbaharın huzursuzluğuymuş onu dolaştıran, ama kendisi ilkbahar değildi! – Zaman zaman kendisi de sezmişti elbette bunu, ama kendisi inanmak istememişti buna, o ki, zamanının tinlerin-papası olmaya can atan, hırslı rahip! Budur onun çilesi: uzun süre birçok krallık üzerinde, hatta bir imparatorluk üzerinde hak iddia ederek yaşamış göründü ve kendisine inanan bir maiyeti de vardı: genç Goethe onun altındaydı. Ama sonunda taşlar gerçekten giydirmeye başladığında, elleri boş kaldı: Kant, Goethe, sonra ilk gerçek Alman tarihçileri ve filologları, kendine ayırdığını sandığı – ama çoğu zaman en sessizce ve gizliden gizliye s a n m a d ı ğ ı – şeyi aldılar elinden. Tam da kendinden kuşkulandığında, şeref ve coşkunluk pelerini attı üzerine: bunlar çok şeyi gizleyen ve bizzat kendisini de aldatmaları ve avutmaları gereken örtülerdi çoğu kez. Gerçekten coşkusu ve ateşi vardı, ama hırsı daha büyüktü! Sabırsızca üflüyordu bu hırs ateşe, alevlendiriyor, çıtırdatıyor, tütürüyordu onu – ü s l u b u alevleniyor, çıtırdıyor ve tütüyor – ama o b ü y ü k alevi istiyordu ve bu da hiçbir zaman ortaya çıkmadı! Asıl yaratıcıların sofrasında oturmuyordu: ve hırsı da asıl tat alanların sofrasında, alçakgönüllülükle oturmasına izin vermedi. Böylece huzursuz bir misafir, Almanların bir

yarım yüzyılda dünyanın ve zamanın tüm dilimlerinden bir araya getirdikleri tüm tinsel yemekleri önceden tadan biri oldu. Hiçbir zaman gerçekten doymayan ve hoşnut kalmayan Herder, üstelik çok sık da hastalanıyordu; zaman zaman haset yatıyordu onun yatağında ve ikiyüzlülük de ziyaretine geliyordu. Yaralı ve özgür olmayan bir yan kaldı hep üzerinde: ve sözümona klasiklerimizin herhangi birindekinden daha eksiktir onda, saf yürekli, mert erkeklik.

119

Sözcüklerin Kokusu. – Her sözcüğün kendi kokusu vardır: bir uyumu ve uyumsuzluğu vardır kokuların da, sözcüklerin de.

120

Aranan Üslup. – Bulunan üslup, bir hakarettir, aranan üslubun dostuna.

121

Yeminle. – Artık, bir kitap yapmak istediği söylenen yazarları değil, yalnızca düşünceleri yanlışlıkla bir kitap olanları okumak istiyorum.

122

Sanatçılardaki Gelenek. – Homeros'un dörtte üçü gelenektir; modern özgünlük hırsına kapılmak için hiçbir nedenleri bulunmayan tüm Yunan sanatçılarındaki durum aynıdır. Gelenekten korkuları yoktu onların; gelenek sayesinde bağlantı kuruyorlardı izlerçevreleriyle. Gelenekler, dinleyicinin anlamasını sağlamak için f e t h e -

dil miş sanat yöntemleridir, sanatçının kendini gerçekten anlatabileceği, güçlükle öğrenilmiş ortak dildir. Üstelik sanatçı, Grek şairi ve müzisyeni gibi, sanat yapıtlarının her biriyle – açıkça bir ya da iki rakiple kapışmaya alışkın olduğu için – hemen zafer kazanmak istiyorsa, bunun ilk koşulu aynı zamanda hemen anlaşılır olmasıdır: bu da ancak gelenek aracılığıyla mümkündür. Sanatçı, geleceğin ötesinde bulduğu şeyden gönüllü olarak vazgeçer ve bu sırada kendisi yeni bir gelenek yaratmaya cesaret eder ve en iyi durumda başarılı olur. Özgün olan genellikle hayranlık uyandırır, hatta tapılır ona, ama ender olarak anlaşılır; gelenekten inatla uzaklaşmak demek, anlaşılmak istememek demektir. Peki modern özgünlük hırsı neye işaret ediyor?

123

Sanatçılarda Bilimsellik Yapmacıklığı. – Schiller, tıpkı öteki Alman sanatçılar gibi, zekâ sahibi kişinin her türlü zor konu hakkında kalemle de doğaçlama yapabileceğine inanıyordu. İşte onun düzyazı-ürünleri ortada, – estetiğin ve ahlakın bilimsel sorunlarını nasıl ele almamak gerektiğine dair her bakımdan birer örnek oluşturuyorlar, – şair Schiller’e duydukları hayranlıkla, düşünür ve yazar Schiller’in değersiz olabileceğini düşünecek cesareti bulamayan genç okurlar için de bir tehlike oluşturuyorlar. – Sanatçının böyle kolaylıkla ve böyle anlaşılır bir biçimde kapıldığı, bir kez de kendisine yasaklanmış bulunan çayırdaki yürüme ve bilim alanında da bir söz söyleme denemesi²⁶ – en becerikli kişi zaman zaman kendi zanaatını ve kendi atölyesini katlanılmaz bulur, – bu deneme sanatçının tüm dünyaya hiç de görmesi gerek-meyen şeyi göstermesine kadar varır, yani kendi düşünce odasının dar ve dağınık olduğunu – hem neden olmasın ki?

26 Deneme: Versuchung, Hristiyan inanışındaki ilk günahı işleme. (ç.n.)

O burada oturmuyor ya! – bilgisinin kilerinin yarısının boş, yarısının da ıvır zıvırla dolu olduğunu – hem neden olmasın ki? Hatta aslında sanatçı-çocuğa yakışmıyor da değildir bu, – ama özellikle de, bileklerinin bilimsel yöntemin, yeni başlayanların bile en kolay el becerileri için çok idmansız, çok hantal olduklarını – aslında bundan bile utanması gerekmez! – Buna karşılık, bilim loncasında rastlanan tüm hataları, yakışsızlıkları ve kötü bilgin tavırlarını, tüm bunların meseleye değilse de meselenin görünüşüne dahil oldukları inancıyla taklit etmekte çoğu kez azımsanmayacak sanatsal bir başarı gösterir; işte bu tür sanatçı yazılarında asıl eğlendirici olan da budur, çünkü sanatçı, ister istemez kendi işini yapmaktadır burada: bilimsel ve sanattan uzak yaratılışların parodisini yapmaktadır. Kendisi bir sanatçı ve yalnızca bir sanatçı olduğu sürece, bilime karşı alabileceği tek tavır, parodik bir tavidir.

124

F a u s t - D ü ş ü n c e s i . – Küçük bir terzi kız baştan çıkarılır ve mutsuz kılınır; dört alanda da büyük bir bilgin-dir fail. Bu işte bir tuhafılık var gibi görünüyor. Elbette var! Şeytanın ta kendisi bu işe el atmasaydı, büyük bilgin bu hale düşer miydi? – Bu mudur gerçekten, Almanların kendi aralarında konuştukları gibi, büyük Alman “trajik düşüncesi”? – Goethe için bu düşünce de ürkütücüydü; Goethe’nin yufka yüreği küçük terzi kızı, “bir defalığına kendini şaşırان, iyi ruh”u, isteği dışında gerçekleşen ölümünden sonra, azizlerin yanına yerleştirmekten alıkoyamaz kendini; büyük bilgini, “karanlık arzular”ı olan bu “iyi insan”ı bile, en kritik anda şeytana oynanan bir komediyle, tam zamanında cennete gönderir: – sevgililer cennette buluşurlar. – Goethe bir defasında, doğasının asıl trajik olan için fazla uzlaşmacı olduğunu söylemişti.

“Alman Klasikleri” Var mı? – Sainte-Beuve, bir yerde, bazı edebiyatların tarzına “klasik” sözcüğünün kesinlikle yakışmadığını belirtiyor: örneğin kim kolay kolay “Alman Klasikleri”nden söz edebilir! – Henüz aklımızın yatmadığı elli Alman klasiğinin üzerine bir elli tane daha eklemek üzere olan Alman kitapçılarımız ne diyorlar buna? Öyle görünüyor ki, sanki ölümünün üzerinden otuz yıl geçmiş olmak ve yağmalanmaya hazır bir define olarak öylece bekliyor olmak yetiyor, ansızın yanlışlıkla bir klasik olarak diriliş borusunu duymak için! Üstelik edebiyatın altı büyük atasından beşinin eskidiği ya da modasının geçtiği bir çağda ve bir halkın arasında, – bu çağın ve bu halkın tam da bu durumdan utanmasına gerek olmadan! Çünkü bu atalar, bu çağın güçlülerinin önünde geriye çekilmişlerdir, – bütün insafınızla bir düşünün! – Dediğim gibi, Goethe’yi bunun dışında tutuyorum, o, “ulusal-edebiyatlar”dan daha üst bir edebiyat türüne aittir: bu yüzden kendi ulusuyla da ne yaşama, ne yeni olma ne de eskime ilişkisi içindedir. Goethe yalnızca az sayıdakiler için yaşadı ve hâlâ yaşıyor: çoğunluk için bir hiçtir o, zaman zaman Alman sınırlarının ötesine üflenene bir kibirlilik fanfarıdır. Goethe, yalnızca iyi ve büyük bir insan değil, bir kültür, Goethe Almanların tarihinde sonuçsuz bir vakadır: örneğin son yetmiş yılın Alman politikasında kim bir parça Goethe gösterebilir! (oysa her halükârda bir parça Schiller ve hatta belki de bir parçacık Lessing işbaşında olmuştur bu dönemde). Ama o diğer beşi! Klopstock daha sağlığında çok onurlu bir biçimde eskimişti: ve öyle esaslı eskimişti ki, ileri yaşlarının derin düşünceli kitabı, ‘Aydınlar Cumhuriyeti’, o gün bu gündür hiç kimse tarafından ciddiye alınmadı. Herder, yazılarının her zaman ya yeni ya da modası geçmiş olmalarının şanssızlığını yaşadı; örneğin Herder’in başyapıtı,

insanlığın tarihi hakkındaki fikirleri bile, (Lichtenberg gibi) en incelmış ve en güçlü kafalar için, daha yayımlandığında modası geçmiş bir şeydi. Bol bol yaşamış ve yaşatmış olan Wieland, akıllı bir adam olarak, etkisi kaybolmadan önce öldü. Lessing belki bugün bile yaşıyor, – ama genç ve yaşları giderek gençleşen aydınlar arasında! Ve Schiller yeniyetmelerin ellerinden erkek çocukların, tüm Alman erkek çocuklarının ellerine düştü! Bir kitabın gitgide daha küçük yaşların düzeyine inmesi, bilinen bir çağdışı kalma tarzıdır. – Bu beşi, iyi eğitim görmüş ve çalışkan adamların onları artık okumaması için neyi bastırmışlardı? İyi beğeniyi, iyi bilgiyi, doğru ve gerçek olanın karşısındaki iyi dikkati; yani Almanya’da tam da bu beşi (ve daha az ünlü on ve yirmi başka isim) aracılığıyla yeniden yeşertilmiş olan ve şimdi yüksek bir orman olarak onların mezarlarının üstüne saygı gölgesinin yanında biraz da unutulmuşluk gölgesi veren erdemleri. – Ama klasikler entelektüel ve yazınsal erdemleri yeşertenler değil, halklar yok olup gitseler bile üzerlerinde duran bazı erdemleri olgunlaştıranlardır ve onların en uçtaki sürgünleridirler: çünkü onlardan daha hafif, daha özgür, daha saftırlar. İnsanlığın, halkların Avrupa’sının geçmişin karanlığına gömüldüğü, ama Avrupa’nın hâlâ otuz çok eski, asla eskimemiş kitapta: klasiklerde yaşadığı yüksek bir durumu mümkündür.

126

İlginç, ama Güzel Değil. – Bu yöre anlamını gizliyor, ama kişinin çözmek istediği bir anlamı var: nereye baksan sözcükler ve sözcüklere anıştırmalar okuyorum, ama tüm bu anıştırmaları çözen cümlelerin nerede başladığını bilmiyorum ve buradan mı yoksa oradan mı başlayarak okunması gerektiğine bakmaktan, bir firdöndüye dönüşeceğim.

127

Dili-Yenileyenlere Karşı. – Dilde yenilik yapmak ya da eskiye öykünmek, ender ve alışılmadık olanı seçmek, sözcük dağarını kısıtlamak yerine zenginleştirmeye çalışmak, her zaman için, olgunlaşmamış ya da yozlaşmış beğenin bir belirtisidir. Yunan hitabet sanatçıları ise soylu bir yoksulluğu, ama sade bir varlık içinde ustaca bir özgürlüğü gösteriyorlar: halkın sahip olduğundan **d a h a a z ı - n a** sahip olmak istiyorlar – çünkü bu halk eski ve yeni açısından en zengindir – ama bu daha **a z a d a h a i y i** sahip olmak istiyorlar. Onların kullandığı eski ve alışılmadık sözcükler bir solukta sayılabilir, ama sözcüklerde ve deyimlerde gündelik olanla ve görünüşte çoktan eskitilmiş olanla kurdukları kolay ve zarif ilişki iyi gözlemlenirse, onlara duyulan hayranlığın sonu gelmez.

128

Acıklı ve Ciddi Yazarlar. – Ne acılar çekmekte olduğunu kâğıda döken, acıklı bir yazar olur: ama ciddi bir yazardır, neler çekmiş olduğunu ve şimdi neden neşe içinde dinlendiğini yazan.

129

Beğenin Sağlıklılığı. – Nasıl oluyor da sağlamlık durumları, hastalıklar gibi bulaşıcı olmuyor – genellikle ve özellikle de beğenide? Yoksa sağlamlık salgınları var mı? –

130

K a r a r . – Artık, aynı zamanda doğmuş ve (mürekkeple) vaftiz edilmiş hiçbir kitabı okumamak.

131

Düşünceyi İyileştirmek. – Üslubu iyileştirmek – düşünceyi iyileştirmek demektir, başka bir şeyi değil! – Bunu hemen kabul etmeyen, bir daha asla ikna edilemez buna.

132

Klasik Kitaplar. – Her klasik kitabın en zayıf yanı, fazlasıyla yazarının ana dilinde yazılmış olmasıdır.

133

Kötü Kitaplar. – Kalem, mürekkep ve yazı masası istemelidir kitap: ama genellikle kalem, mürekkep ve yazı masası kitabı isterler. Bu yüzden şimdi bu kadar az şey var kitaplarda.

134

Doğru Algılama. – İzlerçevre, resimler üzerine düşündüğünde şair olur, şiirler üzerine düşündüğünde de araştırmacı. Sanatçının kendisine seslendiği anda, her zaman doğru duyu eksiktir onda, yani doğru karar verecek zekâ değil de, doğru algılayacak duyu.

135

Seçilmiş Düşünceler. – Önemli bir dönemin seçilmiş üslubu, yalnızca sözcükleri değil, düşünceleri de – üstelik ikisini de bildik ve ege men olanların arasından – seçer: en tehlikeli ve en taze kokan düşünceler de yeni, cüretkâr imgeler ve anlatımlar kadar itici gelir, daha olgun

bir beğeniye. Daha sonra ikisi de – seçilmiş düşünce ve seçilmiş sözcük – hafif hafif sıradanlık kokmaya başlar, çünkü seçilmiş olanın kokusu uçucudur ve sonra yalnızca bildik ve gündelik olanın kokusu alınır ondan.

136

Üslubun Yozlaşmasının Başlıca Nedeni. – Bir konu için gerçekte sahip olunan dan daha fazla duygu göstermeyi istemek üslubu yozlaştırır dilde ve tüm sanatlarda. Daha çok, tersi bir eğilimi vardır büyük sanatın: törel açıdan önem taşıyan her insan gibi, duyguyu kendi yolunda durdurmayı ve sonuna kadar gitmesine izin vermemeyi sever. Yarı duygu-görünürlüğünden duyulan bu utancın örneğin Sophokles'te çok güzel olduğu gözlemlenebilir; kendini olduğundan daha mütevazı gösteren duygunun özelliklerini de yüceltiyor görünmektedir.

137

Ağırkanlı Üslupçuları Bağışlamak İçin. – Kolaylıkla-söylenen, konunun gerçek ağırlığından daha zor gelir kulağa – ama iyi eğitilmemiş kulaklardır bunun nedeni; şimdiye kadar müzik denilen şeyin eğitiminden, daha yüksek müzik sanatının, konuşmanın eğitimine geçmek zorundadırlar.

138

Kuşbakışı. – Burada dağ suları, dört bir yandan bir boğaza dökülüyorlar: devinimleri öyle coşkulu ve gözü öylesine alıyor ki, çevredeki çıplak ve ağaçlıklı dağ yamaçları aşağıya doğru inmiyor da yukarı doğru uçuyor

gibi görünüyorlar. Bu görüntüye bakıldığında, tüm bunların ardında, her şeyin ondan kaçması gereken ve uçurumun bizi ondan koruduğu, düşmanca bir şey gizliymiş gibi korkuyla geriliyor insan. Bu yöre, üzerinde bir kuş gibi süzülmedikçe resmedilemez. Kuşbakışı denilen şey burada sanatsal bir tercih değil, biricik olanaktır.

139

G ö z ü p e k B e n z e t m e l e r . – Gözüpek benzetmeler yazarın kötü niyetinin kanıtı değilse, onun yorulmuş düşleminin kanıtıdır. Ama her halükârda onun kötü zevkinin kanıtıdır.

140

Z i n c i r e V u r u l u D a n s E t m e k . – Her Yunan sanatçısı, şairi ve yazarı için sormak gerekir: onun kendine dayattığı ve onu çağdaşları için çekici kılan (hatta yandaşlar bulmasını sağlayan) y e n i b a s k ı nedir? Çünkü (örneğin vezinde) “buluş” denilen şey, her zaman kendi kendine vurulmuş bir zincirdir. “Zincire vurulu dans etmek”, bunu kendine zorlaştırmak ve sonra bu konuda kolaylık yanılmasını yaymaktır, – budur bize göstermek istedikleri maharet. Daha Homeros’ta, i ç l e r i n d e dans etmek zorunda olduğu bir sürü geleneksel formül ve epik öyküleme kuralı algılanabilir: kendisi de gelecek kuşaklar için yeni gelenekler yaratmıştır. Buydu eğitimden geçtikleri okul Yunan sanatçılarının: önce kendilerine daha önceki şairler tarafından çok yönlü bir baskı uygulanmasına izin verdiler; sonra yeni bir baskı icat ettiler, onu kendilerine uyguladılar ve onu hoş bir biçimde yendiler: böylece baskı ve zafer fark edildi ve hayranlık uyandırdı.

141

Yazarların Verimliliği. – İyi bir yazarın elde edeceği en son şeydir verimlilik; ona daha başından sahip olan, asla iyi bir yazar olamayacaktır. En soylu yarış atları, zaferlerinin yorgunluğunu çıkarma hakkına sahip oluncaya dek cılızdırlar.

142

Soluk Soluğa Kahramanlar. – Duygu tık-nefesliğinden mustarip şairler ve sanatçılar, çoğunlukla soluk soluğa bırakırlar kahramanlarını: rahat rahat nefes alıp vermekten anlamazlar.

143

Yarı-Kör. – Yarı-kör, kendini salıveren tüm yazarların can düşmanıdır. Bu yazarlar, okuduğu bir kitapta, yazarın beş düşünceyi iletmek için elli sayfaya gerek duyduğunu fark ettiği zamanki öfkesini tanımalıdırlar böylesinin: gözlerinin kalan kısmını da, nerdeyse hiçbir karşılık almadan tehlikeye sokmuş olmasının öfkesini. – Bir yarı-kör demişti ki: tüm yazarlar salıverdiler kendilerini. – “Kutsal Ruh da mı?” – Kutsal Ruh da. Ama onun hakkı vardı buna; tam-körler için yazmıştı o.

144

Ölümsüzlüğün Üslubu. – Thukydides de, Tacitus da, – yapıtlarının üzerinde çalışırken bunların ölümsüz olacağını düşündüler: bu durum, zaten bilinmiyorsa, üsluplarından bile anlaşılabilirdi. Birisi düşüncelerine, onları tuzlayarak, diğeri de kaynatarak kalıcılık kazandıracağına inanıyordu; öyle görünüyor ki, ikisi de yanılmadılar.

145

İmgelere ve Benzetmelere Karşı. – İmgelerle ve benzetmelerle ikna etmek mümkündür, ama kanıtlamak değil. Bu yüzden bilimin içinde imgelerden ve benzetmelerden böyle ürkülür; burada tam da ikna edici olan, inandırıcı-kılan istenmez ve anlatım biçimi ve soğuk duvarlar aracılığıyla en serinkanlı kuşku teşvik edilir: çünkü kuşku denek taşıdır kesinlik altını için.

146

Dikkat. – Temel bilgilerden yoksun olan, Almanya’da yazmaktan sakınmalıdır kendini. Çünkü iyi bir Alman “bu adam cahil” demez de, “bu adamın karakteri karanlık” der. – Ayrıca bu aceleci karar, Almanların tüm onurunu oluşturur.

147

Boyalı İskeletler. – Boyalı iskeletler: bunlar, et eksikliklerini, yapay renklerle ikame etmeye çalışan yazarlardır.

148

Görkemli Üslup ve Yüce Olan. – Görkemli yazmak, hafif ve sade yazmaktan daha çabuk öğrenilir. Bunun nedenlerini ahlaksal alanda aramalı.

149

Sebastian Bach. – Bach’ın müziği, kontrpuanı ve füglü üslubun bütün türlerini eksiksiz bilen ve uyanık biri olarak dinlemiyorsak ve bundan dolayı asıl

sanatsal hazdan yoksun kalıyorsak, onu dinlerken bizlere (Goethe'nin muhteşem sözleriyle söylersek), sanki t a n r ı d ü n y a y ı y a r a t ı r k e n oradaymışız gibi gelir. Yani burada büyük bir şeyin oluşum halinde olduğunu, ama henüz ortada olmadığını hissederiz: b ü y ü k modern müziğimizin. Kiliseleri, ulusallıkları ve kontrpuanı aşmakla, şimdiden dünyayı aşmıştır o. Bach'ta hâlâ çok fazla kaba Hristiyanlık, kaba Almanlık, kaba Skolastik vardır; Avrupa (modern) müziğinin eşiğinde durur, ama buradan Ortaçağ'a bakar.

150

H ä n d e l . – Händel, müziğini tasarlarken cesur, yenilik düşkünü, gerçekçi, şiddetli, güçlü, bir h a l k ı n yetkin olduğu kahramanca olana dönük ve onunla akrabaydı, – müziği üzerinde çalışırken genellikle ürkek ve soğuktu, hatta kendi kendisinden yorgundu; bu yüzden birkaç sınanmış yöntem uyguladı, çabuk ve çok yazdı ve bitirdiğinde sevinçliydi, – ama tanrının ve öteki yaratıcıların, çalışma günlerinin sonunda kapıldıkları gibi değildi sevinci.

151

H a y d n . – Deha, düpedüz iyi bir insanla bağdaşabildiği ölçüde vardı Haydn'da. Ahlaklılığın zekâyı çektiği sınıra kadar gidiyor; daha çok “geçmiş olmayan” bir müzik yapıyor.

152

B e e t h o v e n v e M o z a r t . – Beethoven'in müziği genellikle, çoktan yitirildiğine inanılan “Seslerde Masumiyet” parçasının beklenmedik bir biçimde yeniden du-

yulmasına müteessir bir b a k ı ş gibi görünüyor. Müzik h a k k ı n d a bir müzik bu. Sokaktaki dilencilerin ve çocukların şarkısında, gezgin İtalyanların tek sesli ezgisinde, köy meyhanesindeki dansta ya da karnaval gecelerinde, – buralarda keşfeder “melodiler”ini: kâh burada kâh şurada bir ses, kısa bir dizi yakalayarak, bir arı gibi bir araya toplar onları. Bunlar “daha iyi bir dünya”nın güzelleşmiş a n ı l a r ı d ır Beethoven için: tıpkı Platon’un idealar hakkında düşündüğü gibi. – Mozart’ın, ezgilerine tavrı ise tamamen farklıdır: müzik dinlerken değil, yaşama bakarken esinlenir o, g ü n e y l i yaşama: İtalya’yı düşledi hep, orada olmadığına.

153

R e s i t a t i f .²⁷ – Eskiden resitatif kuruydu; şimdi ı s - l a k r e s i t a t i f döneminde yaşıyoruz: suya düştü ve dalgalar onu, istedikleri yere götürüyorlar.

154

“ N e ş e l i ” M ü z i k . – Uzunca bir süre uzak kalındıysa müzikten, sonra bir güney şarabı gibi çabucak karışır kana ve narkotikle uyuşturulmuş, yarı uyanık, uykuyu-özlemiş bir ruh bırakır ardında; özellikle de n e ş e l i müzik yapar bunu, burukluğu ve incinmişliği, sıkıntıyı ve sıla özlemine bir arada veren ve tüm bunları şeker katılmış zehirli bir içki gibi hep yeniden höpürdetmeye zorlayan. Bu sırada neşeyle esriyen zevk salonu daralıyor, ışık parlaklığını yitiriyor ve kararıyor gibidir: sonunda, müzik bir hapishanenin içinde çınliyormuş gibi gelir kulağa, zavallı bir insanın evini özleyerek uyuyamadığı.

27 Opera ve aryalarda, özetleyici tarzda söylenen pasajlar, düz konuşmayla müzik arasında bir anlatım tarzı. (ç.n.)

155

Franz Schubert. – Franz Schubert, diğer büyük müzisyenlerden daha önemsiz bir sanatçıydı; ama müzik açısından hepsinden daha büyük bir doğuştan gelen zenginliğe sahipti. Cömertçe ve – iyi niyetle harcadı bu zenginliği: öyle ki müzisyenler daha birkaç yüzyıl nasiplenecekler onun düşüncelerinden ve fikirlerinden. Onun yapıtlarında bir kullanılmamış buluşlar hazinesiyle karşılaşırız; diğerleri ise kullanmaktan alacaklar büyüklüklerini. – Beethoven’a bir gezginci müzisyenin ideal dinleyicisi dersek, Schubert’in de gezginci müzisyenin ta kendisi olarak anılmaya hakkı vardır.

156

Müziğin En Modern Seslendirilişi. – Müzikte büyük trajik-dramatik seslendirme, Hristiyanlığın düşündüğü ve arzuladığı tavırlardaki büyük günahkârın taklit edilışinden alır karakterini: yavaş yavaş ilerleyen, tutkuyla kafa yoranın, vicdan azabıyla oradan oraya savrulanın, dehşet içinde kaçanın, büyülenmişçesine dinleyen, ümitsizlik içinde sessiz duranın – ve büyük günahkârlığın başka her ne alameti varsa. Bu seslendirme üslubu, ancak tüm insanların günahkâr oldukları ve günah işlemekten başka bir şey yapmadıkları yolundaki Hristiyan varsayımıyla, tüm müziğe uygulanabilir: müziğin, insanın tüm yapıp ettiklerinin kopyası olmadığı ve bu haliyle büyük günahkârın jest dilini sürekli konuşması gerektiği ölçüde. Bu mantığı anlayacak kadar Hristiyan olmayan bir dinleyici, elbette böyle bir seslendirme karşısında dehşete kapılarak bağıracaktır: “Tanrı aşkına, günah nasıl girmiş müziğe!”

157

Felix Mendelssohn. – Felix Mendelssohn’un müziği, var olmuş tüm iyi şeylere ilişkin iyi beğenin müziğidir: hep kendinden geriye işaret eder. Nasıl “önü çok açık”, nasıl gelecek sahibi olabilirdi! – Peki, böyle olmak istemiş midir? Sanatçılar arasında ender rastlanan bir erdeme, art niyetsiz şükran duygusuna sahipti: bu erdem de her zaman kendinden geriye işaret eder.

158

Sanatların Bir Anası. – Kuşkucu çağımızda gerçek dalkavukluk için hırsın âdeta vahşi bir kahramanlığı gerekir; fanatik bir biçimde göz yummak ve diz çökmek gerekmiyor artık. Hırsın, dalkavuklukta tüm zamanlar için sonuncu olması, daha önce son kilise mimarisinin babası olması gibi (Cizvit üslubu deniliyor buna), son bir Katolik kilise müziğinin babası olması mümkün değil miydi?

159

Zincirlere Vurulu Özgürlük – Soylu Bir Özgürlük. – Leopardi gibi, güzelliğe bakmış ve tapmış olan yeni müzisyenlerin sonuncusu, Polonyalı, taklit edilemez Chopin, – ondan önce ve sonra gelenlerin hiçbirisi bu sıfatı hak etmez – Chopin, Raffael’in geleneksel en basit renkleri kullanırken gösterdiği soylu seçkinliğe sahipti, – ama renkler değil, melodik ve ritmik gelenekler bağlamında. Edep erkân içine doğduğu için bunlara uydu, ama en özgür ve en sevimli tin gibi, bu zincirlerin içinde oynayarak ve dans ederek – ve üstelik onlarla alay etmeden.

160

Chopin'in Barkarol'ü.²⁸ – Hemen hemen her durumun ve yaşam tarzının bir mutlu ânı vardır. İyi sanatçılar bilir bu ânı yakalamayı. Deniz kıyısındaki, can sıkıcı, kirli, sağlıksız, en patırtıcı ve en açgözlü ayakta-kımının yakınında tükenen ömrün bile vardır böyle bir ânı; – bu mutlu âna Chopin, Barkarol'de öyle bir ses verdi ki, tanrıların bile canı çekebilir uzun yaz akşamlarında bir kayığa uzanıp yatmayı.

161

Robert Schumann. – Bu yüzyılın ilk üçte birinde Almanya'nın ve Fransa'nın romantik şarkı sözü yazarlarının düşledikleri haliyle “delikanlı” – bu delikanlı şarkıya ve sese tam olarak tercüme edilmiştir – ebediyen delikanlı Robert Schumann tarafından, gücünü yerinde hissettiği sürece: çünkü müziğinin ölümsüz “eski bakire”yi anımsattığı anlar vardır.

162

Drama Şarkıcıları. – “Neden şarkı söylüyor bu dilenci?” – Herhalde bilmiyor inildemeyi. – “O zaman doğru yapıyor: Peki ya şarkı söylemesini bilmedikleri için inilleyen drama şarkıcılarımız – onlar da mı doğrusunu yapıyorlar?”

163

Dramatik Müzik. – Sahnede neler olup bittiğini görmeyen birisi için dramatik müzik bir saçmalıktır; kay-

28 Gemici ya da kayıkçı şarkısı. (ç.n.)

bolmuş bir metin hakkında art arda yorum yapılmasının da saçmalık oluşu gibi. Bu müzik, gözler neredeyse kulakların da orada olmasını gerektirir aslında; ama Euterpe'ye²⁹ eziyet edilmiş olur böylelikle: bu zavallı Musa, gözlerinin ve kulaklarının, öteki tüm Musalarınkilerin durdukları yerde bırakılmasını ister.

164

Z a f e r v e A k ı l l ı l ı k . – Ne yazık ki, sanatçıların yapıtlarıyla ve onların savunusuyla yol açtıkları estetik savaşlarda da, sonunda güç belirleyici oluyor, akıl değil. Şimdi tüm dünya, Gluck'un Piccini'yle kavgasında h a k l ı olduğunu tarihsel bir gerçek olarak kabul ediyor: her halükârda o k a z a n m ı ş t ı ; güç onun yanındaydı.

165

M ü z i k t e İ c r a İ l k e s i Ü z e r i n e . – Günümü-
zün müzik icra sanatçıları, her parçayı olabildiğince k a -
b a r t m a l a r ı ve her ne pahasına olursa olsun d r a m a -
t i k bir dili konuşturmalarının sanatlarının en yüce buyruğu
olduğuna gerçekten inanıyorlar mı? Bu, örneğin Mozart'a
uygulanırsa, aslında tıne karşı bir günah işlenmiş olmaz mı,
ciddiyeti sevecen ve korkulmayan bir ciddiyet olan, resim-
leri kendilerine bakanları dehşete düşürmek ve kaçtırmak
için duvardan fırlayacakmış gibi durmayan Mozart'ın ne-
şeli, güneşli, şefkatli, tasasız tinine karşı? Yoksa Mozart'ın
müziğinin “taş kesilen misafirin müziği”yle eşanlamlı oldu-
ğunu mu düşünüyorsunuz. Yalnızca Mozart'ınkinin değil,
tüm müziğin? – Ama daha büyük e t k i n i n sizin ilkenizi
doğru çıkardığını söylüyorsunuz – haklı olurdunuz, k i -
m i n ü z e r i n d e etkili olunduğu ve seçkin bir sanatçının

29 Lirik şiirin musası. (ç.n.)

yalnızca kimin üzerinde etkili olmak isteyebileceği karşı sorusu sorulmasaydı! Asla halk üzerinde değil! Asla olgunlaşmamışlar üzerinde değil! Asla hassaslar üzerinde değil! Asla hastalıklılar üzerinde değil! Ama hepsinden önce: asla hissizleşmişler üzerinde değil!

166

Bugünün Müziği. – Bu en modern müzik, sağlam ciğerleri ve zayıf sinirleriyle, her zaman kendi kendinden ürüyor ilk önce.

167

Müziğin Evinde Olduğu Yer. – Müzik büyük gücüne ancak, tartışmayı bilmeyen ya da buna izni olmayan insanların arasında ulaşır. Bu yüzden müziğin baş destekçileri, çevrelerinde çok fazla eleştirilmesini hatta düşünülmesini bile istemeyen hükümdarlardır; sonra, herhangi bir baskı altında (bir hükümdarın ya da dinin) susmaya alışmak zorunda olan, ama duygusal can sıkıntısına karşı da bir o kadar güçlü büyümlü çareleri (genellikle ölümsüz sevdalılık halini ve ölümsüz müziği) arayan toplumlardır; üçüncüsü, içlerinde bir “toplum” barındırmayan, ama yalnızlığa, yarıkaranlık düşüncelere ve dile getirilemeyen her şeye tapınmaya eğilimli bir o kadar birey barındıran halklar: bunlardır asıl müzik ruhları. – Konuşmayı ve tartışmayı şehvetle seven bir halk olarak Yunanlılar, bu yüzden ancak hakkında gerçekten tartışılabilen ve konuşulabilen sanatların yanında, bir meze olarak katlanmışlardır müziğe: öte yandan müzik hakkında pek de sarıh düşünülemez. – Birçok bakımdan istisna Yunanlılar olan Pythagorasçılar, söylendiğine göre, aynı zamanda büyük birer müzisyendiler: onları, diyalektiği değil, ama beş yıllık suskunluğu bulanlar.

M ü z i k t e D u y g u l u l u k . – Ciddi ve zengin müziği ne denli seviyorsa, bazı saatlerde bir o kadar yenilir, büyülenir ve âdeta eriyip gider kişi onun tam tersinin karşısında: yani tüm ritüel tekdüzeliklerine ve armonik çocuksuluklarına karşın, bazen bizzat müziğin ruhunun şakıdığı izlenimine kapıldığımız şu basitin de basiti İtalyan opera-melismaları³⁰ karşısında. İster kabul edin ister etmeyin, iyi beğeni ferisileri: durum böyle ve şimdi benim için önemli olan: bu bilmeceyi, durumun böyle oluşunu, bir bilmece olarak ortaya koymak ve çözümü için de biraz kafa yormaktır. – Henüz birer çocukken birçok şeyin balını ilk kez tattık, balın tadı bir daha asla o zamanki kadar güzel olmadı, yaşama ayartıyordu, en uzun yaşama, ilk ilkbaharın, ilk çiçeğin, ilk keleklerin, ilk arkadaşlığın şahsında. O zamanlar – belki yaşamımızın dokuzuncu yılıydı – ilk müziği dinledik, ilk a n l a d ı ğ ı m ı z müzikti bu, en basit ve en çocuksu olanıydı, yani haminnenin türküsünün ve gezginci çalgıcının tarzının yinelenmesinden daha fazlası değildi. (Çünkü sanatın en önemsiz “vahiyler”i için bile ilkin h a z ı r l ı k l ı ve e z b e r l e m i ş olmak gerekir: filozoflar bu konuda ne güzel masallar uydurmuş olsalar da, sanatın “dolaysız” bir etkisi kesinlikle yoktur.) İtalyan melismalarını dinlediğimizde, bu ilk müziksel büyülenmelerle – yaşamımızdaki en güçlüleriydi onlar – bağlantı kuruyor duygumuz: çocuk mutluluğu ve çocukluğun yitirilişi, en geri getirilemez olanın en değerli varlık olduğu duygusu, – ruhumuzun tellerini titretiyor bu sırada, sanatın en zengin ve en ciddi varlığının tek başına yapamayacağı güçlülükte. – Estetik hazzın ahlaksal bir kederle bu karışımı, şimdi genellikle, bana öyle geliyor ki biraz da üst perdeden, “duygusallık” deniliyor buna, – Faust’un birinci sahnenin sonundaki ruh halidir bu – din-

30 Melodik süslemeler.

leyicilerin bu “duygusallığı”, deneyimli sanat gurmelerinin, salt “estetikçiler”in genellikle yadsımdan hoşlandıkları İtalyan müziğine yarıyor. – Ayrıca, hemen hemen her müzik, ancak onda kendi geçmişimizin dilini duyduğumuz andan itibaren büyüleyici bir etki yaratır: bu bakımdan, her eski müzik gitgide daha da güzelleşiyormuş gibi gelir sıradan insana ve yeni doğmuş bir müzik daha az değerli görünür: çünkü, söylediğimiz gibi, bu sanattan saf bir sanatçı gibi haz alamayan herkes için müziğin en önemli mutluluk-unsurunu oluşturan “duygusallığı” uyandıramamaktadır henüz.

169

Müziğin Dostları Olarak. – Sonunda müzikle aramız iyi ve iyi kalacak, ayışığıyla aramızın iyi olması gibi. İkisinin de güneşin yerine geçmek gibi bir niyeti yok, – tek istedikleri, ellerinden geldiğince aydınlatmak gecelerimizi. Yine de şaka yapabilir ve gülebiliriz onlar hakkında, değil mi? En azından birazcık? Ve zaman zaman? Aydaki adam hakkında! Müzik’teki kadın hakkında!

170

Çalışma Çağında Sanat. – Çalışkan bir çağın bilincine sahibiz: en iyi saatlerimizi ve sabahlarımızı sanata ayırmamıza izin vermiyor bu bilinç, en büyük ve en değerli sanat bile olsa. Bu sanat boş zamanın, dinlenmenin işi olarak görünüyor bize: zamanımızın, güçlerimizin artıklarının adıyoruz ona. – Sanatın yaşamdaki konumunu değiştiren en genel olgu bu: sanat-alımlayıcılarından büyük zaman ve güç taleplerinde bulunduğu, çalışanların ve hamaratların bilincini buluyor karışısında, bilinçsizlere ve aldirışsizlara mecbur kalıyor sanat; oysa bunlar da

doğaları gereği büyük sanatı henüz sevmeyenler ve taleplerini küstahlık olarak algılayanlardır tam da. Bu yüzden sona erebilir sanat, havasız ve soluksuz kaldı çünkü: ya da – büyük sanat, bir tür kabalaşma ve kılık değiştirmeye, aslında yalnızca küçük sanat için, dinlenmenin, oyalayıcı eğlencenin sanatı için doğal unsur olan o öteki havaya alışmaya (en azından ona dayanmaya) çalışıyor. Şimdi her yerde gerçekleşiyor bu; büyük sanatın sanatçıları da dinlenme ve oyalanma vaat ediyorlar, onlar da yorgun kişiye hitap ediyorlar, ondan iş gününün akşam saatlerini istiyorlar, – tıpkı alınların ağır ciddiyeti, gözlerin dalgınlığı karşısında zafer kazanmakla yetinen eğlendirici sanatçılar gibi. Nerede peki daha büyük meslektaşlarının mahareti? Onların kutularında, yarı ölüyü bile yerinden fırlatan en şiddetli uyarıcı ilaçlar var; uyuşturmalar, sarhoş etmeler, sarsmalar, gözyaşlarına boğmalar: bunlarla yeniyorlar yorgun insanı ve uykusuz kalınmış bir canlılık, büyülenerek ve dehşete kapılarak kendinden-geçmiş-olma durumuna sokuyorlar onu. Şimdi, opera, tragedya ve müzik olarak yaşadığı biçimiyle büyük sanata, araçlarının tehlikeliliği yüzünden, – düzenbaz bir günahkâr olduğu için kızılabilir mi? Elbette hayır: ona kalsaydı, yüz kere tercih ederdi sabah sessizliğinin saf unsurunda yaşamayı ve izleyicilerin ve dinleyicilerin bekleyen, tüketilmemiş, enerji dolu sabah-ruhlarına yönelirdi. Kaçıp gitmektense, böyle yaşamayı tercih ettiği için teşekkür edelim ona: ama kendimize de itiraf edelim, özgür, dolu dolu şenlik ve neşe günlerini yeniden yaşama sokacak bir çağda, bizim büyük sanatımızın kullanışsız olacağını.

Bilimin Görevlileri ve Diğerleri. – Asıl çalışan ve başarılı bilginlerin tümünü birden “görevliler”

olarak tanımlayabiliriz. Gençlik yıllarında kavrayış güçleri yeterince eğitilmiş, bellekleri doldurulmuşsa, elleri ve gözleri kesinlik kazanmışsa, daha yaşlı bir bilgin tarafından, bilimin, niteliklerinden yararlanılabilecek bir noktasında görevlendirilirler; daha sonra, bilimlerinin boşluklu ve kusurlu noktalarını kendi gözleriyle görebildiklerinde, gerekli oldukları yerde kendilerini görevlendirirler. Bu karakterlerin tümü bilim için vardır: ama daha ender bulunan, nadiren başarıya ulaşan ve tamamen olgunlaşan karakterler de söz konusudur, ki “bilim onlar için vardır” – en azından onlara böyle gelir: – çoğun can sıkıcı, çoğun kibirli, çoğun dikkatli, ama hemen hemen her zaman bir dereceye kadar büyüleyici insanlardır bunlar. Görevli de değildir, görevlendiren de: ötekiler tarafından üzerinde çalışılmış ve kesinleştirilmiş şeyleri soylu bir aldırıışsızlıkla ve nadiren küçük bir övgüde bulunarak kullanırlar: sanki ötekiler daha düşük bir varlık türüne giriyorlarmış gibi. Oysa ötekileri tanımlayan aynı niteliklere sahiptir onlar da ve hatta bazen yetersiz gelişmiştir bu nitelikler: üstüne üstlük, ötekilerde bulunmayan bir sınırlanmışlık vardır onlarda ve bu yüzden olanaksızdır onları bir göreve yerleştirmek ve işe yarar iş aletleri olduklarını görmek, – ancak kendi ortamlarında, kendi zeminlerinde yaşayabilirler. Bir bilimden “onlara ait olan” ne varsa, yani kendi ortamlarına ve evlerine götürebildikleri ne varsa, bu sınırlanmışlık verir onlara; dağılmış “mülkler”ini topladıklarını zannederler her zaman. Kendi yuvalarını kurmaları engellenirse, yuvasız kuşlar gibi mahvolurlar; özgür olmayış ince hastalıktır onlar için. Bilimin bazı yörelerine, ötekilerin tarzında yerleşirlerse, kendileri için gerekli meyve ve tohumların yetiştiği yerlerdir buraları yalnızca: bir bütün olarak bakıldığında, bilimin henüz işlenmemiş ya da iyi bakılmamış topraklara sahip olması ne ilgilendirir onları? Bir bilgi sorunuyla kişisel ol-

m a y a n ilgilenmenin her türü eksiktir onlarda: nasıl ki kendileri tepeden tırnağa tek tabancaysalar, kavrayışlarının ve görüşlerinin tümü de yine tek tabanca biçiminde gelişir, tek tek parçaları birbirine bağımlı olan, iç içe geçen, birlikte bir bütün olarak kendi havası ve kendine özgü bir kokusu bulunan, çok yönlü bir canlı biçiminde. – Bu tür karakterler, bu kişileşmiş bilgi-yapılanmalarıyla, bir bilimin (ya da felsefenin tümünün) tamamlandığı ve hedefe ulaştığı ya nı l s a m a s ı n ı doğururlar; yapılanmalarındaki y a ş a m bu büyüü yapar: kimi zaman bilim için ve tinin daha önce betimlediğimiz, aslında hamarat işçileri için çok tehlikeli olmuş ve yine kimi zaman kuraklık ve yorgunluk hüküm sürdüğünde bir ferahlatıcı gibi ve serin, canlandırıcı bir dinlenme tesisinin havası gibi etkili olmuştur. – Genellikle böyle insanlara f i l o z o f l a r denir.

172

Y e t e n e ğ i n O n a y l a n m a s ı . – S. Köyü'nün içinden geçtiğim sırada, bir erkek çocuğu var gücüyle kırbaç şaklatmaya başladı, – oldukça ilerlemişti bu sanatta ve kendisi de biliyordu bunu. Onaylayıcı bir bakış attım ona, – aslında b u r u k b i r a c ı verdi bu bana. – Böyle yaparız birçok yeteneği onaylarken. Onlara iyilik ederiz, bize acı verdiklerinde.

173

G ü l m e k v e G ü l ü m s e m e k . – Tin ne kadar neseli ve emin olursa, bir o kadar unuttur insan kahkaha atmayı; buna karşılık tinsel bir gülümseme sürekli açar yüzünde, iyi varoluşun sayısız gizli hoşlukları karşısındaki şaşkınlığın bir işareti olarak.

174

Hastaların Eğlencesi. – Nasıl ki ruhsal bir derdi olduğunda kişi saçını başını yolar, ellerini kafasına vurur, kendi kendini yer bitirirse, hatta Oidipus gibi gözünü oyarsa: şiddetli bedensel sancılar karşısında da bazen şiddetli bir acı duygudan yardım umarız, iftiracıları ve zanlıları anımsayarak, geleceğimizi karanlıklaştırarak, o anda karşımızda olmayanlara hayalimizde kötülükler yapıp hançerleri saplayarak. Ve bazen doğrudur: bir şeytanın diğerini kovduğu, – ama o zaman da o biri gelmiştir. – Bu yüzden hastalara, sancıları hafifletiyor gibi görünen öteki eğlence tavsiye edilmelidir: dosta düşmana gösterilebilecek iyilikleri ve nezaketleri düşünmek.

175

Maske Olarak Sıradanlık. – Sıradanlık bütün tinin taşıyabileceği en mutlu maskedir, büyük kitlenin, yani sıradanların aklına bir maske olduğunu getirmez: – yine de tam da onların yüzünden tercih etmiştir bunu, – onları kışkırtmamak için, hatta hiç de az değildir bunda, acımanın ve iyiliğin payı.

176

Sabırlılar. – Çam ağacı kulak kesilmiş gibidir, köknar ağacı ise bekliyor gibi; ikisi de sabırsız değildir: – düşünmezler altlarındaki küçük insanı, sabırsızlığının ve merakının kemirdiği.

177

En İyi Şakalar. – Şakayı en çok ağır, sakıncasız olmayan bir düşüncenin yerini aldığıda severim, aynı zamanda bir parmak işareti ve bir göz kırpması olarak.

178

Her Türlü Saygıya Ek. – Geçmişe saygı duyulan hiçbir yerde titizleri ve temizleri içeriye sokmamak gerekir. Birazcık toz, çöp ve pislik olmadan kendini iyi hissetmez dindarlık.

179

Bilginleri Bekleyen Büyük Tehlike. – Tam da en çalışkan ve en esaslı bilginler, yaşam hedeflerinin hep daha aşağıda durduğunu görme ve bu duyguyla yaşamlarının ikinci yarısında hep daha keyifsiz ve geçimsiz olma tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Önce büyük umutlarla dalarlar bilimlerinin denizine ve büyük görevler biçerler kendilerine, bu görevlerin hedeflerine imgelemlerinde çoktan ulaşmışlardır halbuki: sonra büyük denizci kâşiflerin yaşamındaki gibi anlar gelir, – bilgi, sezgi ve güç birbirlerini hep daha yükseğe çıkartırlar, ta ki yeni uzak bir sahil ilk kez gözlere görününceye dek. Gelgelelim şimdi ciddi insan her geçen yıl daha iyi anlar, araştırmacının tekil görevinin eksiksiz yerine getirebilmesi ve bilimin ilk dönemlerinde mustarip olduğu o dayanılmaz enerji israfından kaçınmak için olabildiğince sınırlı tutulması gerektiğinin ne denli önemli olduğunu: her iş on defa yapılmakta ve sonra her zaman son ve en iyi söz on birinci defada söylenmektedir. Ancak, bilgin bu bulmacayı eksiksiz çözme yöntemini öğrendikçe ve uyguladıkça, bundan alacağı haz da artacaktır: fakat burada “eksiksiz” denilen duruma ilişkin iddialarının ciddiyeti de artacaktır. Bu anlamda eksik kalması gereken her şeyi bir kenara bırakır, yarısı-çözülebilene karşı bir isteksizlik ve bir sezgi geliştirir, – yalnızca bütünde ve belirsizlikte bir tür kesinliğin ortaya çıkabildiği her şeye karşı. Gençlik tasarıları par-

çalanmıştır gözünün önünde: kalsa kalsa birkaç düğüm ve düğümcük kalır geriye: şimdi onları çözerken zevk duyar usta, gücünü gösterir. Ve şimdi böyle yararlı, böyle sonu gelmez çalışmanın ortasında, ansızın ve sonra sık sık derin bir keyifsizliğe kapılır yaşlanmış bilgin, bir tür vicdan azabına: dönüşmüş birine bakar gibi bakar kendine, sanki küçültülmüş, alçaltılmış, becerikli bir c ü c e yapılmıştır: küçük şeylerde ustaca başarılı olmanın bir rahatlık, yaşamın ve biçimlendirmenin büyüklüğüne yönelik uyarıdan bir kaçış olup olmadığına yorar kafasını. Ne ki artık gidemez daha ö t e y e , – zamanı dolmuştur.

180

Kitapların Çağında Öğretmen. – Kendini-eğitmenin ve kardeşin-eğitiminin yaygınlaşmasıyla, şimdiki bildik biçimiyle öğretmen gereksizleşmek durumundadır. Hep birlikte bir bilgiye sahip olmak isteyen, öğrenmeye susamış dostlar, içinde yaşadığımız bu kitaplar çağında “okullar” ve “öğretmenler”den daha kısa ve daha doğal bir yol buluyorlar kendilerine.

181

Büyük Yararlılık Olarak Kibirlilik. – Güçlü birey başlangıçta yalnızca doğayı değil, toplumu ve zayıf bireyleri de aşırı-kullanma nesnesi olarak görür: onlardan yararlanabileceği kadar yararlanır ve sonra yoluna devam eder. Açlık ile bolluk arasında gidip gelen çok dengesiz bir yaşam sürdüğü için, yiyebileceğinden fazla hayvan öldürür ve insanları gerektiğinden daha fazla yağmalar ve ezer. Gücünü göstermesi aynı zamanda sefalet ve korku dolu durumuna karşı bir intikam gösterisidir: Sonra, olduğundan daha güçlü kabul edilmek ister ve bu yüzden fırsatları is-

tismar eder: korkunun artmasına yol açarak kendi gücünü artırır. Tam zamanında fark eder, kendisini taşıyanın ya da yere atanın, kendisinin ne o l d u ğ u değil, nasıl kabul edildiği olduğunu: kökeni buradadır k i b r i n . Güçlü her yola başvurarak artırmaya çalışır gücüne duyulan i n a n c ı . – Karşısında tir tir titreyen ve ona hizmet eden ezilenler de, değerlerinin, tam da onun nezdinde k a b u l e d i l d i k l e r i kadar olduğunu bilirler: bu yüzden kendi doyumları için değil, bu kabul ediliş için çalışırlar. Çok geç ve çok yumuşatılmış bir toplum durumunda yaşadığımız için, kibri yalnızca en zayıflamış biçimleriyle ve küçük dozlarıyla tanıyoruz: başlangıçta b ü y ü k b i r y a r a r l ı l ı k t ı r , varlığını sürdürmenin en güçlü aracıdır. Ve üstelik, birey ne kadar akıllıysa, kibirlilik de o kadar büyük olacaktır: çünkü güce duyulan inancın artırılması, gücün artırılmasından daha kolaydır, ama yalnızca akı l o l a n için, – ya da, başlangıçtaki durumlar için söylenmesi gerektiği gibi, k u r n a z v e s i n s i olan için.

182

K ü l t ü r ü n H a v a D e ğ i ş i m i B e l i r t i l e r i . – Kültürdeki kesin hava değişimi belirtileri o kadar azdır ki, ev ve bahçe işleri için elimizin altında hiç olmazsa güvenilir bir tanesinin bulunduğu sevinmeliyiz. Birisinin bizden – özgür tinlilerden demek istiyorum – biri olup olmadığını sınamak için, onun Hristiyanlık karşısındaki duygularına bakarız. Hristiyanlığa karşı tavrı eleştirel olmanın bir biçimde dışındaysa, ona sırtımızı döneriz: kirli hava ve kötü hava koşulları getirir bize. – Bizim görevimiz değildir artık böyle insanlara öğretmek Scirocco rüzgârının ne olduğunu; onlar da hava koşullarının ve Aydınlanma'nın Musalarına ve peygamberlerine sahiptirler: bunları dinlemek istemiyorlarsa, işte –

Öfkelenmenin ve Cezalandırmanın da Bir Zamanı Var. – Öfkelenmek ve cezalandırmak, hayvanlıktan beri üzerimizde taşıdığımız bir takıdır. İnsan ancak doğuştan aldığı bu hediyeği hayvanlara iade ettiğinde erginleşir. – Burada insanların sahip olabilecekleri en büyük düşüncelerden biri gömülüdür, ilerlemelerin tümünden daha çok ilerleme düşüncesi. – Hep birlikte birkaç bin yıl ileri gidelim dostlarım! Daha o kadar çok sevinç ayrılmıştır ki insana, bunun kokusu bile gelmemektedir henüz günümüz insanına! Gerçi bu sevinci vaat edebiliriz kendimize, hatta zorunlu bir şey olarak müjdeleyebilir ve yemin edebiliriz üzerine, ancak ve ancak insan aklının gelişiminin durması koşuluyla! Günün birinde, bireysel ya da toplumsal olarak gerçekleştirilen öfkelenme ve cezalandırmada gizli yatan mantıksal günahı işlemeye içimiz elvermeyecek: günün birinde, yüreğin ve kafanın şimdi birbirlerine hâlâ uzak durdukları kadar birbirlerine yakın durmayı öğrendikleri zaman. Artık birbirlerine başlangıçtaki kadar uzak durmadıkları, insanlığın tüm serüvenine bakıldığında iyice görülebilir ve bir içsel çalışma yaşamına bakan birey, gururlu bir sevinçle farkına varacaktır, uzaklığı aştığının, yakınlaşmaya ulaştığının ve bunun üzerine daha büyük umutlar beslemeye cesaret edebilecektir.

“Pesimisitler”in Kökeni. – Geleceğe boş gözlerle mi, yoksa umutla mı baktığımızı belirleyen, genellikle bir lokma iyi yemektir: en üst ve en tinsel olana dek uzanır bu. Bugünün kuşağındaki hoşnutsuzluk ve dünyaya karamsar bakmak, açlık çeken eski kuşaklardan miras kalmıştır. Sanatçılarımıza ve şairlerimize de, ne kadar bolluk

içinde yaşasalar da, ezilmiş yaşayan ve kötü beslenen atalarından kalma bazı şeyleri kanlarında ve beyinlerinde hâlâ taşıdıkları ve bunun yapıtlarında ele alınan konu ve seçilen renk olarak yeniden belirginleştiği sık sık anımsatılır. Yunanlıların kültürü zenginlerin, üstelik eski zenginlerin kültürüdür: birkaç yüzyıl boyunca bizden d a h a i y i yaşadılar (her anlamda daha iyi, özellikle yedikleri ve içtikleri daha basitti): sonunda beyinleri öyle doldu ve aynı zamanda öyle incelik kazandı ki, kan neşeli taze bir şarap gibi hızla aktı içlerine ve onlardaki iyi ve en iyi artık bulanık, esrik ve şiddetli bir biçimde değil, güzel ve güneş gibi çıktı dışarıya.

185

Akıl cı Ö l ü m . – Hangisi daha akılcıdır, kendisinden beklenen iş tamamlandığında makineyi durdurmak mı, – yoksa onu çalıştırmak mı kendiliğinden duruncaya kadar, yani bozuluncaya kadar. Sonuncusu, işletme sermayesinin israfı, makineyi kullananların gücünün ve dikkatinin istismarı değil midir? Başka bir yerde çok işe yarayabilecek bir şey, burada çöpe atılmış olmayacak mıdır? Makinelerin birçoğu böyle yararsız bir biçimde işletilip kullanıldıkça, onlara karşı da bir tür hor görme yaygınlaşmayacak mıdır? – Gönülsüz (doğal) ve gönüllü (akılcı) ölümden söz ediyorum. Doğal ölüm her türlü akıldan bağımsız, aslında a k ı l c ı o l m a y a n ölümdür: kabuğun değersiz maddesi belirler çekirdeğin daha ne kadar yaşayacağını ya da yaşamayacağını; yani bu ölümden, bir ayağı çukurda, genellikle hasta ve ahmak gardiyandır karar veren seçkin tutsağın ne zaman öleceğine. Doğal ölüm, doğanın intiharıdır, yani akıllı varlığın, akıllı olmayan ve kendisine bağlanmış varlık tarafından yok edilmesidir. Ancak dinsel bir ışık altında durum tam tersi gibi görülebilir: çünkü hakçası, yüce akıl (tanrı) verir, alçak aklın itaat etmesi gereken emri. Dinsel düşünüş

tarzı dışında, doğal ölüm yüceltmeye değmez. – Ölümün bilgelikle düzenlenmesi ve uygulanması, geleceğin şimdi tamamen akıl almaz ve ahlakdışı gibi gelen ahlakına aittir; onun tan kızılığına bakabilmek, tanımlanamaz bir mutluluk olmalıdır.

186

Gerilet en . – Tüm suçlular, şimdi içinde bulunduğundan daha önceki kültür aşamalarına geri gitmeye zorlarlar toplumu: geriletici bir etkide bulunurlar. Toplumun meşru müdafaa gereği yaratmak ve kullanmak zorunda olduğu araçları bir düşünün: açıkgoz polisler, gardiyanlar, cellatlar; savcılar ve avukatlar da unutulmasın; sonunda, bizzat yargıç ve ceza ve yargılama süreci, suçlu olmayanlar üzerindeki etkileri açısından, yüceltici olmaktan çok ezici olgular değil midir diye soralım kendimize; meşru müdafaayı ve intikamı masumiyet kılığına büründürmek asla başarılamayacaktır ve insanlar toplumun amacı için birer araç olarak kullanılıp kurban edildikleri sürece tüm yüce insanlık üzüntü duyar bundan.

187

İlaç Olarak Savaş . – Solan ve sefilleşen halklara bir ilaç olarak savaş tavsiye edilebilir: Hâlâ kesinlikle yaşamak istiyorlarsa elbette: çünkü halkların ince hastalığı için bir gaddarlık kürü de vardır. Ebediyen yaşamak-istemek ve ölememek zaten duygunun kocamışlığının bir belirtisidir: ne kadar dolu dolu ve iyi yaşanırsa o kadar çabuk hazır olunu, yaşamı tek bir iyi duygu karşılığında feda etmeye. Böyle yaşayan ve duyumsayan bir halk savaşlara gerek duymaz.

İlaç Olarak Tinsel ve Bedensel Yer Değiştirme. – Değişik kültürler değişik tinsel iklimlerdir, her biri şu ya da bu organizma için özellikle zararlı ya da şifalıdır. Değişik kültürlerin bilgisi olarak tarihin bütünü, ilaç öğretisidir ama hekimliğin bilimi değildir. Her bir organizmayı kendisine özellikle yararlı iklime –bir süreliğine ya da geri dönmek üzere– göndermek için bu ilaç öğretisini kullanacak bir hekim gereklidir hâlâ. Şimdiki zamanda yaşamak, tek bir kültürün içinde, genel bir reçete olarak yeterli değildir, bu sırada son derece yararlı çok sayıda insan çeşidinin soyu sağlıklı soluk alamadıkları için tükenecektir. Tarihle onlara h a v a verilmeli, soyları korunmaya çalışılmalıdır; geri kalmış kültürlerin insanları da değerlidir. – Tınlerin bu kürünün yanı sıra, insanlığın bedensel açıdan, yeryüzünün söz konusu yöresinin hangi bozulmalara ve hastalıklara neden olduğunu ve hangi iyileştirici etmenleri sunduğunu bir tıp coğrafyası aracılığıyla keşfetmesi de gerekir: sonra yavaş yavaş halklar, aileler ve bireylerin, kalıtım yoluyla geçmiş fiziksel kusurlarla başa çıkılincaya kadar sürekli olarak yer değiştirmeleri gerekecektir. Sonunda tüm yeryüzü sağlık istasyonlarının bir toplamı olacaktır.

İnsanlık Ağacı ve Akıl. – Sizin, dünyanın aşırı kalabalıklaşması olarak, ihtiyarca bir miyoplukla korktuğunuz şey, daha umutlu insanlara büyük bir görev vermektedir: insanlık bir gün tüm dünyaya gölge salan, hepsi bir arada meyveleşecek olan milyarlarca çiçek açmış bir ağaç olmalı ve dünya da bu ağacın beslenmesi için hazırlanmalı. Şimdiki h e n ü z k ü ç ü k fidanın toparlanıp canlanmasını, bütünü ve bireylerin beslenmesi için sayısız kanallar-

da özsuynun dolaşmasını sağlamak, – bu ve benzeri görevler günümüzdeki bir insanın yararlı mı, yoksa işe yaramaz mı olduğunun ölçütünü verir. Görev olağanüstü büyük ve cüretlidir: hepimiz ağacın zamanından önce çürümemesi için katkıda bulunmak isteriz! Tarihsel bakışa sahip bir kafa, insanın tüm varlığını ve uğraşını zamanın bütünü içinde, bu karınca-varlığın ustalıkla yığıldığı tepeleriyle hepimizin gözümüzün önünde canlanmasını sağlayacak biçimde gözler önüne sermeyi başarabilir. Yüzeysel olarak değerlendirildiğinde, tüm bir insanlık için de karıncalar dünyasındaki gibi “içgüdü”den söz edilebilir. Daha yakından incelendiğinde, halkların yüzyıllar boyunca büyük bir insani bütüne ve sonunda insanlığın büyük meyve ağacına yararı dokunabilecek yeni araçlar bulmak ve onları denemek için nasıl çabaladıklarını görürüz: ve bu denemede bireyler, halklar ve dönemler hangi zararları görürlerse görsünler, her defasında bu zararlar sayesinde bireyler akıllı olmuşlardır ve akıllılık onlardan yavaş yavaş halkların, dönemlerin davranışlarına geçer. Karıncalar da şaşırır ve yanılırlar; elbette insanlık, araçların budalaca oluşu yüzünden zamanından önce çürüyüp kuruyabilir; ne birilerinde ne de diğerlerinde doğru yola sevk edecek bir içgüdü vardır. İyisi mi dünyayı en büyük ve en neşeli verimliliğe sahip bir bitkiye hazırlama büyük göreviyle yüzeleşelim, – aklın akla verdiği bir görevle!

190

Kendi Çıkarını Düşünmeyen Övülmesi ve Bunun Kökeni. – İki kabile şefi yıllardır birbiriyle kavgalıydı: birbirlerinin ürünlerini telef ediyor, sürülerini kaçırıyor, evlerini yakıyorlar, ama güçleri birbirlerine hemen hemen denk olduğu için toplamda kesin bir başarıya ulaşamıyorlardı. Arazisinin korunaklı konumu yüzünden bu savaştan uzak durabilmiş olan, ama bu kavgacı

komşularından birinin günün birinde belirleyici bir üstünlük kazanmasından haklı olarak korkan üçüncü bir kabile şefi, sonunda kavgacıların arasına girdi lütufkâr ve vakur: ve sunduğu barış önerisine, taraflardan her birine bundan sonra barışa karşı çıkarsa ona karşı ötekiyle işbirliği yapacağını hissettirerek, gizliden gizliye büyük bir önem kazandırdı. Taraflar onun önünde buluştular, şimdiye dek çoğu kez nefretin nedeni olan eller, tereddüt içinde onun elleriyle kavuştu – ve gerçekten şimdi barış niyetinde ciddiydiler. Her bir taraf refahının, keyfinin nasıl birdenbire arttığını, şimdi komşusunun da kendisi gibi sinsice ya da açıktan açığa alay eden bir kötülük sahibi olmaktan çıkıp alım satım yapmaya hazır bir tüccar haline gelişini, önceden kestirilemeyen güç durumlarda, şimdiye dek yaptıkları gibi komşusunun darda oluşunu fırsat bilip onu daha da zora sokmak yerine, birbirlerine yardımcı olabildiklerini görerek şaşırdılar; sanki iki yörede de insan soyu güzelleşmişti: çünkü gözler parlamış, alınlardaki kırıksıklıklar yok olmuş, herkes geleceğe güvenle bakar olmuştu – ve işte bu güvendir insanların ruhlarına ve bedenlerine en çok yarayan. Her yıl ittifakın yapıldığı günde kabile şefleri ve maiyetleri yeniden bir araya geldi, üstelik aracının huzurunda: ona borçlu oldukları yarar büyüdüğü, onun davranışı karşısındaki şaşkınlıkları ve saygıları da o kadar artıyordu. Ona kendi çıkarını düşünmemeyen dediler, – gözlerini o tarihten sonra elde ettikleri kendi çıkarlarına öyle dikmişlerdi ki, komşularının davranış tarzında, onun durumunun bu davranış sonucunda kendilerinininki kadar değişmemiş olmasından öte bir şey görmüyorlardı: bu komşuları hep aynı kalmıştı ve kendi çıkarını düşünmemiş görünüyordu. İlk defa kendi çıkarını düşünmenin bir erdem olduğunu itiraf ettiler kendilerine: elbette küçük ve özel meselelerde çoğu kez benzer olaylar gerçekleşmişti, ama bu erdemi ancak ilk defa büyük harflerle, tüm topluluğun okuyabileceği biçimde duvara resmedildiğinde

fark etmişlerdi. Ahlaki özellikler ancak görünür bir biçimde tüm toplumun mutluluğu ve kaderi üzerinde belirleyici olduklarında erdem olarak kabul edilir, adlandırılır, değer verilir ve benimsenmeleri için önerilirler: çünkü sonra ç o ğ u n d a duygunun yüksekliği ve yaratıcı iç kuvvetlerin uyarılması o kadar büyüyecektir ki, bu özelliğe herkes elindekinin en iyisinden hediyeler verir. Ciddi olan ciddiyetini serer onun ayaklarına, ağırbaşlı olan ağırbaşlılığını, kadınlar yumuşak huyluluklarını, delikanlılar özlerinde umut dolu ve gelecek vaat eden ne varsa onu: şair sözcükler ve adlar verir ona, benzer varlıkların horonuna katar onu, ona bir soyağacı verir ve sonunda, sanatçıların yaptıkları gibi, hayal gücünün ürününe yeni bir tanrı diye tapınır, – ona tapınmayı öğretilir. Böylelikle bir adam, herkesin sevgisi ve şükran borcu ona çalıştığından, tıpkı bir sütun-heykel gibi, iyi ve saygıdeğer olanın bir t o p l a m ı, bir tapınak, aynı zamanda tanrının kendisi olur. Bundan böyle o zamana kadar olmadığı şey olarak, biricik erdem, kendisi için bir varlık olarak vardır ve kutsallaştırılmış bir insanüstülüğün haklarını ve gücünü kullanır. – Eski Yunan’ın ileri dönemlerinde kentler böyle tanrı-insanlaştırılmış soyutlamalarla³¹ (bu tuhaf sözcük, kavramın tuhaflığı yüzünden bağışlansın) doluydu; halk kendi tarzınca, dünyasının ortasında platonik bir “idealar cenneti” kurmuştu kendine ve bu cennetin sakinlerinin eski Homeros’taki herhangi bir tanrıdan daha az canlı olarak duyumsandığını hiç sanmıyorum.

191

K a r a n l ı k - Z a m a n l a r . – “Karanlık-zamanlar” deniliyor Norveç’te, güneşin bütün gün ufuk çizgisinin altında durduğu dönemlere: bu sırada sıcaklık sürekli ve yavaş yavaş düşüyor. – İnsanlığın-geleceği güneşi onlara göre bir

31 Abstractis. (ç.n.)

süreliğine ortadan kalkmış olan düşünürler için güzel bir benzetme.

192

Bolluk Filozofu. – Küçücük bir bahçe, incirler, biraz peynir ve üç ya da dört arkadaş, – buydu Epikuros'un bolluğu.

193

Yaşamın Dönemleri. – Yaşamdaki asıl dönemler, egemen bir düşünce ya da duygunun yükselişi ve düşüşü arasındaki sürelerin ortasında yer alan kısa duraklama anlarıdır. Yeniden bir doygunluk vardır burada: susuzluk ve açlıktır geri kalanı – ya da bıkkınlık.

194

Rüya. – Rüyalarımız, istisnai olarak sonuca ulaştıklarında ve tamamlandıklarında – genellikle üstünkörü görülmüş bir iştir rüya, – öyküleyici bir şair dilinin yerini alan simgesel sahne ve imge zincirleridir, yaşantılarımızı ya da beklentilerimizi ya da ilişkilerimizi şairce bir pervasızlık ve kesinlikle açılarlar, öyle ki sonra sabahları rüyalarımızı anımsadığımızda hep yeniden şaşarız kendimize. Rüyalarda o kadar çok sanatsallık tüketiriz ki – bu yüzden gündüzleri genellikle yoksul kalırız bu açıdan.

195

Doğa ve Bilim. – Tıpkı doğada olduğu gibi bilimde de daha kötü, daha verimsiz alanlar ilkin iyi işlenirler, – çünkü yeni başlayan bilimin araçları ancak bu-

ralara yetmektedir. Daha verimli alanların işlenmesi özenle geliştirilmiş devasa bir yöntemler gücünü, kazanılmış tek tek sonuçları ve örgütlenmiş, iyi eğitilmiş bir işçiler yığını gerektirir; – tüm bunlar ancak daha sonra bir araya gelir. – Sabırsızlık ve hırs genellikle çok erkenden el atar bu verimli alanlara; ama sonra elde edilen sonuç sıfırdır. Doğada böyle-si denemeler intikamını, yerleşimcileri aç bırakarak alır.

196

Basit Yaşamak. – Basit bir yaşam tarzı şimdi zordur; bunun için çok zeki insanlardan bile daha fazla üzerinde düşünme ve buluş yapma yeteneği gerekmektedir. Bu insanların en dürüstü belki de şöyle diyecektir: “Bunun üzerinde böyle uzun uzun düşünecek zamanım yok. Basit yaşam tarzı benim için çok soylu bir hedef; benden daha bilge olanlar onu buluncaya kadar bekleyeceğim.”

197

Doruklar ve Küçük Zirveler. – En yüce ve en kültürlü tinlerin ve de onlara ait olan sınıfların doğurganlıklarının az oluşu, çoğu kez evlenmeyişleri ve genel olarak cinsel soğuklukları, aslında insanlığın tutumluluğudur; akıl, tinsel gelişmenin en ileri ucunda sonraki kuşakların sınırlı olması tehlikesini görür ve bundan yararlanır: bu tür insanlar insanlığın doruklarıdır, – küçük zirveler halinde devam edemezler.

198

Hiçbir Karakter Sıçrama Yapmaz. – İnsan kendini çok güçlü bir biçimde geliştirmiş ve bir uçtan diğerine sıçırıyor görünüyorsa: daha yakından gözlemlendiğin-

de, yeni binanın eskisinin üzerinde yükseldiği b a ğ l a n t ı n o k t a l a r ı görülecektir. Biyografi yazarlarının görevidir bu: yaşam hakkındaki temel ilkeyi, hiçbir karakterin sıçramalar yapmadığını düşünmesi gerekir.

199

Gerçi Temiz. – Tertemiz yıkanmış döküntüler giyinen, gerçi temiz, ama döküntüler gibi³² giyiniyordur.

200

Yalnız Kişi Konuşuyor. – Fazla bıkkınlığın, keyifsizliğin, can sıkıntısının – dostlar, kitaplar, ödevler, tutkular içermeyen bir yalnızlığı beraberinde getirmesi gereken tüm bunların – ödülü olarak, kendine ve doğaya en derin dönüş için çeyrek saatler alınır. Can sıkıntısından tamamen kaçan, kendisinden de kaçmaktadır: en içteki pınarından çağlayan en güçlü ferahlatıcı suyu asla içemeyecektir.

201

Yanlı ş Ü n . – Aslında, yalnızca bilgiyle, yani coğrafya bilgisiyle bir anlam kazanan, ama kendi başlarına güzelliğe susamış duygulara eksik görünen sözümona doğa güzelliklerinden nefret ederim: örneğin Mont Blanc'ın Cenevre'den görünümü – bilginin aceleci beyin zevkinin yardımı olmadan önemsiz bir şeydir; o yakınlardaki dağların tümü daha güzel ve daha anlamlıdır, – ama o saçma bilginin hafifletmek için eklediği gibi, “bu kadar yüksek değerlerdir”. Bu sırada göz bilgiyle çelişir: çelişki içindeyken nasıl olur da sahici bir zevk duyulabilir?

32 Döküntüler gibi: lumpenhaft. Lümpen: Serseri, ayaktakımı; aynı zamanda üstüğü, paçavra anlamına gelir. (ç.n.)

202

O y a l a n m a k İ ç i n G e z e n l e r . – Hayvanlar gibi çıkıyorlar dağa, aptalca ve kan ter içinde; aşağıda güzel manzaralar olduğunu söylemeyi unutmuşlar onlara.

203

Ç o k F a z l a v e Ç o k A z . – Şimdi insanların tümü çok fazla şey yaşıyor ve üzerinde çok az düşünüyor: hem şiddetli açlık hem de kolikten çekiyorlar ve bu yüzden ne kadar yeseler de gitgide zayıflıyorlar. – Şimdi “hiçbir şey yaşamadım” diyen – budalanın tekidir.

204

S o n v e H e d e f . – Her son bir hedef değildir. Ezginin sonu onun hedefi değildir; ama yine de: ezgi sona ermezse, hedefine de ulaşamaz. Bir benzetme.

205

B ü y ü k K a r a k t e r i n T a r a f s ı z l ı ğ ı . – Büyük karakterin tarafsızlığı (dağda, denizde, ormanda ve çölde) hoş a gider, ama yalnızca kısa bir süreliğine: daha sonra sabırsızlaşırız. “Bu şeyler bize hiçbir şey söylemeyecek mi? Biz onlar için yok muyuz burada?” Bir crimen laesae majestatis humanae³³ duygusu oluşur.

206

N i y e t l e r i U n u t m a k . – Yolculuk sırasında genellikle hedef unutulur. Hemen hemen her mesleğe bir amaç

33 İnsanlık onurunu incitme suçu. (Lat.) (ç.n.)

için seçilerek başlanır, ama meslek nihai amaç olarak sürdürülür. Niyetlerin unutulması, en sık yapılan aptallıktır.

207

Fikrin Güneş Çemberi. – Bir fikir ufukta yeni yükseliyorken, ruhun ısısı henüz çok düşüktür genellikle. Ancak yavaş yavaş geliştirir fikir sıcaklığını ve tinin en sıcak olduğu (yani en büyük etkilerini gösterdiği) zaman ise, ona duyulan inancın yine düşüşe geçtiği zamandır.

208

Kişi Nasıl Herkesi Karşısına Alır? – Şimdi herhangi bir kimse “benden yana olmayan bana karşıdır” demeye cesaret etseydi, derhal herkesi karşısına alırdı. – Bu duygu çağımızı onurlandırıyor.

209

Zenginliğinden Utanmak. – Çağımız zenginlerin tek türünü kaldırabiliyor, zenginliklerinden utananları. Bir kimse hakkında “o adam çok zengin” diye konuşulduğu duyulduğunda, hemen itici bir biçimde ilerleyen bir hastalığı, şişmanlık hastalığını ya da vücudun su toplamasını görmüş gibi bir duyguya kapılır: böyle zengin biriyle konuşabilmek için, tiksinti duygumuzun farkına varmasını diye, kendi insanlığını şiddetle anımsamak zorundadır kişi. Zengin bir de kendi zenginliği hakkında iyi konuşursa, onun bu denli üst derecedeki insani akılsızlığına duyulan âdeta merhametli bir şaşkınlık da karışır duygularımıza: öyle ki ellerini göğse kaldırıp haykırısı gelir insanın: “Kalıbı bozulmuş, aşırı yorulmuş, yüz kere zincire vurulmuş, her saat başına kötü bir şey gelen ya da gelebilecek

olan, organlarındaki h e r olayın sarsıntısı yirmi millette hissedilen zavallı, nasıl inandırabilirsin bizi, bu halinle kendini iyi hissettiğine! Bir yerde insan içine çıktığında, – bunun bir tür meydan dayağı yemek olduğunu, senden yalnızca nefret eden, sıkılan ya da gizliden gizliye seninle alay eden kişilerin bakışlarıyla seni âdeta dövdüklerini biliyoruz. Kazancını diğerlerinden daha kolay elde ediyor olabilirsin: ama pek sevindirmeyen, fazla bir kazanç bu ve kazandıklarını k o r u m a n da her halükârda herhangi meşakkatli bir kazançtan daha meşakkatli bir iştir ş i m d i . S ü r e k l i acı çekiyorsun, çünkü sürekli yitiriyorsun. Ne yararı var ki sana hep yeni yapay kan vermenin: bu yüzden daha az acı çek-tirmiyorlar kan alıcılar da, ensende oturan, sürekli oturan! – Ama insafsızlık etmeyelim, zordur, belki de olanaksızdır senin için, zengin o l m a m a k : koruman g e r e k i y o r , yeniden kazanman g e r e k i y o r , yaratılıştaki kalıtm-sal eğilim bir boyunduruktur sana, – işte bu yüzden kandır-ma bizi ve dürüstçe ve açıkça u t a n taşıdığın boyunduruk-tan; ne de olsa ruhunun derinliklerinde yorgun ve isteksizsin onu taşımaya. Bu utanç, utandırmaz.”

210

Kendini Beğenmişlikteki Sefahat. – Öyle kendini beğenmiş insanlar vardır ki, açıkça hayran oldukları bir büyüklüğü, k e n d i l e r i n e ulaşan bir basamak ve köprü olarak serimlemekten başka türlü övemezler.

211

Aşağılanma Zemininde. – İnsanları bir düşünce-den vazgeçirmek isteyen, bu düşüncüyü çürütmek ve içindeki mantıkdışı kurdu dışarı çıkarmakla yetinmez genellikle; kurt öldükten sonra meyvenin kendisini de, insanların

işine yaramasın ve onlarda tiksinti uyandırsın diye pisliğin içine atar. Böylece çürüttüğü düşüncelerin “üçüncü günde dirilmesini” olanaksız kılmanın yöntemini bulduğuna inanır. – Yanılmaktadır oysa, düşüncenin çekirdeği tam da a ş a ğ ı l a n m a z e m i n i n d e , pisliğin ortasında yeni filizler verir çünkü. – Yani: tamamen bertaraf edilmek istenen şeyle alay etmemeli, onu pisletmemeli, dikkatle b u z a y a t ı r m a l ı onu, hep yeni baştan, düşüncelerin çok dayanıklı oldukları dikkate alınarak. Bu konuda şu ilkeye uyulmalıdır: “Bir çürütme, çürütme sayılmaz.”

212

A h l a k s a l l ı ğ ı n K a d e r i . – Tinlerin bağımlılığı azaldığı için, elbette ahlaklılık da (kalıtsal, geleneksel, içgüdüsel olarak ahlaki duygulara göre davranma tarzı) azalmaktadır: ama ılımlılık, adalet, iç huzuru gibi tek tek erdemler değil, – çünkü bilinçli tinin en büyük özgürlüğü ister istemez onlara yönelir ve sonra onları y a r a r l ı olarak tavsiye eder.

213

G ü v e n s i z l i k F a n a t ı ğ ı v e G ü v e n c e s i . – Ya ş l ı : Zoru başarmaya cesaret ediyor ve insanlara büyük olanı öğretiyorsun? Hani güvencen nerede? – P y r r h o n : İşte şurada: insanları kendime karşı uyaracağım, yaratılışımın tüm kusurlarını açıkça itiraf edeceğim ve düşüncesizliklerimi, çelişkilerimi ve aptallıklarımı gözler önüne sereceğim. Beni dinlemezlerse diyeceğim ki onlara, içinizdeki en değersize eşit olmayıncaya kadar, hatta ondan daha değersiz olmayıncaya kadar dinlemeyin beni: karşı koyun hakikate, koyabildiğiniz kadar, sözünüzden duyduğunuz tiksintiyle. Sizin ayartıcınız ve aldaticınız olacağım, bende en küçük bir saygınlık ve onur pırıltısını hâlâ algıladığınız sürece. – Ya ş l ı : Çok şey vaat ediyorsun; taşıyamazsın bu yükü.

– P y r r h o n : Çok zayıf olduğumu ve verdiğim sözü tutamayacağımı da söyleyeceğim insanlara. Benim değersizliğim ne kadar artarsa, güvensizlikleri de bir o kadar artacak hakikate, benim ağzımdan çıktığı sürece. – Ya ş l ı : Hakikate karşı güvensizliğin mi öğretmeni olmak istiyorsun? – P y r r h o n : Dünyada şimdiye dek görülmemiş bir şeyin, her şeye ve her bir şeye karşı güvensizliğin. Hakikate giden biricik yoldur bu. Sağ gözün sol gözüne güvenmemeli ve ışığa bir süreliğine karanlık demeli: budur yürümeniz gereken yol. Sizi meyve ağaçlarına ve güzel çayırlara götüreceğimi sanmayın. Küçük sert yemiş tanecikleri bulacaksınız bu yolda, – bunlardır hakikatler: onlarca yıl boyunca avuç dolusu yalanı yemek zorunda kalacaksınız aklıktan ölmek için, yalan olduklarını bile bile. Ama o tanecikler toprağa ekilecek ve gömülecekler ve belki, belki de vardır bir hasat günü: hiç kimse vaat edemez bunu, fanatiğin biri olmadıkça. – Ya ş l ı : Dostum! Dostum! Senin sözcüklerin de bir fanatiğin sözleri! – P y r r h o n : Haklısın, tüm sözcüklere karşı güvensiz olmak istiyorum. – Ya ş l ı : O zaman susmak zorunda kalacaksın. – P y r r h o n : Susmak zorunda olduğumu ve suskunluğuma güvenmemeleri gerektiğini söyleyeceğim insanlara. – Ya ş l ı : Girişiminden vaz mı geçiyorsun yani? – P y r r h o n : Tam tersine, – az önce sen gösterdin hangi kapıdan geçmem gerektiğini. – Ya ş l ı : Bilmiyorum: – hâlâ tam olarak anlıyor muyuz birbirimizi? – P y r r h o n : Hiç sanmıyorum. – Ya ş l ı : Sen yalnızca kendini tamamen anlayabilseydin! – P y r r h o n sırtını döner ve güler. – Ya ş l ı : Ah dostum! Susmak ve gülmek, – bu mu şimdi tüm felsefen? – P y r r h o n : En kötüsü değildi bu. –

214

Avrupa Kitapları. – Montaigne, Laroche-foucauld, Labruyère, Fontenelle (özellikle dialogues des

morts³⁴), Vauvenargues ve Champfort'un kitapları okunurken, başka ulusların altı yazarından oluşan herhangi bir grubu okurken olunduğundan daha yakın olunuyor antikçağa. Söz konusu altılı aracılığıyla eski takvimin son yüzyıllarının tınısı dirildi, – bu altısı birlikte Rönesans'ın hâlâ devam eden zincirinde önemli bir halka oluşturuyorlar. Onların kitapları, şimdi genellikle her kitabın ünlü olmak için pırıltıyla yansıttığı ve yansıtmak zorunda olduğu ulusal beğenideki ve felsefi renklerdeki değişimlerin üstünde kalır: onlar Alman felsefecilerin tüm kitaplarındakinden daha fazla gerçek düşünce içerirler: düşünceler oluşturan türden düşünceler ve – tanımlamayı sonuçlandırmakta zorlanıyorum; benim için yeterli olan, onları ne çocuklar ne de tutkunlar için yazmış yazarlar olarak görmemdir, ne bakireler ne de Hristiyanlar için, ne Almanlar ne de – yine zorlanıyorum, listeyi tamamlamakta. – Ama net bir övgüde bulunmak gerekirse: Yunanca yazılmış olsalardı, Yunanlılar tarafından da anlaşılırlardı. Buna karşılık bir Platon bile bizim en iyi Alman düşünürlerimizin, örneğin Goethe'nin, Schopenhauer'in yazılarının ne kadarını anlayabilir ki, onların yazış tarzlarının, yani karanlık, abartılı ve zaman zaman kara kuru tarzın onda uyandıracığı tiksinti bir yana, – adı geçenlerin, Alman düşünürler arasında en az, yine de oldukça çok mustarip oldukları hatalar (düşünür olarak Goethe, yanılığa düşmeyi pek sever ve Schopenhauer hemen hemen sürekli olarak şeylerin değil, şeylerin benzetmelerinin arasında dolaşır ve cezasını da bulur). – Buna karşılık, nasıl da berraklık ve zarif bir kesinlik vardır Fransızlarda! Bu sanatı en hassas kulaklara sahip Yunanlıların da onaylamaları gerekecekti; hatta bir şeye hayran olacak ve tapınacaklardı, Fransızca anlatımın esprisine: böyle bir şeyi çok severlerdi, bu alanda özellikle güçlü olmasalar da.

34 Ölümlerin diyalogları. (Fr.) (ç.n.)

Moda ve Modern. – Cahilliğin, pislüğün, batıl inancın hâlâ cirit attığı, hâlâ ulaşımın güdük, tarımın sefil, ruhban sınıfının güçlü olduğu her yerde, ulusal kıyafetler de hâlâ giyilir. Tüm bunların karşıtlarının belirtilerinin bulunduğu yerde moda hüküm sürer. Demek ki günümüz Avrupa'sının erdemlerinin yanında bulunmalıdır moda: gerçekten onların arka yüzü mü olmalıydı? – Özellikle, artık ulusal değil, modaya uygun olan erkek giysisi, kendisini giyen hakkında, Avrupalı erkeğin ne birey olarak ne de bir zümrenin ya da halkın üyesi olarak göze çarpmak istediğini, kibirlilik türlerini bilerek azaltmayı kendine yasa edindiğini söyler; çünkü çalışkan biridir ve giyinip süslenmeye ayıracak fazla zamanı yoktur, kumaşın ve kesimin pahalı ve bol oluşu, işiyle çelişki içindedir; son olarak da kıyafetiyle, bilgisel ve tinsel mesleklerin bir Avrupa insanı olarak en yakın durduğu ya da durmak istediği meslekler olduğuna işaret etmektedir; oysa hâlâ mevcut olan ulusal kıyafetlerde en arzu edilen ve en ileri gelen meslekler olarak parıldamaktadırlar. Erkek modasının bu genel karakteri çerçevesinde, genç erkeklerin, büyük kentlerin züppelerinin ve aylaklarının, yani Avrupa insanı olarak henüz olgunlaşmamış olanların kibrinin yarattığı küçük dalgalanmalar vardır. – Avrupalı kadınlar henüz daha da az olgunlaşmışlardır, bu yüzden kıyafetlerindeki dalgalanmalar çok daha büyüktür: ulusal olanı onlar da sevmeyen ve Alman, Fransız, Rus olduklarının giysilerinde anlaşılmasından nefret ederler, ama birey olarak göze çarpmayı da çok isterler; hem de giysileriyle, toplumun daha saygın bir sınıfına (“seçkin” ya da “yüksek” ya da “büyük” dünyaya) ait olduklarına ilişkin hiç kimsenin bir kuşkusu kalmamalıdır; üstelik bu sınıfla ilişkileri hiç yoksa ya da yok denecek kadar azsa, o yöne

doğru bir o kadar ilerlemek isterler. Özellikle de genç bir kadın, biraz daha yaşlıların giydiği hiçbir şeyi giymek istemez, çünkü yaşının daha büyük olduğu kuşkusuyla, piyasasının düşeceğine inanır: yaşlı bir kadın da daha genç işi kıyafetler giyerek olabildiğince yanıltmak ister, – bu rekabet yüzünden, her zaman gerçekten genç olanı tamamen net ve taklit edilemez bir biçimde görünür kılan modaların bir süreliğine doğması gerekir. Gençliğin bu açığa çıkarılışında genç kadın sanatçıların yaratıcı tını bir süreliğine kendinden geçtiğinde, ya da işin en doğrusunu söylemek gerekirse: eski soylu kültürlerin ve de hâlâ var olan ulusların, genel olarak da tüm kostümlü dünyanın yaratıcı ruhuna yeniden başvurulduğunda ve örneğin İspanyollar, Türkler ve Eski Yunanlılar güzel tenin sahnelenmesi için bir araya getirildiğinde, sonunda hep yeniden keşfedilir ki, kendi yararına neyin iyi olduğu anlaşılamamıştır, erkekleri etkilemek, güzel beden üzerindeki saklambaç oyunu, çıplak ve yarı çıplak dürüstlükten daha başarılıdır ve şimdi beğeni ve kibir çarkı yeniden ters yönde dönmeye başlar: biraz daha yaşlı kadınlar saltanat sırasının kendilerine geldiğini anlarlar ve en sevimli ve en saçma yaratıkların yarışması yeniden başlar. Oysa kadınlar iç dünyalarında ne kadar çok büyür ve artık olgunlaşmamış yaştakilerin üstünlüğünü şimdiye kadar olduğu gibi kendi aralarında itiraf etmezlerse, kıyafetlerindeki dalgalanmalar o kadar azalacak, süsleri de bir o kadar sadeleşecektir: bunlar hakkında antik örneklere göre, yani güney sahilleri kadınlarının giysilerini ölçüt alarak değil, Avrupa'nın orta ve kuzey bölgelerini, yani şimdi Avrupa'nın tını ve biçimi yaratan dehasının en sevgili yurdu olan yerlerin iklim koşullarını dikkate alarak yargıda bulunmak gerekir. – Demek ki genelde moda ve modern olanın karakteristik işareti değil, ulusal, zümresel ve bireysel kibrin yadsınmasıdır: çünkü tam da değişme eskiye ait bir şeydir ve henüz olgunlaşmamış Avrupalı erkek ve kadınları

tanımlar. Buna uygun olarak Avrupa'nın birkaç kentinin ve yöresinin, geri kalanların tümü adına giyim konusunda düşünmesi ve buluşlar yapmasını, biçim duygusunun herkese bağışlanmamış olduğunu dikkate alarak, enerji ve zaman tasarrufu sağladığı için övmek gerekir. Örneğin Paris'in, dalgalanmalar hâlâ mevcut olduğu sürece bu alanda tek başına buluşçu ve yenileyici olma iddiası, gerçekte pek de büyük bir hırs değildir. Bir Alman, bir Fransız kentinin bu iddialarına duyduğu nefretten ötürü, başka türlü, örneğin Albrecht Dürer'in giyindiği gibi giyinmek isterse, o zamanki Almanların giydikleri, ama yine hiç de Almanların uydurmadığı bir kostümü giydiğini düşünmelidir, – Almanları Almanlar olarak gösteren bir kıyafet hiç var olmamıştır; ayrıca bu kıyafetin içinden dışarıya nasıl baktığını ve örneğin tamamen modern bir kafanın on dokuzuncu yüzyılın üzerine yazdığı tüm o çizgi ve kıvrımlı yazıyla, Dürer'ci bir giysiyle tek bir dil oluşturup oluşturmadığını görmelidir. – “Modern” ve “Avrupalı” kavramlarının hemen hemen birbirine eşitlendiği bu noktadan, Avrupa denildiğinde, Asya'nın küçük yarımadasını kapsayan Avrupa coğrafyasından çok, parça parça bölgeler anlaşılmaktadır: özellikle kültürümüzün yavru vatanı olduğu ölçüde, Amerika da dahildir buna. Öte yandan “Avrupa” kültür-kavramında Avrupa'nın tamamı bile içerilmez; yalnızca ortak geçmişlerini Yunanlıların, Romalıların, Yahudilerin ve Hristiyanların oluşturduğu halkların ve halk parçalarının tümü girer buna.

216

“Alman Erdemi”. – Yadsımamak gerekir ki, geçen yüzyılın sonundan beri Avrupa boyunca bir ahlaksal uyanış ırmağı akıyor. O sıralar ilkin erdem yeniden güzel konuşur oldu: zorlamasız yüceltme, duygulandırma jestlerini bulmayı öğrendi, artık kendi kendisinden utanmadı ve

kendini göklere çıkarmak için felsefeler ve şiirler budur. Bu ırmağın kaynakları aranırsa: önce Rousseau bulunur, ama mitsel Rousseau'dur bu, kendi yazılarına – yine söylenebilir ki: mitsel bir biçimde yorumlanmış yazılarına ve kendisinin verdiği ipuçlarına göre uydurulmuştur (kendisi ve okurları, sürekli bu ideal figür üzerinde çalışmışlardır). Öteki köken ise, Stoacı-büyük Romalılığın yeniden uyanışıdır. Fransızlar Rönesans'ın görevini, en yaraşır bir biçimde onunla devam ettirmişlerdir. Antik biçimlerin büyük bir başarıyla yeniden yaratılmasından, antik karakterlerin yeniden yaratılmasına geçmişlerdir: bu yüzden, yeni insanlığa şimdiye kadar en iyi kitapları ve en iyi insanları vermiş halk olarak, en yüce onura sahip olma hakkını daima koruyacaklardır. Bu ikili örnek-oluşun, mitsel Rousseau'nun ve yeniden uyandırılmış Romalı ruhunun, komşuları üzerinde nasıl bir sonuç yarattığı özellikle Almanya'da görülmektedir: bu ülke, istemenin ve kendine-egemen-olmanın ciddiyetine ve büyüklüğüne yeni ve tamamen alışılmadık bir biçimde yükselmesi sonucunda, kendi yeni erdemi karşısında şaşkınlığa düşmüş ve "Alman erdemi" kavramını, sanki bundan daha kökensel, daha kalıtsal bir şey olamazmış gibi dünyaya atmıştır. Törel istemenin büyüklüğü ve bilinçliliğine yönelik Fransız itilimini kendi üzerlerine alan ilk büyük adamlar daha dürüstlerdi ve şükran borcu duymayı unutmadılar. Kant'ın ahlakçılığı – nereden geliyor? Kant hep yeniden belli ediyor ki: Rousseau'dan ve yeniden uyandırılmış Stoacı-Roma'dan. Schiller'in ahlakçılığı: aynı kaynak, kaynağın aynı yüceltilişi. Beethoven'in notalardaki ahlakçılığı: Rousseau'ya, antik Fransızlara ve Schiller'e sonsuz bir övgüdür. İlk "Alman delikanlısı" unuttu şükran borcu duymayı, bu arada kulaklar Fransızlardan nefret etmeyi vaaz edenlere verilmişti çünkü: o delikanlı, öteki delikanlılara izin verileden daha fazla bilinçle bir süreliğine öne çıkmıştı. Babasının izini sürdüğünde, haklı olarak Schiller'in, Fichte'nin ve Schleiermacher'in

yakınlığını düşünebilirdi: ama büyükbabalarını Paris'te, Cenevre'de aramak zorundaydı ve onun, bu erdemin otuz yıldan daha yaşlı olamayacağına inandığına inanmak basiretsizlikti. O sıralar "Alman" sözcüğünden bu erdemin de anlaşılmasını istemek bir alışkanlık olmuştu, – ve bugüne gelinceye kadar da henüz tamamen vazgeçilmedi bu alışkanlıktan. – Yeri gelmişken, söz konusu ahlaksal uyanış, ahlaksal fenomenlerin bilgisi açısından, tahmin edilebileceği gibi, yalnızca zararlarla ve geriletici hareketlerle sonuçlandı. Kant'tan bu yana sayılırsa, bütün o Fransız, İngiliz ve İtalyan uzantıları ve yan uzantıları ile birlikte, nedir o Alman ahlak felsefesinin tümü? Helvetius'a karşı yarı teolojik bir suikast, uzun sürede ve güç bela elde edilmiş, şimdi sonunda iyi telaffuz ettiği ve bir araya getirdiği özgür bakışların ya da doğru yolu gösteren işaretlerin reddi. Helvetius bugüne kadar tüm ahlakçılar ve iyi insanlar içinde Almanya'da kendisine en iyi küfredilmiş olandır.

217

Klasik ve Romantik. – Hem klasik hem de romantik zihniyetteki tinler – bu türlerin her zamanki varoluş biçimleriyle – geleceğe ilişkin bir vizyona sahiptirler: ama birinciler zamanlarının güçlü lüğünden öteye, ikinciler de zayıflığından.

218

Öğretmen Olarak Makine. – Makine, kendisi aracılığıyla insan yığınlarının, her bireyin tek bir şeyi yapması gereken eylemlerde iç içe olmasını öğretir: parti örgütünün ve askeri örgütlenmenin örneğini oluşturur. Buna karşılık bireysel kendi başına buyrukluğu öğretmez: tek bir amaç için çoklardan bir makine, her bir bireyden bir

araç yapar. En genel etkisi, merkezileşmenin yararını öğretmektir.

219

Yerleşik Değil. – Küçük kentte oturmaktan hoşlanılır; ama zaman zaman tam da küçük kent en ıssız, en karanlık karaktere iter bizi: özellikle de bu karakter yeniden saydamlaştığı zaman gözümüzde. Sonunda, yeniden bu doğadan dinlenmek için, büyük kente gideriz. Büyük kentin bazı özellikleri – ve sonunda buluruz bardağının dibini, – başlangıcında küçük kent bulunan çevrim, başlar yeniden. – Böyle yaşıyor modernler: her konuda biraz fazla titizler, başka zamanların insanları gibi yerleşik olabilmek için.

220

Makine-Kültürüne Karşı Tepki. – Kendisi en üst düzeyde düşünme gücünün bir ürünü olan makine, onu kullanan insanlarda hemen hemen yalnızca en düşük düzeydeki, düşüncesiz güçleri devindirir. Bu sırada, başka zaman atıl duran olağanüstü bir gücü yerinden oynatır, doğrudur bu; ne ki daha yukarıya çıkma, daha iyisini yapma, sanatçı olma itkisi vermez. Etkin ve tek biçimlilikler, – ancak bu durum zaman içinde bir karşı etkiyi, onun sayesinde değişiklikler dolu aylaklığı özlemeyi öğrenen ruhta, ümitsiz bir can sıkıntısını doğurur.

221

Aydınlanmanın Tehlikeliliği. – Yarı deli, rol kesen, hayvanca-gaddar, şehvetli ve özellikle duygusal ve kendi kendini sarhoş eden ne varsa; hep birlikte asıl devrimci tözü oluşturan ve Rousseau'da devrimden önce

ete ve tine bürünmüş olan şey, – tüm bu öz, haince bir coşkuyla bir de a y d ı n l a n m a y ı koydu fanatik kafasına, aydınlanma aracılığıyla bu kafa da sanki nurlandırıcı bir ululuk içinde ışıneya başladı: o aydınlanma ki aslında çok yabancıydı bu öze ve kendi başına kalsa bir ışık pırıltısı gibi sessizce geçecekti bulutların arasından, uzun süredir hoşnuttu yalnızca bireyleri dönüştürmekten: bu yüzden ancak çok yavaş değiştirmişti halkların törelerini ve kurumlarını. Şimdi ama, şiddet kullanan ve fevri bir öze bağlandığında, aydınlanma da şiddet kullanır oldu ve fevrileşti. Böylelikle tehlikeliliği, büyük devrim hareketlerine onunla gelen özgürleştirici ve aydınlatıcı yararlılıktan handiyse daha büyük oldu. Bunu kavrayan, aydınlanmayı hangi karışımın içinden çekip almak, hangi kirlenmeden arındırmak gerektiğini de bilecektir: sonra kendi üzerinde aydınlanmanın çalışmasını devam ettirmek ve devrimi sonradan, doğum sırasında boğmak, gerçekleşmemiş kılmak için.

222

Ortaçağ'daki Tutku. – Ortaçağ en büyük tutkuların çağıdır. Ne antikçağda ne de bizim çağımızda vardır ruhun bu genişliği: ruhun u z a m ı asla daha büyük olmamıştır ve asla daha uzun birimlerle ölçülmemiştir. Barbar halkların balta girmemiş orman bedenselliği ve Hristiyan gizem havarilerinin aşırı uyanık, fazla parlak gözleri, en çocukça, en genç ve bir o kadar da en olgun olan, yaşlılıktan en yorgun olan, yurtıcı hayvanın vahşiliği ve geç antikçağın tininin el üstünde tutulması ve şımartılması, – tüm bunların o zamanlar tek bir kişide bir arada olmasına hiç de ender rastlanmıyordu: o zaman, bir kişi tutkuya kapıldığında duygunun akış hızı her zamankinden daha muazzam, anaforu daha karışık, düşüşü daha derin olmalıydı. – Biz yeni insanlar, burada verilen kayıptan hoşnut olabiliriz.

223

Gasp Etmek ve Tasarruf Etmek. – Tüm tinsel hareketler ileri doğru giderler, büyüklerin gasp etmeyi, küçüklerin tasarruf etmeyi umabilecekleri Şeyin peŐinde. Örneğin Alman reformasyonu bu yüzden gitmiŐtir ileriye.

224

Şen Ruhlar. – İçkiye, sarhoŐluęa ve kfrbazlığın pis kokan bir türüne çok uzaktan bile göz kırılırsa, eski Almanların ruhları neŐelenirdi, – yoksa keyifsiz olurlardı; ama orada kendi tarzlarınca anlayıŐta-iğtendiler.

225

Sefahat İçindeki Atina. – Atina'nın balık pazarının da kendi düŐünürleri ve Őairleri olduğunda bile, Yunan sefahatinde hâlâ, her Romalı ya da Alman sefahatindekinden daha ferah, daha narin bir görüntü vardı. Iuvenalis'in sesi orada bir trompet gibi tınlamıŐtı: sevimli ve âdeta çocuksu bir kakhaha yanıtlamıŐtı onu.

226

Yunanlıların Akıllılığı. – Kazanmayı ve üste çıkmayı istemek alt edilemez bir doğal özellik olduğundan, her türlü saygıdan ve eşitlik sevincinden daha eski ve daha baŐlangısal olduğundan, eski Yunan devleti eşitler arasında jimnastik ve müzik yarıŐmaları düzenlemiŐti: yani her türlü dürtünün, siyasal düzeni tehlikeye sokmadan boŐalabileceęi bir oyun sahasının sınırlarını çizmiŐti. Jimnastik ve müzik yarıŐmasının nihai olarak yozlaŐmasıyla birlikte, Yunan devleti i karıŐıklıklara düşmüş ve daęılmıŐtı.

227

“Ö l ü m s ü z E p i k u r o s ”. – Epikuros tüm zamanlarda yaşamıştır ve yaşamaktadır hâlâ, kendine Epikuros’çu demiş bulunan ve diyenlerce bilinmeden, filozofların arasında tanınmadan. Kendisi de unutmuştu adını: en ağır yükü bu, üstünden attığı.

228

Ü s t ü n l ü k Ü s l u b u . – Üniversiteli Almancası’nın, Alman üniversitelilerinin konuşma tarzının kökeni, daha ciddi arkadaşları karşısındaki bir tür üstünlüğe, onlarda kültür, ahlaklılık, düzenlilik ve itidal maskelerini düşürerek ve bu alanlardaki sözcükleri gerçi daha iyi, daha bilgin olanlar gibi sürekli telaffuz ederek ama bunu bakışlarındaki kötücülükle ve buna eşlik eden bir surat ekşitmeyle yaparak ulaşmayı bilen, üniversitede okuyan ama okuyup-araştırmayanlardadır.³⁵ Şimdi ister istemez devlet adamları ve gazete eleştirmenleri de bu üstünlük dilinde – Almanya’da özgün olan bu tek dilde konuşuyorlar: sürekli ironik bir alıntılama-
dır bu, gözün huzursuzca, sakinleşmeden bir sağa bir sola kayması, bir turnak işareti ve surat ekşitmesi Almancası.

229

G ö m ü l e n l e r . – İnzivaya çekiliyoruz: ama şimdiki zamanın siyasal ve sosyal koşulları hoşumuza gitmiyormuş gibi, herhangi bir kişisel keyifsizlik yüzünden değil, d a h a s o n r a günün birinde bu şimdiki zaman oldukça ve kendi

35 Üniversitede okuyan, ama okuyup araştırmayanlar: nicht-studierenden Studenten. Almanca’da Student (üniversite öğrencisi) sözcüğü, studieren (üniversitede okumak, bir konuda inceleme, araştırma yapmak) fiilinden geliyor. Nietzsche burada fiilin bu iki anlamı arasında sözcük oyunu yapıyor. (ç.n.)

görevini yerine getirdikçe kültüre tamamen gerekecek olan güçlerimizi tasarruf etmek ve biriktirmek için geri çekilerek. Bir sermaye biriktiriyoruz ve onu sağlama almaya çalışıyoruz: ama tıpkı tamamen tehlikeli zamanlarda olduğu gibi, onu g ö m e r e k .

230

Tinin Tiranları. – Çağımızda, Theophrastos'un ve Molière'in oyun kişilerindeki gibi, ahlaksal bir özelliğin kesin anlatımını oluşturan kişiye hasta gözüyle bakılır ve "sabit fikirli" olduğu söylenir. Üçüncü yüzyılın Atina'sına ziyaret gerçekleştirebilseydik, delilerle dolu görünecekti orası bize. Şimdi kavramların demokrasisi hüküm sürüyor her kafada, – birçokları hep birlikte hükmediyor: egemen olmak isteyen tek bir kavrama şimdi, söylediğimiz gibi, "sabit fikir" deniliyor. Budur bizim tiranları öldürme tarzımız, – göz kırparız tımarhaneye doğru.

231

En Tehlikeli Yolculuk. – Rusya'da bir zekâ yolculuğu vardır: iyi kitaplar okumak ve yazmak için sınırlar aşılır. Oysa böylelikle, tinin terk ettiği anavatanı, Asya'nın öne uzanmış ve küçük Avrupa'yı yutmak isteyen canavarı yapmaya hep daha fazla katkıda bulunulur.

232

Devlet-Soytarıları. – Yunanlılarda krala duyulan âdeta dindar sevgi, krallığın sona ermesiyle birlikte, Polis'e yöneldi. Ve bir kavram, sevgiyi bir insandan daha fazla kaldıracabildiği için ve özellikle de sevilen insanların yaptıkları gibi, kendisini sevenleri sık sık incitmediği için (– çünkü sevilen insanlar sevildiklerini ne denli bilirlerse, genel-

likle sonunda artık sevgiye layık olmayıncaya ve gerçekten bir kopma ortaya çıkana kadar acımasız olurlar), Polis'e ve devlete duyulan saygı, herhangi bir hükümdara duyulan saygıdan daha büyüktü. Yunanlılar eski tarihin devletsoytarılarıdır, – yeni tarihtekiler başka halklar.

233

Gözlerin İhmal Edilişine Karşı. – İngiltere'nin *Times* okuyan kültürlü sınıflarında, görme gücünde her on yılda bir azalma olduğu kanıtlanamaz mı?

234

Büyük Yapıtlar ve Büyük İnanç. – Onun büyük yapıtları vardı, yoldaşının ise bu yapıtlara büyük inancı vardı. Birbirlerinden ayrılamazlardı: ama belli ki birincisi tamamen ikincisine bağımlıydı.

235

Dost Canlısı. – “Kendime iyi gelmiyorum” derdi biri, topluma yatkınlığını açıklamak için. “Toplumun midesi daha güçlü benimkinden, kaldırıyor beni.”

236

Tinin Gözünü Kapaması. – Eylem üzerinde sonradan düşünmeye idmanlı ve alışkınsa kişi, eylem sırasında (mektup yazmak, yemek, içmek bile olsa bu) kapamalı iç gözünü. Ortalama insanlarla konuşurken, kapalı düşünür-gözüyle düşünmeyi bilmeli, – ortalama düşünceye ulaşmak ve onu kavramak için. Bu gözleri-kapama hissedilebilir, istençle gerçekleştirilebilir bir edimdir.

237

En Korkunç İntikam. – Bir düşmandan kesinlikle intikam almak istiyorsa kişi, eli ona karşı oynayabileceği hakikatlerle ve haklılıkla tamamen doluncaya dek beklemeli aldırışsızca: böylelikle intikam almak hakkını almakla örtüşür. İntikamın en korkunç biçimidir bu, çünkü hâlâ başvurulabilecek başka bir merci yoktur üstünde. Voltaire böyle aldı intikamını Piron’dan, berikinin tüm yaşamını, yaratısını ve istemini beş satırla yargıladı: bu kadar sözcük, bu kadar hakikat; böyle intikam aldı aynı kişi büyük Frederik’ten (ona Ferney’den yazdığı bir mektupta).

238

Lüks - Vergisi. – Dükkânda en gerekli ve en gündelik şeyler satın alınıyor ve daha fazla ödemek zorunda kalınıyor, çünkü orada satılmayı bekleyen ama nadiren alıcı bulan şeylerin bedeli de ödeniyor: lükse giren ve arzuya bağlı şeylerin. Böylece lüks, yokluğunu hissetmeyen sıradan insanları, sürekli bir vergiye bağlamıştır.

239

Dilencilerin Hâlâ Yaşıyor Oluşunun Nedeni. – Bütün sadakalar merhametten ötürü veriliyor olsaydı, dilencilerin alayı ölürdü açlıktan.

240

Dilencilerin Hâlâ Yaşıyor Oluşunun Nedeni. – En büyük sadaka veren, korkaklıktır.

241

Düşünür Bir Konuşmadan Nasıl Yararlanır? – İyi görmeyi ama kendini zaman zaman gözlerden uzak tutmayı bilen biri, kulak kesilmeden de çok şeyi duyabilir. Ama insanlar bir konuşmadan yararlanmayı bilmiyorlar; ne söylemek ve ne yanıt vermek istediklerine çok fazla yöneltiyorlar dikkatlerini; oysa gerçek bir dinleyici geçici yanıtlar vermekle ve bir şeyi nezaketin faiziymiş gibi söylemekle yetinir, buna karşılık ötekinin söylediği her şeyi, söyleyiş biçimindeki vurgu ve jestlerin yanı sıra, sinsî belleğine kaydeder. – Sıradan bir konuşmada herkes konuşmayı yönlendiren olduğunu düşünür, yan yana seyreden ve ara sıra birbirine hafifçe çarpan gemilerin, yandaki geminin kendisini izlediğine ya da kendisinin onu çektiğine iyice inanmaları gibi.

242

Özür Dileme Sanatı. – Birisi bizden özür dilediğinde, bunu çok iyi yapmalı: yoksa kolaylıkla kendimizin suçlu olduğunu zannederiz ve nahoş bir duyguya kapılırız.

243

Olanaksız İlişki. – Düşüncelerinin gemisi öyle derinden yüzüyor ki, onunla bu dostane, ciddi, anlayışlı insanların arasında yol alamayacağın kadar derinden yüzüyor. Sığ yerler ve kumluklar çok fazla orada: dönmek ve yön değiştirmek zorunda kalacaksın ve sürekli mahcup olacaksın, çok geçmeden onlar da mahcup olacaklar – nedenini çözemedikleri mahcubiyetin yüzünden.

244

Tilkilerin Tilkisi. – Gerçek bir tilki, yalnızca ulaşamadığı üzümlere değil, ulaştığı ve başkalarından önce ele geçirdiği üzümlere de ekşi der.

245

En Yakın İlişkide. – İnsanlar birbirlerine ne kadar yakın olsalar da: ortak ufuklarının içinde hâlâ tüm yönler bulunur ve bazı anlarda fark ederler bunu.

246

Tiksinti Suskunluğu. – Bazen birisi düşünür ve insan olarak, derin ve sancılı bir dönüşüm yaşar ve sonra bunun kanıtını açıkça koyar ortaya. Ve dinleyiciler hiçbir şey fark etmezler! Hâlâ eski haliymiş gibi inanırlar ona! – Bu sıradan deneyim bazı yazarlarda şimdiden tiksinti uyandırmıştır: insanların entelektüelliğinin fazla yüksek olduğunu sanmışlardı ve hatalarını algıladıklarında, suskunluk yemini ettiler.

247

İş-Ciddiyeti. – Bazı zenginlerin ve seçkinlerin işleri, çok uzun süredir bir alışkanlık haline gelmiş aylaklıktan dinlenme tarzlarıdır: bu yüzden başka insanların ender boş zaman dinlenmelerine ve heveslerine sarıldıkları ciddiyetle ve tutkuyla sarılırlar işlerine.

248

Gözün İkili Anlamı. – Nasıl ki su ansızın, pul pul bir titreme gibi dökülüyorsa senin ayaklarına, insan gö-

zünde de vardır böyle apansız belirsizlikler ve muğlâklıklar, o anda sorar kişi: bir ürperme mi? Bir gülümseme mi? İkisi de mi?

249

Pozitif ve Negatif. – Bu düşünür kendisini çürütecek hiç kimseye gereksinmiyor: bu konuda kendisi yetiyor kendisine.

250

Boş Ağların İntikamı. – Dikkatli olunmalı, meşakkatli bir iş gününden sonra akşam boş ağlarla eve dönen balıkçının buruk hissine sahip olan tüm kişilere karşı.

251

Hakkını İstememek. – Güç uygulamak külfetlidir ve cesaret gerektirir. Bu yüzden birçokları iyi, en iyi haklarını istemezler; çünkü bu hak bir tür güçtür, ama onlar, bunu uygulayamayacak kadar tembel ya da korkaktırlar. Hoşgörü ve sabır denilir bu hataların kılıflarına.

252

Işık Taşıyanlar. – Toplumda güneş ışığı olmazdı, doğuştan tatlı dille kandıranlar onu beraberlerinde getirmeselerdi, hani şu sevimli denilenler.

253

En İyiliksever. – Bir insan az önce çok saygı görmüş ve biraz da bir şeyler yemişe, en iyiliksever demindedir.

254

İ ş ı ğ a . – İnsanlar daha iyi görmek için değil, daha iyi parıldamak için koşarlar ışı ğ a. – Kimin önünde parıldanıyorsa, onun ışık olduğu kabul edilir seve seve.

255

H a s t a l ı k H a s t a s ı . – Hastalık hastası acılarına, kaybına, hatalarına özen gösterecek kadar zekâyâ ve zekâ sevgisine sahip bir insandır: ama beslendiği alan çok küçük-tür; sonunda hasattan geriye kalmış en küçük sapları aramak zorunda kalıncaya kadar otlayıp bitirir bu alanı. En sonunda da hasetçinin ve cimrinin teki olup çıkar, – işte asıl o zaman çekilmez.

256

K a r ş ı l ı ğ ı n ı V e r m e k . – Hesiodos, bize yardım etmiş olan komşumuza, karşılığını elimizden geldiğince iyi ölçüde ve bol bol vermemizi tavsiye etmişti. Elbette komşu sevinecektir buna, çünkü bir zamanki iyilikseverliği faiziyle dönmüştür ona, ama karşılığı veren de sevinecektir, çünkü bir zamanlar yardıma muhtaç olma aşağılanmasını, küçük bir üstünlükle, hediye eden olarak, geri satın almaktadır.

257

G e r e ğ i n d e n D a h a H a s s a s . – Başkalarının bizim zayıflıklarımızı algılayıp algılamadıklarına ilişkin gözlem duyumuz, başkalarının zayıflıklarına ilişkin gözlem duyumuzdan çok daha hassastır: buradan, onun gerektiğinden daha hassas olduğu sonucu çıkar.

258

Gölgenin Işıltılı Türü. – Zifiri karanlık insanların hemen yanında, âdeta bir kural olarak, onlara bağlanmış gibi ışıklı bir can yer alır. Âdeta onların saldıgı negatif bir gölgedir.

259

İntikam Almak? – Öyle ince intikam türleri vardır ki, intikam almak için bir nedeni olan, aslında ne isterse yapabilir ya da yapmayabilir: bundan bir süre sonra dünya yine de onun intikam almış olduğunda birleşecektir. Demek ki intikam almamak bir insanın keyfine bağlı değildir: intikam almak istemediğini telaffuz etmeye bile hakkı yoktur, çünkü intikamın aşagılanması çok yüce, çok duyarlı bir intikam olarak yorumlanacak ve duyumsanacaktır. – Buradan, gereksiz şeyler yapmamak gerektiği sonucu çıkar –

260

Onurlandıranların Yanılgısı. – Herkes, bir düşünüre, kendisinin de onunla aynı düşüncelere ve hatta aynı anlatıma tamamen kendi başına vardığını göstermekle, o düşünürü onurlandıran ve güzel bir şey söylediğine inanır; oysa düşünür bu gibi bildirimlerden çok ender olarak keyif alır, genellikle kendi düşüncelerine ve onların anlatımına karşı kuşku duyar: ikisini de gözden geçirmeye karar verir sessizce. – Bir kimseyi onurlandırmak isteniyorsa, görüş birliğini dile getirmekten sakınılmalıdır: bu, eşit bir düzeye sokar. – Birçok durumda, bir görüşü bize ait değilmiş, hatta bizim ufkumuzun ötesindeymiş gibi dinlemek bir toplumsal edeplilik meselesidir: örneğin yaşlı, görmüş geçirmiş birisi, günün birinde bilgi sandığını bir istisna olarak açtığında.

261

Mektup . – Mektup habersiz bir ziyarettir, postacı nezaketsiz baskınların aracısıdır. Haftada bir, bir saati mektup almaya ayırmak ve bundan sonra da yıkanmak gerekir.

262

Önyargısızlık . – Birisi diyordu ki: ben kendime karşı önyargısızım çocukluğumdan beri: bu yüzden her azarda biraz hakikat ve her övgüde biraz aptallık buluyorum. Övgüyü genellikle hafife alıyor ve azarı da abartıyorum.

263

Eşitliğin Yolu . – Birkaç saatlik bir dağ çıkışı, bir namussuzu ve bir azizi oldukça eşit iki yaratık yapar. Yorgunluk en kısa yoldur eşitliğin ve kardeşliğin – ve sonunda uykuyla birlikte özgürlük de eklenecektir.

264

İftira . – Aslında alçakça olan bir suçlama ortaya çıkartıldığında, bunun kaynağını dürüst ve basit düşmanlarda aramamak gerekir; çünkü bunlar bizim hakkımızda bir şey uydurduklarında, düşmanımız olduklarından ötürü onlara inanan çıkmayacaktır. Ama bir süreliğine bizden en çok yararlanan, ancak herhangi bir nedenle bizden artık herhangi bir şey elde edemeyeceklerine gizliden gizliye emin olanlar, – işte böyleleri, alçaklığı çığırından çıkarabilirler: öncelikle, kendilerine zarar verebilecek bir şey uydurmayacakları kabul edileceği için, sonra da bizi daha yakından

tanındıkları için inanılır onlara. – Böyle kötü bir iftiraya uğramış kişi, avunmak için şunları söyleyebilir: iftiralar, başkalarının senin bedeninde ortaya çıkan hastalıklarıdır; toplumun (ahlaksal) bir beden olduğunu, bu yüzden senin, başkalarına yarayacak tedaviye k e n d i üstünde başlayabileceğini kanıtlarlar.

265

Çocuk-Cenneti. – Çocukların mutluluğu da, Yunanlıların anlattığı Hiperborlular'ınki³⁶ gibi bir mitostur. Mutluluğun yeri yeryüzündeysen, demişlerdi, o zaman mutlaka olabildiğince uzaktadır bizden, herhalde dünyanın kenarında bir yerdedir. Yaşlı insanlar da böyle düşünürler: eğer insan mutlu olabilirse, o zaman mutlaka bizimkinden olabildiğince uzak bir yaştadır, yaşamın sınırlarında ve başlangıçlarında. Kimi insanlar için, çocuklara bu mitosun perdesinin a r a s ı n d a n bakabilmek, tadabileceği en büyük mutluluktur: “Bırakın yavrucuklar yanıma gelsinler, çünkü onlarındır cennet” dediğinde, kendisi de cennetin ön avlusuna kadar gitmiş olur. – Çocuk-cenneti mitosunu, modern dünyada bir parça duygusallık olan her yerde bir biçimde işbaşındadır.

266

Sabırsızlar. – Tam da oluşmakta olan, oluşmakta olanı istemez: çok sabırsızdır bunun için. Yeniyetme, insanlara ve olaylara ilişkin resminin uzun incelemeler, acılar ve yoksunluklardan sonra tamamlanmasını bekleyemez: bu yüzden kendisine sunulan hazır bir resmi güvenerek ve inanarak alır, sanki bu resmin kendi resminin çizgilerini ve

36 Dayanıklılığıyla tanınan bir halk. “Kuzey Rüzgârı'nın ötesinde oturanlar” anlamında. (ç.n.)

renklerini öncelemesi gerekirmiş gibi, bir felsefeciye, bir şaire yer verir gönlünde ve uzun bir süre angarya yapması ve kendini yadsıması gerekir. Çok şey öğrenir bu sırada: ama yeniyetme genellikle unuttur en öğrenmeye ve bilmeye değer şeyi: kendini; yaşamı boyunca bir parti yandaşı olarak kalır. Ah, ne can sıkıntılarının aşılması, ne terlerin dökülmesi gerekir kendi renklerini, kendi fırçasını, kendi tuvalini bulunca-ya dek! – Ve yine de kendi yaşam sanatının ustası olmaktan uzaktır, – ama en azından kendi atölyesinde efendidir.

267

Eğiticiler Yoktur. – Bir düşünür olarak, yalnızca kendi kendini eğitmekten söz edilmeli. Başkalarının verdiği gençlik-eğitimi ya henüz bilinmeyen, bilinemez olan üzerinde yapılmış bir deneydir, ya da yeni varlığı, her kim olursa olsun, egemen alışkanlıklara ve törelere uydurmak için yapılan esaslı bir düzlemedir: demek ki her iki durumda da düşünüre yakışmayan bir şeydir. Gözüpek dürüstlerden birinin *nos ennemis naturels*³⁷ dediği anne-babaların ve öğretmenlerin işidir. – Kişi uzun süre dünyanın görüşüne göre eğitildikten sonra, günün birinde kendisini keşfeder: işte şimdi düşünürün görevi başlar, şimdi zamanıdır onu yardıma çağırmanın – bir eğitici olarak değil, kendi kendini eğitmekte deneyim sahibi biri olarak.

268

Gençliğe Acımak. – Bir gencin dişlerinin şimdiden döküldüğünü, bir başkasının gözlerinin körleştiğini duyduğumuzda üzülürüz. Onun tüm varlığında gizlenen geri dönüşü olmayan ve çaresiz şeylerin tümünü bilseydik, ne kadar büyük olacaktı duyduğumuz üzüntü! – Burada ni-

37 Doğal düşmanlarımız. (Fr.) (ç.n.)

çin acı çekeriz aslında? Çünkü gençlik bizim başladığımız şeyi devam ettirecektir ve onun gücündeki her kopma ve kırılma, onun eline düşen bizim yapıtımıza zarar verecektir. Kendi ölümsüzlüğümüzün zayıf garantisinden duyulan üzüntüdür bu: ya da, kendimizi yalnızca insanlık-misyonunu yerine getiren biri olarak duyumsuyorsak, bu misyonun bizimkilerden daha zayıf ellere geçeceğinden duyduğumuz üzüntüdür.

269

Yaşamın Dönemleri. – Dört mevsimin, yaşamın dört dönemiyle karşılaştırılması saygıdeğer bir budalalıktır. Yaşamın ne ilk ne de son yirmi yılı, bir mevsime karşılık düşer; saçlara düşen akların karlara benzetilmesiyle ve benzeri renk oyunları ile yetinilmediği sürece, ilk yirmi yıl genel olarak yaşama hazırlıktır, âdeta uzun bir yılbaşı günü olarak, tüm bir yaşam yılına hazırlıktır ve son yirmi yıl da, daha önce yaşantılanan her şeyi gözden geçirir, içselleştirir, kendi içinde bir uyuma sokar: tıpkı, yılbaşı gecesi, geçmiş tüm bir yıla küçük ölçüde yapıldığı gibi. Bunların arasında ise aslında, mevsimlerle benzetmeyi akla getiren bir zaman dilimi yer alır: yirminci yaş ile ellinci yaş arasındaki zaman dilimi (burada on yıllar üzerinden götürü bir hesap yaptık, herkesin bu kabaca yaklaşımı kendi deneyimine uyarak inceltmesi gerektiği açıktır). Bu üç çarpı on yıl, üç mevsime karşılık düşer: yaz, ilkbahar ve sonbahara, – insan yaşamının bir kış mevsimi yoktur, araya ne yazık ki hiç de ender olmayan bir biçimde serpiştirilmiş katı, soğuk, yalnız, umutsuz, verimsiz hastalık dönemlerini insanın kış dönemleri olarak adlandırmak istemiyorsak. Yirmili yaşlar: sıcak, zahmetli, fırtınalı, bol bol yeşerten, yorucu, insanın akşamleyin sona eren güne şükrettiği ve alnındaki terleri sildiği yaşlar: çalışmanın bize zor ama zorunlu görüldüğü

yaşlar, – bu yirmili yaşlar yaz mevsimidir yaşamın. Buna karşılık otuzlu yaşlar ilkbahardır: hava bir sıcaktır bir soğuk, hep huzursuz ve çekici, her yerde kaynayan sular, yaprak bolluğu, çiçek kokuları, büyüleyici sayısız gündüz ve gece, kuş şakımalarının bizi çağırdığı iş, gerçekten gönülden yapılan bir çalışmadır, bir tür kendi zindeliğini tatmaktır, önceden tadılan umutlarla güçlendirilmiştir. Sonunda kırklı yaşlar: sessiz duran her şey gibi gizemli; temiz rüzgârların estiği, yüksek, geniş bir yayla gibi; üzerinde de berrak, bulutsuz, gündüz ve gece boyunca hep aynı uysallıkla bakan bir gökyüzü: hasadın ve en yürekten neşeliliğin mevsimi, – bu yaşlar sonbahardır yaşamın.

270

Şimdiki Toplumda Kadınların Tini. – Kadınların şimdi erkeklerin tini hakkında ne düşündükleri, süslenme sanatlarında her şeyi, hatlarının ruhunu ya da yüzlerinin zeki ayrıntılarını özellikle vurgulamaktan daha önce düşünmelerinden anlaşıyor: bu tür ayrıntıları daha çok gizliyorlar ve buna karşılık, örneğin saçları alına düşürerek, şiddetle arzulayan bir tensellik ve zekâ kıtlığı anlatımı vermeyi biliyorlar, bu özelliklere çok az sahip olduklarında. Kadınlardaki zekânın erkekleri ürküttüğüne inanmaları, zekâ duyusunun keskinliğini bile yadsımalarına ve basiretsizlik ününü kasıtlı olarak kazanmalarına kadar varıyor; böylelikle erkekleri daha uysallaştırdıklarına inanıyorlar: sanki çevrelerinde davetkâr yumuşak bir alacakaranlık yayılıyormuş gibi.

271

Büyük ve Geçici. – Bakanları gözyaşlarına boğan, güzel ve genç bir kadının kocasına yönelttiği, kendin-

den geçmiş mutluluk bakışıdır. Her türlü sonbahar hüznü duyumsanır bunda, hem büyüklük hem de insan mutluluğunun geçiciliği karşısında duyulan.

272

K u r b a n - D u y u s u . – Kadınların bazısında intel-
letto del sacrificio³⁸ vardır ve kocası onu kurban etmek is-
temezse, artık yaşamından mutluluk duymaz: sonra aklını
artık ne yapacağını bilemez ve yanlışlıkla kurbanlık hayvan-
dan kurban rahibine dönüşür.

273

K a d ı n c a O l m a y a n . – “Bir erkek gibi aptal” der
kadınlar: “Bir kadın gibi korkak” der erkekler. Aptallık, ka-
dındaki k a d ı n c a o l m a y a n d ır.

274

E r k e k v e K a d ı n M i z a c ı v e Ö l ü m l ü l ü k .
– Erkek cinsinin kadın cinsinden daha kötü bir mizaca sahip
olması, erkek çocukların ölümlülüğe kız çocuklardan daha
fazla maruz kalmış olmalarındandır, açık ki daha kolay “zı-
vanadan çıktıkları” için: yabanılıkları ve uzlaşmazlıkları
her türlü kötülüğü kolaylıkla ölümcüllük noktasına kadar
ağırlaştırır.

275

K y k l o p Y a p ı l a r ı n Ç a ğ ı . – Avrupa’nın de-
mokratikleşmesi önlenemez: buna karşı duranın da, ancak
demokratik düşünceyle herkesin sahip olabildiği araçlara

38 Kurbanın anlama yetisi. (İt.) (ç.n.)

gereksinimi vardır ve kendisi de bu araçları daha kullanışlı ve daha etkili kılar: ve demokrasinin en esaslı karşıtları (yıkıcı kafaları kastediyorum) sanki yalnızca yarattıkları korkuyla, değişik partileri demokratik yolda daha hızla ilerletmek için var gibiler. Kişi, şimdi bilinçli ve dürüst bir biçimde bu gelecek için çalışanlar yüzünden endişelenebilir: yüzlerinde biraz ruhsuz ve monoton bir şey var ve gri toz beyinlerine kadar ulaşmış görünüyor. Yine de, bizden sonraki kuşağın günün birinde bu endişemize gülmesi ve demokratik çalışma hakkında kuşaklar boyunca, taş barajların ve koruyucu duvarların inşasını düşünmemiz gibi düşünülmesi mümkündür – giysileri ve yüzleri zorunlu olarak çok fazla toza bulayan ve kaçınılmaz olarak işçileri de birazcık ahmaklaştıran bir faaliyet olarak; ama böyle bir işin bu yüzden yapılmamasını isteyen çıkacak mıdır? Öyle görünüyor ki, Avrupa'nın demokratikleştirilmesi, yeniçağın düşüncesi olan ve bizi Ortaçağ'dan ayıran o devasa önleyici kurallar zincirinde bir halkadır. Ancak şimdi geldi kyklop yapıların çağı! Üzerlerinde tehlikesizce inşa edilebilsin diye temellerin güvenliliği! Kültürün meyve bahçelerinin bir gece ansızın yabanıl ve anlamsız dağ sularıyla mahvedilmesinin bundan böyle olanaksızlığı! Barbarlara karşı, salgınlara karşı setler ve koruma duvarları, bedensel ve tinsel köleşmeye karşı! Ve tüm bunlar ilkin sözcük anlamıyla ve kabaca, ama yavaş yavaş gitgide daha yüksek ve daha tinsel olarak anlaşılacak, öyle ki burada değinilen tüm önlemler, asıl görevine ancak bunlar tamamen gerçekleşince yönelebilecek olan, bahçe sanatının en büyük sanatçısının zekice toplam hazırlığı olarak görününceye kadar! – Elbette: burada araç ile amaç arasında yer alan uzun zaman dilimlerinde, araçlardan bir tanesini yaratmak ya da sağlamak için gereken aşırı büyük, yüzlerce yılın kuvvetinin ve tininin toplandığı çabada, duvarın ve hereğin zaten amaç ve son amaç o l d u ğ u n u açık açık ilan ediyorlarsa, günümüzün

işçilerine pek sıkı güvenilemez; hereğin yapıma n e d e n i -
n i oluşturan bahçıvanı ve meyve fidanlarını henüz kimse
görememiştir ortada.

276

Genel Oy Hakkının Hakkı. – Genel oy hakkını halk kendi kendine vermedi, şimdi geçerli olduğu her yerde bu hakkı teslim aldı ve geçerli olarak kabul etti: ama her halükârda, umutlarına karşılık düşmezse, onu geri vermeye hakkı var. Şimdi her yerde durumun bu olduğu görülüyor: çünkü bu hakkın kullanıldığı herhangi bir örnekte, tüm seçmenlerin üçte ikisinin, hatta çoğunluğunun sandığa gitmeyişi, genel olarak seçim sisteminin kendisine karşı kullanılmış bir oydur. – Hatta burada çok daha katı bir yargıda bulunmak gerekir. Çoğunluğun, herkesin esenliği hakkında son kararı vermesini belirleyen bir yasa, bu kararın verildiği temelin üzerinde inşa edilemez: zorunlu olarak daha geniş bir temeli gerektirir ve bu temel de herkesin oy birliğidir. Genel oy hakkı yalnızca bir çoğunluk-istencinin anlatımı olamaz: tüm ülke bunu istemelidir. Bu yüzden, bu hakkı elverişsiz bularak bir kenara atmak için, çok küçük bir azınlığın ona karşı çıkması bile yeterlidir: bir oylamaya katılmama da, tüm seçim sistemini tuzağa düşüren böyle bir karşı çıkıştır. Bireylerin “mutlak vetosu” ya da, ayrıntıya girmemek için, birkaç bin kişinin vetosu bu sistemin üzerinde, adaletin tutarlı sonucu gibi asılı durur: onun her kullanılışında, katılım tarzı gereğince, önce bu hakkın hâlâ haklı olduğu kanıtlanmalıdır.

277

Kötü Çıkartım. – Bir bilim adamı olarak iyi çıkartım yapmaya çok alışkın olursa bile, ne kadar da kötü çı-

karımlarda bulunulur kendi yerinde olunmadığında! Utanç vericidir bu! Büyük dünya işlerinde, politika konularında, hemen hemen her gün karşımıza çıkan apansız ve sıkıştırıcı durumlarda, tam da bu kötü çıkarmının belirleyici olduğu açıktır: çünkü hiç kimse bir gecede yeni ortaya çıkıvermiş bir şeyde, tamamen kendi yerinde değildir; politikanın her türlü, en büyük devlet adamlarında bile, sonunu bilmeden doğaçlama yapmaktır.

278

Makine-Çağının Öncülleri. – Basın, makine, demiryolu, telgraf, bin yıl sürecek sonuçlarını çıkarmaya henüz kimsenin cesaret edemediği öncüllerdir.

279

Kültürün Freni. – Şöyle şeyler duyacak olsak: orada erkeklerin üretken işlere vakti yok; silah eğitimleri ve geçit törenleri bütün günlerini alıyor, nüfusun geri kalanı da onları beslemek ve giydirmekle uğraşüyor, ama kıyafetleri dikkat çekici, çoğu kez rengârenk ve saçmasapan; orada insanları farklılaştıran çok az sayıda özellik kabul ediliyor, bireyler birbirlerine başka yerlerde olduğundan daha çok benziyor, ya da onlara aynılarmış gibi davranılıyor; orada anlamadan itaat isteniyor ve gösteriliyor: emrediliyor ama ikna etmekten kaçınılıyor; orada az sayıda ceza var, ama bu az sayıdaki ceza çok sert ve çabucak en sonuncuya, en korkuncuna varılıyor; orada ihanet en büyük suç olarak kabul ediliyor; kötü durumların eleştirisine bile ancak en yürekli cesaret edebiliyor; orada insan yaşamı çok ucuz ve hırs çoğu kez yaşamı tehlikeye sokacak biçime bürünüyor; – tüm bunları duyan biri derhal diyecektir ki: “Barbarca, tehlike içinde

yüzen bir toplumun portresi bu.” Belki de birisi ekleyecektir: “Sparta’nın betimlenişi”; bir başkası ise düşüncelere dalacak ve burada bizim modern askeriyeimizin betimlendiğini tahmin edecektir, kültürümüzün ve toplumumuzun ortasında, canlı bir anakronizm olarak, söylendiği gibi, barbarca, tehlike içinde yüzen bir toplumun imgesi olarak, geçmişin, ölümünden sonraki, günümüzün dişli çarkları için yalnızca bir fren değerinde olan bir yapıtı olarak. – Bu arada bir kültür freni de son derece gereklidir: kültür çok hızla yokuş aşağı ya da bu durumda belki yokuş yukarı gittiğinde.

280

Bilenlere Daha Fazla Saygı! – Zanaat alanında, ürünlerin ve satıcıların rekabetinde halk yargıç kılınmıştır: oysa halkın kesin bir uzmanlık bilgisi yoktur ve malların görüntüsüne göre yargıda bulunur. Bunun sonucunda görünüş sanatı (ve belki de lezzet) rekabetin hâkimiyetiyle yükselecektir, buna karşılık tüm ürünlerde niteliğin düşmesi gerekecektir. Bunun sonucunda, aklın değeri düşmediği sürece, günün birinde bu rekabete bir son verilecek ve yeni bir ilke üstünlük kazanacaktır. Zanaat hakkında yalnızca zanaat ustası yargıda bulunmalıdır ve kitle, yargılayanın kişiliğine ve dürüstlüğüne inanmalıdır. Buna göre, anonim bir çalışma olmamalı! En azından bir uzman kefil olarak var olmalı ve ürün sahibinin adı bulunmadığında, ya da belirsiz olduğunda, kendi adını güvence olarak ortaya koymalıdır. Bir ürünün kelepirligi de sıradan insanlar için bir başka görünüş ve aldatmacadır, çünkü bir nesnenin ne kadar kelepirdiğini ancak dayanıklılığı belirler; oysa buna karar vermek zordur ve sıradan insanların hiç yapamayacağı bir şeydir. – Demek ki: gözü etkileyen ve ucuz olan ne varsa, şimdi o ağırlık kazanıyor, – ve elbette bu da

makine işi olacaktır. Yine makine, yani üretimdeki en büyük hızlılığın ve kolaylığın nedeni, satışı en iyi olan çeşidi kayırır: yoksa makineyle büyük bir kazanç elde edilemez; fazla kullanılmayacak ve çoğu kez kapalı duracaktır. Satışı en iyi olan şeyin ne olduğuna ise halk karar verir; söylediğimiz gibi: bunun en aldatıcı, yani önce güzel görünenen, sonra kelepirci de görünen ürün olması gerekir. Demek ki ürün alanında sloganımız şu olmalı: “Bilenlere daha fazla saygı!”

281

Kralların Tehlikesi. – Demokrasinin elindedir hiçbir şiddet yöntemini kullanmadan, yalnızca sürekli uygulanan yasal bir baskıyla, krallığın ve imparatorluğun içini boşaltmak: geride bir sıfır kalıncaya kadar, belki, istenirse, kendi başına bir hiç olan, ama doğru tarafa konulduğunda bir sayının etkinliğini on kat çoğaltan bir sıfırın önemliliğiyle. İmparatorluk ve krallık, demokrasinin sade ve işlevsel giysisinde görkemli bir süs olarak kalır, demokrasinin koruduğu, tarihi saygın atalar süslerinin tümünden geriye kalan güzel fazlalık, hatta bizzat tarihin simgesi, – ve bu biricikliğiyle son derece etkili bir şey, dediğimiz gibi, kendi başına durmaz da doğru yere konulursa. – Krallar söz konusu içini boşaltma tehlikesini önlemek için, şimdi savaş hükümdarları unvanlarına dişleriyle tırnaklarıyla sarılıyorlar: bunun için savaşlara, yani demokratik güçlerin yavaş yasal baskısının mola verdiği istisnai durumlara gereksiniyorlar.

282

Öğretmen Zorunlu Bir Kötülük. – Üretken tinler ile alıcı tinler arasında olabildiğince az kişi

bulunmalı! Çünkü aracı kişiler ilettikleri gıdayı bozuyorlar: sonra aracılıklarının bedeli olarak kendileri için çok fazla şeyi istiyorlar, bu da özgün, üretken tinselardan alınıyor: yani ilgi, hayranlık, zaman, para ve başka şeyler. – Demek ki: öğretmeni en azından zorunlu bir kötülük olarak görmeli, tıpkı tüccar gibi: olabildiğince küçük tutulması gereken bir kötülük! – Nasıl ki şimdi Alman durumlarındaki sıkıntının ana nedeni, birçok kişinin ticaret yaparak yaşamak ve iyi yaşamak (yani üreticilerin fiyatlarını olabildiğince düşürmeye ve tüketici fiyatlarını olabildiğince yükseltmeye çalışarak, her iki tarafın olabildiğince büyük zarar görmesinden yarar sağlamak) istemesiyse: elbette tinsel sıkıntıların başlıca nedeninin de öğretmen bolluğu olduğu kabul edilecektir: onların yüzünden bu kadar az ve bu kadar kötü öğrenilmektedir.

283

Saygı Vergisi. – Tanıdığımız, saygı duyduğumuz, bizim için bir şey yapan ve çalışan birisine, ister hekim olsun isterse sanatçı ya da zanaatçı, elimizden geldiğince çok, hatta çoğu kez servetimizi de aşan bir ücret öderiz: buna karşılık, insan tanımadığı birine olabildiğince az para verir; burada herkesin bir karış toprak için kavga ettiği ve kavga çıkardığı bir savaş vardır. Tanıdığımız kişinin işinde bize göre bedeli ödenemeyecek bir şey, çalışmasına bizim yüzümüzden eklediği duygu ve buluş vardır: bu duyguyu, kendimizce bir tür fedakârlık yapmakta başka türlü dile getiremeyiz. – En ağır vergi, saygı vergisidir. Rekabet ne kadar egemen olur ve ne kadar çok yabancılardan satın alınır, yabancılar için çalışılırsa, bu vergi de o kadar düşük olur; bu arada özellikle insanlardaki ruhsal-ilişkinin yüksekliğinin ölçütünü oluşturur.

Gerçek Barışın Aracı. – Şimdi hiçbir hükümet, yeri geldiğinde fetih arzularını tatmin etmek için bir ordu beslediğini itiraf etmeye yanaşmıyor; sözde savunmaya yarıyormuş bu ordu. Kendilerine avukat olarak da, meşru müdafaaya izin veren ahlakı seçiyorlar. Oysa bunun anlamı: kendimize ahlaklılığın, devletimiz meşru müdafa araçlarını düşündüğüne göre, saldırgan ve fetih meraklısı olduğu düşünülmesi gereken komşu devlete de ahlaksızlığın yakıştırıldığıdır; ayrıca bir orduya neden gereksindiğimize getirdiğimiz açıklamayla, tıpkı bizim devletimiz kadar, saldırı arzusunu yadsıyan ve kendi açısından da orduyu yalnızca meşru müdafa amacıyla besleyen komşu devletin, masum ve beceriksiz bir kurbanı hiç savaşmadan baskın vermek isteyen ikiyüzlü ve kurnaz bir suçlu olduğunu ilan etmiş oluyoruz. Şimdi tüm devletler birbirlerine karşı böyle bir konumdalar: komşunun kötü niyetli, kendilerinin de iyi niyetli olduğunu varsayıyorlar. Ne ki bu varsayım insanlıkta n u z a k t ır, savaş kadar, hatta savaştan daha da kötüdür: aslında savaşların nedeni ve davetiyesidir, çünkü söylendiği gibi, komşuya ahlaksızlık isnat eder ve böylelikle düşmanca zihniyeti ve eylemi kışkırtıyor gibidir. Ordunun bir meşru müdafa aracı olduğu öğretisine de, fethetme arzularına olduğu kadar tövbe edilmelidir. Ve belki de büyük bir gün gelecek, savaşlarla ve zaferlerle, en üst düzeyde askeri düzen ve askeri zekâ eğitimiyle öne çıkan ve bunlara en büyük kurbanları vermeye alışmış olan bir halk, gönüllü olarak şöyle seslenecektir: “Kılıçları parçalıyoruz” – ve tüm ordusunu en küçük birimine dek dağıtacaktır. En silahlı olduğu sırada bir duygu yüksekliğinden dolayı kendini silahsız kılmak, – budur gerçek barışın aracı ve her zaman bir zihniyet barışına dayanmak zorundadır: şimdi tüm ülkede kol gezen sözümona silahlı barış ise, zihniyet geçimsizliği-

dir, kendisine ve komşusuna güvenmez ve yarı nefretten, yarı korkudan ötürü, silahları bırakmaz. Nefret etmek ve korkmaktansa, yok olmak daha iyi, kendinden nefret ettirmek ve korkutmaktansa, yok olmak iki kere daha iyi, – bu olmalıdır en yüce düsturu, her bir devlet toplumunun! – Bilindiği gibi, bizim sevgili liberal halk temsilcilerimizin insanların doğası üzerinde oturup düşünecek zamanları yok; olsaydı, “askeri gücün yavaş yavaş azaltılması” için çalışmakla, boşuna çalıştıklarını bilirdi. Dahası: ancak bu türden bir yokluğun en üst düzeyde olduğu yerde, burada tek yardımcı olabilecek tanrı türü de en yakındadır. Savaş zaferleri-ağacı yalnızca bir vuruşta, bir yıldırım çarpmasıyla yok edilebilir: ne var ki yıldırım, biliyorsunuz ya, buluttan gelir – ve yukarıdan. –

285

Mülkiyet Adaletle Dengelenebilir mi? – Mülkiyetin adaletsizliği güçlü bir biçimde duyumsandığında – büyük saatin akrebi yine bu noktayı gösteriyor, – bunun çaresi olarak iki ilaç anılır: önce iyi bir bölüşüm ve sonra da mülkiyetin ortadan kaldırılışı ve mülkün topluluğa geri dönüşü. Çalmayacaksın dediği için kadim Yahudi’ye kızan sosyalistlerimizin gönlünde ikinci çare yatmaktadır. – Onlara göre yedinci yasa, sahip olmayacaksın biçiminde olmalıdır. – Birinci reçeteye uyan denemeler Antikçağ’da gerçi hep küçük ölçeklerde de olsa sık sık yapılmıştır, ama bize hâlâ ders verebilecek bir başarısızlıkla sonuçlanmıştır. “Eşit topraksızlar” demek kolaydır; oysa bu sırada gerekli olan kopma ve ayrılma yüzünden, ata yadigârı mülkün yitirilmesi yüzünden ne büyük bir burukluk doğmakta, ne kadar çok inanç incinmekte ve feda edilmektedir! Sınır taşları alt üst edildiğinde, ahlaklılık da alt üst edilmiş olur. Ve yeniden, gerçekten eşit iki topraksız hiçbir zaman olmadığı

için ve olsa bile, insan komşusuna duyduğu hasetten, onun eşit olduğuna inanamayacağı için yeni mülk sahipleri arasında ne çok yeni burukluk, ne çok kıskançlık ve çekememezlik yaşanacaktır. Ve daha kökünden zehirlenmiş ve sağlıklı bu eşitlik ne kadar sürecektir! Birçok soyda, kimi yerde miras yoluyla beş kafaya bir hisse, kimi yerde de bir kafaya beş hisse düşmüştür: katı miras yasalarıyla bu dengesizliklerin önlenmesi durumunda gerçi hâlâ eşit topraksızlıklar olurdu, ama bu arada akrabalarına ve komşularına haset etmekten ve tüm düzenin bozulmasını istemekten başka bir şeye sahip olmayan yoksullar ve hoşnutsuzlar da olurdu. – İkinci reçeteye göre, mülkiyet topluluğa geri verilir ve bireyler geçici kiracılar yapılırsa, tarlalar bozulur. Çünkü insan yalnızca bir süreliğine sahip olduğu her şeye karşı özensiz ve özverisizdir; ona karşı bir haydut ya da hain bir savurgan gibi sömürücü davranır. Bencilliğin mülkiyetin ortadan kaldırılmasıyla ortadan kalkacağını söyleyen Platon'a, bencilliğin ortadan kalkmasıyla birlikte insanlarda dört ana erdemin de kalmayacağı yanıtı verilebilir, – söylemek gerekir ki: en berbat veba bile bir gün kibrin elinden gitmesi kadar zarar veremez insana. Kibir ve bencillik olmadıkça nedir ki insan erdemleri? Lafı dolaştırmadan söylemek gerekirse, sadece adları ve maskeleridir kibrin ve bencilliğin. Platon'un şimdi hâlâ sosyalistler tarafından söylenen ütöpik temel ezgisi, insanlar hakkındaki eksik bilgiye dayanmaktadır: Platon'da ahlaksal duyguların tarihi, insan ruhunun yararlı iyi özelliklerinin kökeninin kavranışı eksikti. Platon da, antikçağın tümü gibi, ak ve karaya inanır gibi inanıyordu iyi ve kötüye: yani iyi ve kötü insanların, iyi ve kötü özelliklerin radikal bir farklılığına inanıyordu. – Mülkiyetin bundan böyle daha çok güven uyandırması ve daha ahlaklı olması için, küçük servete giden tüm çalışma yolları açık tutulmalı, ama zahmetsizce, aniden zenginleşme engellenmelidir; büyük servetin yığılması için elverişli olan tüm ulaşım ve

ticaret dalları, özellikle de para ticareti özel kişilerin ve şirketlerin ellerinden alınmalı – çok fazla şeye sahip olanlara ve hiçbir şeye sahip olmayanlara herkes için tehlikeli varlıklar gözüyle bakılmalı.

286

İşin Değeri. – İşin değeri, bunun için ne kadar zaman, çaba, iyi ya da kötü niyet, zorlama, buluş yeteneği ya da tembellik, dürüstlük ya da sahtelik harcandığına göre belirlenecek olursa, bu değer asla adil olamaz; çünkü kişinin terazinin kefesine bir bütün olarak konulması gerekir ki, bu da olanaksızdır. Burada “yargılamayın!” demek gerekir. Oysa adalet çağrısını şimdi işe biçilen değerden hoşnut olmayanlardan duyuyoruz. Düşünmeye devam edilirse, her kişinin kendi ürünü, kendi işi açısından sorumsuz olduğu görülür: demek burada asla bir yararlılık sonucu çıkarılamaz, her iş kuvvetlerin ve zayıflıkların, bilgilerin ve arzuların şu ya da bu zorunlu takımlanışında olması gerektiğine göre iyi ya da kötüdür. Çalışıyor oluşu işçinin arzusuna bağlı değildir; nasıl çalıştığına da bağlı değildir. Yalnızca dar ve geniş yarar görüş açıları, işe değer biçilmesini yaratmışlardır. Şimdi adalet dediğimiz şeyin, burada yalnızca o ânu dikkate alan ve fırsattan yararlanan değil, tüm durumların kalıcılığını düşünen ve bu yüzden işçinin esenliğini, bedensel ve ruhsal hoşnutluğunu da – böylelikle işçi ve gelecek kuşakları bizim gelecek kuşaklarımız için de çalışsınlar ve tek bir insan ömründen daha uzun zaman dilimleri boyunca güvenilir olsunlar diye – dikkate alan son derece incelmış bir yararlılık olarak tam sırasıdır. İşçilerin sömürülmesi, şimdi kavradığımız gibi, bir aptallıktı, bedelini geleceğin ödediği bir kaçak-inşaattı, toplumun tehlikeye sokulmasıydı. Şimdi handiyse savaştayız: ve her halükârda, barışı korumanın, anlaşmalar yapmanın ve güveni sağlamanın

maliyetleri daha da büyük olacaktır; çünkü sömürücülerin budalalığı çok büyük ve uzun süreliydi.

287

Toplum – Bedenin İncelenmesi Üzerine. – Şimdi Avrupa’da, özellikle de Almanya’da ekonomi ve politika okumak isteyen biri için en kötü şey, kurallara yerine gerçek durumları örnekleyerek açıklamak, istisnaya da geçiş ve sonuç aşamalarını örnekleyerek açıklamaktır. Bu yüzden gerçekten var olanın ötesini görmeyi öğrenmek ve örneğin bakışları Kuzey Amerika’ya kadar uzağa çevirmek gerekir, – istenirse toplumsal bedenin başlangıçsal ve normal devinimlerinin hâlâ gözle görülebileceği ve ziyaret edilebileceği yere, – oysa Almanya’da zor tarihsel incelemeler ya da, söylediğimiz gibi, bir dürbün gereklidir bu iş için.

288

Makine Ne Bakımdan Aşağılar? – Makine kişisel değildir, bir parça işin gururunu, makine işi olmayan her işe yapışan bireysel iyi ve hatalı yönünü alır, – yani bir parça insanlığı. Eskiden zanaat ürünlerinin satın alınması, markalarıyla çevrili olduğumuz kişilerin mükâfâtlandırılmasıydı: eşyalar ve giysiler böylelikle karşılıklı değer vermenin ve kişisel ciddiyetin simgesi olmuştu, oysa şimdi anonim ve kişisellik dışı bir köleliğin ortasında yaşıyor gibiyiz. – Çalışmanın kolaylaştırılmasını pahalıya satın almamalı.

289

Yüz Yıllık Karantina. – Demokratik kurumlar, tiranca arzuların eski vebasına karşı karantina-tesisleridir: bu halleriyle çok yararlı ve çok sıkıcıdırlar.

290

En Tehlikeli Yandaş. – En tehlikeli yandaş, yokluğu tüm partiyi yok edebilecek olandır: yani en iyi yandaşır.

291

Kader ve Mide. – Jokeyin karnındaki, gereğinden fazla ya da eksik bir dilim tereyağı eklemek, bazen yarışların ve bahislerin sonucunu belirler, yani binlerce insanın şansını ya da şanssızlığını. – Halkların kaderi hâlâ diplomatların midesine bağlı olduğu sürece, diplomatların midesi her zaman vatanseverce bir sıkışmanın nesnesi olacaktır. Quousque tandem³⁹ –

292

Demokrasinin Zaferi. – Şimdi tüm politik güçler, kendilerini güçlendirmek için, sosyalizmden duyulan korkuyu sömürmeye çalışıyorlar. Ama uzun vadede yine de tek başına demokrasi kârlı çıkacak bundan: çünkü tüm partiler şimdi “halk”a yağcılık yapmak, ona her türden kolaylıklar ve özgürlükler sunmak zorundalar ki, böylece sonunda halk iktidarsızlaşsın. Halk, mülkiyet edinmenin değiştirilmesi öğretisi olarak sosyalizme en uzak kesimdir: ve meclisinin büyük çoğunlukları aracılığıyla vergileri artırma gücü kazandığında, gelire göre kademeli olarak yükselen vergi aracılığıyla kapitalist, tüccar ve borsacılar krallığını sıkıştıracak ve sosyalizmi atlatılmış bir hastalık gibi unuttabilecek bir orta sınıfı zamanla oluşturacaktır. – Bu yayılan demokratikleşmenin pratik sonucu, öncelikle her bir halkın, coğrafi amaçlara uygun olarak sınırlandırılmış bir kantonun konumuna ve özel ayrıcalıklarına sahip olduğu

39 Daha ne kadar süre. (Lat.) (ç.n.)

bir Avrupa halklar birliđi olacaktır: bu sırada, Őimdiye kadarki halkların tarihsel anıları pek hesaba katılmayacaktır, çünkü bu anıların hürmetli anlamı, demokratik ilkenin yenilik dűŐkűnű ve deneme meraklısı iktidarında yavaş yavaş kűkűnden temizlenmiŐ olacaktır. Bu arada sınırlarda gereklik oluŐturan dűzeltmeler, herhangi bir sararmıŐ geđmiŐin belleđinin deđil, bűyűk kantonun ve aynı zamanda birliđin genelinin yararına olacak Őekilde yapılacaktır; bu dűzeltmelerin yapılacađı gűrűŐ ađıları bulmak, aynı zamanda kűltűr araŐtırmacısı, tarımcı ve ulaŐımdan anlayan kiŐiler olmaları gereken ve arkalarına orduları deđil, gerekçeleri ve yararlılıkları alan, geleceđin diplomatlarının gűrevi olacaktır. Ancak bundan sonra dıŐ politika, iđ politikayla ayrılmaz bir biđimde bađlanmış olacaktır: oysa Őimdi ikincisi, gururlu efendisinin peŐinden gitmekte ve birincisinin hasadından arta kalan baŐakları toplamaktadır sepetçiklere.

293

Demokrasinin Hedefi ve Aracı. – Demokrasi, olabildiđince çok kiŐiye bađımsızlık sađlamak ve gűvencelemek ister: gűrűŐlerin, yaŐam tarzının ve iŐ sahibi olmanın bađımsızlıđını. Bu nedenle hem műlksűzlere hem de gerçekte zenginlere siyasal oy hakkı tanımak zorundadır: demokrasinin iŐlevini hep yeniden sorguladıkları iđin sűrekli onları ortadan kaldırmaya çalıŐmak zorunda olan, caiz olmayan iki sınıftır bunlar. Ayrıca partilerin örgűtlenmesini hedefliyor gűrűnen her Őeyi engellemesi gerekir. Çünkü sűz konusu űđ anlamdaki bađımsızlıđın en bűyűk űđ dűŐmanı çulsuzlar, zenginler ve partilerdir. – Demokrasiden gelecekteki bir Őey olarak sűz ediyorum. Őimdiden bu adı taŐıyan Őeyin ise, eski yűnetim biđimlerinden tek farkı, yeni atlarla yol almasıdır: yollar hűlű eski yollardır, tekerlekler

de eski tekerlekler. – Halkın esenliğinin b u at arabasındaki tehlike gerçekten azalmış mıdır?

294

Temkinlilik ve Başarı. – Aslında erdemlerin erdemi, onların en büyük anası ve kraliçesi olan, büyük temkinlilik erdemi, sıradan yaşamda her zaman başarıyla taçlanmaz: ve yalnızca başarısı uğruna bu erdemin kapısını çalmış olan bir talipli, kendini aldatılmış hissedecektir. Bu erdem, p r a t i k insanlar arasında kuşkulu kabul edilir ve kalleslikle ve ikiyüzlü sinsilikle karıştırılır: buna karşılık belirgin bir biçimde temkinlilikten uzak olan birisi, – derhal hamle yapan ve orada bir yanlış hamle de yapan bir adam, kendisinin temiz yürekli, güvenilir bir arkadaş olduğu önyargısına sahiptir. Bu yüzden pratik kişiler, temkinli kişiyi sevmezler, böyle birinin kendileri için bir tehlike olduğunu düşünürler. Öte yandan temkinli kişinin ürkek, tutuk, kılı kırk yarıcı olduğu kabul edilir kolaylıkla, – özellikle de pratik olmayan ve ehli keyif kişiler, tam da kendileri gibi, ticareti ve ödevlerini düşünmeden, kaygısızca yaşamadığı i ç i n , rahatsız edici bulurlar onu: onların arasında vicdanlarının ete kemiğe bürünmüş hali gibi dolaşır ve onu gördüklerinde günleri kararır. Bu yüzden temkinli kişi başarıdan ve herkesin sevdiği birisi olmaktan uzak kalırsa, şöyle avutmalıdır kendini: “Bu kadar yüksek işte, insanlar arasındaki en değerli mülke sahip olmanın bedeli olarak ödemem gereken vergiler, – değer buna!”

295

Et In Arcadia Ego.⁴⁰ – Aşağıya baktım tepicilerin üzerinden, sütlü yeşil bir göle doğru, yaşlı ciddi

40 Ben Arcadia'dayım. (Lat.) Ölüm şöyle der: Ben Arcadia'da bile varım. (ç.n.)

ladinlerin arasından: etrafımda her çeşidinden kaya parçaları, zemin çiçeklerden ve otlardan rengârenk. Önümde bir sürü deviniyor, uzuyor ve yayılıyordu; inekler tek tek ve daha uzakta gruplar halinde, en keskin akşam ışığında, ıgneyapraklıların yanı başında; ötekiler daha yakında, daha karanlık; her şey sakin ve akşam doygunluğu içinde. Saat beş buçuk sularındaydı. Sürünün boğası beyaz beyaz köpüren dereye girmişti ve yavaş yavaş direnerek ve boyun eğerek, derenin aşağı doğru akışını izliyordu: bundan kendince müthiş zevk alıyordu anlaşılan. Koyu kahverengi, Bergamo kökenli iki yaratık çobanlık ediyordu: kız hemen hemen bir erkek çocuk gibi giyinmişti. Solda geniş orman kuşakları üzerinde kayalık sırtlar ve karlı alanlar, sağda buz kaplı muazzam iki sivri, benden yüksekte, güneşin tütsüsünün örtüsünde yüzüyor gibi, – hepsi büyük, sessiz ve parlak. Tüm bu güzellik ürpermeye, vahyediliş anına sessizce tapınmaya neden oluyordu; ister istemez, sanki daha doğal bir şey olamazmış gibi, (özleyen, bekleyen, ileriye ya da geriye bakan hiçbir şeyi içermeyen) bu temiz, keskin ışık dünyasının içine Yunan kahramanlarını yerleştiriyordu insan; Poussin ve öğrencileri gibi duyumsamak gerekiyordu: kahramanca ve hem de pastoral. – Tek tek insanlar böyle y a ş a m ı ş l a r d ı da, dünya içindeki kendilerini ve kendi içlerindeki dünyayı sürekli böyle d u y u m s a m ı ş l a r d ı ve aralarında en büyük insanlardan biri, kahramanca-pastoral bir felsefe yapma tarzını bulan kişi de vardı: Epikuros.

296

H e s a p l a m a k v e Ö l ç m e k . – Birçok şeyi görmek, birbirleriyle enine boyuna karşılaştırmak, birbirlerine göre artılarını eksilerini hesaplamak ve onlardan hızlı bir sonuca, oldukça kesin bir toplama varmak, – budur büyük politikacıyı, komutanı, tüccarı oluşturan: – yani bir tür zi-

hinden hesaplama hızı. Bir konuyu görmek, onun içindeki biricik eylem güdüsünü, diğer tüm eylemlerin yargıcını bulmak, kahramanı da, fanatığı de oluşturan budur, – yani bir ölçütle ölçme becerisi.

297

Z a m a n s ı z G ö r m e k İ s t e m e m e k . – Bir şey yaşanıldığı sürece, yaşantılanana boyun eğmeli ve gözleri kapamalı; yani hemen b u r a d a gözlemciyi oynamamalı. Yoksa, yaşantının iyi hazmedilmesine engel olunur: bir bilgelik yerine bir hazımsızlık kalır geriye.

298

B i l g e l e r i n P r a t i ğ i n d e n . – Bilge olmak için, belirli yaşantıları yaşantılamayı istemek, yani onların ağzından içeri yürümek gerekir. Çok tehlikelidir elbette bu; bazı “bilgeler” yutulurlar bu sırada.

299

T i n Y o r g u n l u ğ u . – Zaman zaman insanlara karşı aldırışsız ve soğuk oluşumuz, katılık ve karakter eksikliği olarak yorumlansa da, çoğu kez yalnızca tin yorgunluğudur: bu durumdayken başkaları ve kendimiz de, bize önemsiz ya da can sıkıcı gelir.

300

“ B i r Ş e y G e r e k l i . ” – Akıllı olduğunda, yalnızca gönlünü ferah tutmaya bakmalı. – Ah, diye ekledi birisi, akıllıysa kişi, bilge olmaya bakmalı en iyisi.

301

Aşkın Bir Kanıtı. – Birisi dedi ki: “İki kişi hakkında asla enikonu düşünmedim: onlara duyduğum sevginin kanıtıdır bu.”

302

Kötü Argümanlar Nasıl İyileştirilmeye Çalışılır? – Kimileri, kötü argümanlarının ardından kendi kişiliğinden de bir parça salar ortaya, böylelikle doğru rotayı bulacaklar ve düzgün ve iyi argümanlara dönüşeceklermiş gibi; tıpkı bowling oynayanların, topu attıktan sonra, jestlerle ve yön göstermelerle, topu doğru yöne sokmaya çalışmaları gibi.

303

Yasalara Uygunluk. – Kişinin yasalar ve mülkiyet açısından bir örnek-insan olması yetmez; örneğin bir erkek çocukken, yabancı bahçelerden hiç meyve aşırırmamış, erkek olarak biçilmemiş çimlerin üzerinde yürümemiş olması, – bilindiği gibi bu tür örnek oluşun kanıtını büyük şeylerden daha iyi verdikleri için, küçük şeyleri saydık. Henüz yetmez bu kadarı: kişi ancak bir “toplum”un, bir insan-yumağının ahlaklılık derecesine varmaya yetkin olduğunda bir “tüzel kişi”dir.

304

İnsan! – Nedir ki en kibirli insanın kibirliliği, en mütevazı insanın kendini doğada ve dünyada “insan” olarak hissettiğindeki kibirlilik karşısında!

305

En Gerekli Jimnastik. – Küçük çapta kendine hâkim olmanın eksikliği yüzünden, büyük çapta kendine hâkim olma yeteneği ufalanır. Hiç olmazsa bir kez küçük bir şeyden yoksun kalınmayan her gün kötü kullanılmıştır ve bir sonraki gün için bir tehlikedir: kişi kendi kendisinin efendisi olma sevincini korumak istiyorsa, bu jimnastik kaçınılmazdır.

306

Kendini Yitirmek. – Kişi kendini bir kez bulduğunda, zaman zaman yitirmeyi de bilmelidir – ve sonra yine bulmayı: eğer ki bir düşünürse. Çünkü her zaman bir kişiye bağlı olmak sakıncalıdır düşünür için.

307

Veda Etmek Ne Zaman Gerekli? – Bilmek ve ölçmek istediğin şeylere veda etmelisin, en azından bir süreliğine. Ancak şehirden uzaklaşırsan görürsün, kulelerin binaların üzerinden ne kadar yükseğe uzandığını.

308

Öğlen. – Yaşamının sabahı eylemli ve fırtınalı geçmiş kişi, yaşamın öğleninde, aylar ve yıllar sürebilecek tuhaf bir dinginlik tutkusuna kapılır. Çevresi sessizliğe bürünür, sesler uzaktan ve daha uzaktan gelir; güneşin ışınları dik iniyor-
dur ona. Ormanda saklı kalmış bir çimenlikte, büyük Pan'ın uyuduğunu görür; doğadaki her şey Pan'la birlikte uykuya dalmıştır, bir bengilik anlatımı vardır yüzünde – ona öyle gelmektedir. Hiçbir şey istemez, hiçbir şey için endişelenmez,

yüreği sakindir, yalnızca gözü canlıdır, – açık gözlerle bir ölümdür bu. Bu sırada, daha önce hiç görmediği birçok şeyi görür insan ve gördüğü sürece her şey bir ışık ağıyla sarılmış ve âdeta bu ağa gömülmüştür. Kendini mutlu hisseder bu sırada, ama ağır, ağır bir mutluluktur bu. – Sonunda ağaçlarda rüzgâr ayaklanır, öğlen sona ermiştir, yaşam yeniden çeker onu kendine: gözü kapalı y a ş a m , ardından sökün eder maiyeti: arzu, hile, unutma, tadını çıkarma, yok etme, geçicilik. Ve böyle çöker akşam, sabahdan daha fırtınalı ve daha eylem dolu. – Asıl eylemci insana, daha uzun süren bilme durumları âdeta tekinsiz ve hastalıklı görünürler, ama nahoş değil.

309

Kendini Bir Ressamdan Sakınmak. – Bir portrede, bir insanın yetkin olduğu en dolu anlatımı ve ânı açığa çıkarmış ve tuvale geçirmiş büyük bir ressam, gerçek yaşamda o insanla bir kez daha karşılaşır, hemen hemen her zaman yalnızca bir karikatür gördüğüne inanacaktır.

310

Yeni Yaşamın İki Temel İlkesi. – Birinci ilke: kişi yaşamı en kesin, en kanıtlanabilir olana doğru kurmalı: şimdiye kadar yapıldığı gibi, en uzak olana, en belirsiz, ufku ve bulutu andırana doğru değil. İkinci İlke: kişi yaşamını kurmadan ve ona kesin bir yön vermeden önce, en sıradan ve yakın olanın, en kesin ve daha az kesin olanın s ı r a l a m a s ı n ı saptamalı.

311

Tehlikeli Fevriyelik. – Yetenekli ama üşengeç insanlar, arkadaşlarından biri sıkı bir işi tamamladığında

hep biraz fevri görünürler. Kıskançlıkları depreşir, kendi tembelliklerinden utanırlar – ya da daha ziyade, çalışkan arkadaşın kendilerini şimdi eskisinden d a h a f a z l a a ş a ğılamasından korkarlar. Bu ruh hali içinde yeni yapıtı eleştirirler – ve eleştirileri, yapıt sahibinin büyük şaşkınlığıyla, bir intikama dönüşür.

312

Yanılsamaların Bozulması. – Yanılsamalar elbette pahalı eğlencelerdir: ama yanılsamaların bozulması daha da pahalıdır – kimi insanlar için yadsınamaz bir biçimde, bir eğlence olarak düşünülürse.

313

Bilgenin Tekdüzeliği. – Kimi zaman soru olma yolunda donup kalmış bir şaşkınlık anlatımı vardır ineklerin yüzünde. Buna karşılık, daha yüksek zekânın gözlerinde nil admirari⁴¹ serilidir, bulutsuz gökyüzünün tekdüzeliği gibi.

314

Uzun Süre Hasta Olmamalı. – Uzun süre hasta olmaktan sakınılmalı: yoksa, seyirciler bildik merhamet gösterme ödevi yüzünden, bu durumu uzun süre sürdürmekte zorlandıkları için sabırsızlaşırlar – ve sonra vardıkları sonuçla doğrudan doğruya karakterinizi suçlamaya başlarlar: “H a k e d i y o r s u n u z siz hasta olmayı ve bizim merhamet göstererek kendimizi daha fazla yormamıza gerek yok.”

41 Hiçbir şeye hayret etmemek. (Lat.) (ç.n.)

315

Kendinden Geçene Göz Kırpması. – Coşkuya kapılmak ve kendini kolayca yukarıya çıkarmaktan hoşlanan kişi, fazla ağır olmamaya bakmalı, yani örneğin çok şey öğrenmemeli ve özellikle kendini bilimle doldurmalı. Bilim ağırlaştırır! – kendinize dikkat edin, kendinden geçenler!

316

Kendini Gafil Avlamayı Bilmek. – Kendini olduğu gibi görmek isteyen, elinde meşaleyle, kendini gafil avlamayı bilmeli. Çünkü bedensel olanda durum nasılsa, tinsel olanda da aynıdır: aynaya bakmaya alışkın olan, hep unuttur çirkinliğini: ancak ressam aracılığıyla yeniden edinir bu izlenimi. Ne var ki, resme de alışır ve ikinci kez unuttur çirkinliğini. – İnsanın değiştirilemez-çirkin olana katlanamayışı genel yasasına uygundur bu: bir an dışında; unuttur onu ya da her durumda yadsır. – Ahlakçılar, hakikatlerini sunabilmek için o ânı hesaplamalıdır.

317

Görüşler ve Balıklar. – Balıkların sahibi olduğu kadar sahiptir görüşlerine kişi, – elbette bir balık gölüne sahip olduğu sürece. Balığa çıkmalı ve şansı yaver gitmelidir, – sonra elindedir balıkları, görüşleri. Burada canlı görüşlerden, canlı balıklardan söz ediyorum. Diğerleri ise yetirirler sahip oldukları fosil koleksiyonuyla – ve kafalarındaki “kanılarla”. –

318

Özgürlüğün ve Özgür Olmayışın İlk İşaretleri. – Zorunlu gereksinimlerini yetersiz de olsa

olabildiğince kendi başına karşılamak, tinin ve kişiliğin özgürlüğü doğrultusundadır. Aralarında gereksizlerin de bulunduğu birçok gereksinimi, başkalarının ve olabildiğince eksik karşılamasına izin vermek, – özgürolmaya eğitir. İçine ve dışına giydiği her şeyi kendisi dokumuş, kendisi dikmiş olan sofist Hippias, böylelikle tinin ve kişiliğin en üst özgürlüğü doğrultusuna karşılık düşer. Her şeyin aynı ölçüde iyi ve mükemmel işlenmiş oluşu değildir önemli olan: gurur en yıpranmış yerleri bile onarır.

319

Kendine İnanmak. – Günümüzde kendine inanan herkesten kuşku duyuluyor; eskiden kendine inandırmaya yetiyordu oysa. Şimdi inanılır olmanın reçetesi şöyle: “Kendine acıma! Kendi görüşüne inandırıcı bir ışık düşürmek istiyorsan, kendi kulübeni tutuştur önce!”

320

Hem Daha Zengin Hem Daha Yoksul. – Bir insan tanıyorum, daha çocukluğunda alışmıştı insanların entelektüelliği, yani zihinsel olaylar bağlamındaki gerçek özverileri, doğru kabul edileni bencillikten uzak bir biçimde tercih etmeleri ve benzeri özellikleri hakkında iyi düşünmeye; buna karşılık kendi kafası (yargıları, belleği, çabuk karar verme yeteneği, hayal gücü) hakkında mütevazı, hatta düşük kavramlara sahip olmaya. Başkalarıyla kıyasladığında hiçliyordu kendini. Ancak, yılların akışı içinde önce bir defa ve sonra yüzlerce defa mecbur kaldı, bu konuda farklı düşünmeye, – kendi neşesi ve hoşnutluğu için, diye düşünülebilir. Aslında pratikte bunun da biraz payı vardı; ama “onun bir defasında söylediği gibi, en acısından bir acı eklenmişti, daha önceki yaşamımda bilmediğim: çünkü insanları ve kendimi

zihinsel gereksinimler bakımından daha adil bir biçimde değerlendirdiğimden beri, zihnim daha az işe yarar görünüyor bana; bununla henüz bir iyilik yapamayacağıma inanıyorum, çünkü ötekinin zihni almasını bilmiyor onu: şimdi hep önümde görüyorum, yardıma hazır olan ile yardıma muhtaç olan arasındaki uçurumu. Bu yüzden eziyet veriyor bana, kendi zihnime tek başıma sahip olma ve ondan yalnız başıma tat alma zorunluluğu, tat alınabilir olduğu sürece. Oysa vermek daha mutludur sahip olmaktan: nedir ki en zengin kişi, bir çölün ıssızlığında!”

321

Nasıl Saldırmalı? – İnsanların bir şeye inanmalarını ya da inanmamalarını sağlayan gerekçeler, en nadir insanlarda, olabileceklerinden daha güçlüdür. Genellikle inancı biraz sarsmak için, saldırının en ağır topunu hemen öne çıkarmak hiç de gerekmez; birçok durumda, saldırıyı bir parça gürültüyle gerçekleştirmek hedefe ulaştırır: bunun için bayram fişekleri yeterlidir çoğu kez. Çok kibirli kişilere karşı da en ağır saldırı çehresini takınmak yeter: çok ciddiye alındıklarını görürler – ve seve seve teslim olurlar.

322

Ölüm. – Ufukta kesin ölümün görünmesi, her yaşama değerli, güzel kokan bir kaygısızlık damlası karıştırabilirdi – oysa siz harika eczacı-ruhlar, bunu kötü kokan bir zehir damlası haline getirdiniz, tüm yaşamı iğrenç kılan!

323

Pişmanlık. – Asla pişmanlığa yer vermemeli, hemen demeli ki: bir aptallığa bir ikincisini eklemek olur bu.

– Zarara yol açıldıysa, iyiliğe yol açmayı düşünmeli. – Eylemleri yüzünden cezalandırılan kişi, böylelikle şimdiden bir iyiliğe yol açtığı duygusuyla katlanmalı cezaya: başka kişilerin aynı aptallığa düşmekten caydırılmış olmasıyla. Cezalandırılan her kötülükçü, insanlığın iyilikçisi olarak hissedebilir kendini.

324

Düşünür Olmak. – Gününün en az üçte birini tutkulardan, insanlardan ve kitaplardan uzak geçirmeyen biri, nasıl bir düşünür olabilir ki?

325

En İyi İlaç. – Ara sıra biraz sağlık, en iyi ilacıdır hastaların.

326

Dokunma! – Bir sorunu, onu çözmek yerine, bu sorunla ilgilenmek isteyen herkes için dolaştıran ve daha zor çözülür kılan korkunç insanlar vardır. Çivinin başına isabet ettiremeyenden ona hiç vurmaması rica edilmeli.

327

Unutulmuş Doğa. – Doğadan söz ediyoruz ve kendimizi unutuyoruz bu arada: biz kendimiz doğayız, quand même.⁴² – Dolayısıyla doğa, onun adını anarken hissettiğimiz şeyden çok farklı bir şeydir.

42 Yine de. (Fr.) (ç.n.)

328

Derinlik ve Can Sıkıcılık. – Derin insanlarda da derin kuyularda olduğu gibi uzun sürer, içine düşen bir şeyin dibe ulaşması. Genellikle uzun süre beklemeyen izleyiciler, kolayca düşünürler bu tür insanların durgun ve sert olduğunu – ya da aynı zamanda can sıkıcı.

329

Kendine Güven Vermenin Zamanı. – Bizim yeteneğimize aykırı bir tinsel yöne saparız; bir süre savaşırsınız taşkınlarla ve rüzgârla, aslında kendi kendimizle; ortaya koyduğumuz şey gerçek bir sevinç hissettirmez bize, bu başarılarda çok zarara uğradığımızı düşünürüz. Hatta verimliliğimizden, geleceğimizden de kuşku duyarız, zaferin ortasında belki de. Sonunda, sonunda yön değiştiririz – ve şimdi rüzgâr bizim yelkenimize üflemede ve bizim seyir yolumuzda itmektedir bizi. Ne mutluluk! Kendimizi ne kadar da zaferden emin hissederiz! Şimdi biliyoruzdur ne olduğumuzu ve ne istediğimizi, şimdi güven veririz kendimize ve hakkımız vardır buna – bilen kişi olarak.

330

Hava Kâhinleri. – Nasıl ki yükseklerdeki rüzgârların nereye doğru estiklerini bulutlar belli ediyorsa bize, en hafif ve en özgür tinler de yönleriyle önceden bildirirler havanın nasıl olacağını. Vadideki rüzgâr ve bugünün piyasasındaki görüşler, neyin geleceğini değil, neyin geçtiğini gösterirler.

331

Sürekli Hızlandırma. – Yavaş yavaş başlayan ve bir konuya zor dahil olan kişiler, daha sonra bazen sürekli

hızlanma özelliğine sahiptirler, – öyle ki sonunda hiç kimse bilemez akıntının onları daha nereye sürükleyeceğini.

332

İyi Üçlü. – Dinginlik, büyüklük, güneş ışığı, – bu üçü bir düşünürün arzuladığı, kendisinden de beklediği her şeyi kapsar: umutlarını ve ödevlerini, entelektüel, ahlaksal ve gündelik yaşamdaki, hatta konutunun manzarasındaki taleplerini. Bu üçlüye önce yüceltici, sonra sakinleştirici, üçüncü olarak da aydınlatıcı düşünceler karşılık düşer, – dördüncü olarak ise, bu üç nitelikte de payı olan, onlarda dünyevi olan her şeyin nurlandığı düşünceler: büyük neşe üçlemesinin hüküm sürdüğü ülkedir burası.

333

“Hakikat” Uğruna Ölmek. – Görüşlerimiz uğruna yaktırmayız kendimizi: o denli emin değilizdir onlardan. Ama belki, görüşlere sahip olma ve onları değiştirme hakkımız uğruna yaktırırız.

334

Fiyatı Olmak. – Tam da olduğu kadar kabul edilmek istiyorsa kişi, fiyatı olan bir şey olmalı. Oysa yalnızca sıradan olanın bir fiyatı vardır. O halde bu istek, ya kavrayışlı bir mütevazılığın sonucudur – ya da aptalca bir arsızlığın.

335

Ev Yapanlar İçin Ahlak. – Ev tamamlandığında, iskele sökülmalıdır.

336

S o p h o k l e i z m . – Kim Yunanlılardan daha fazla su içmiştir, şarabın içinde! Yavanlık ve cazibe bir arada – buydu Atinalıların soyluluk ayrıcalığı, Sophokles’in zamanında ve sonrasında. Yapabilen taklit etsin bakalım! Yaşamda ve yaratıda!

337

K a h r a m a n c a . – Kahramanca olan, kişinin büyük bir şeyi, kendini başkalarının önünde, başkaları ile rekabet içinde hissetmeden yapmasına (ya da büyük bir tarzda yapmamasına) dayanır. Kahraman, ıssız ve ayak basılmaz kutsal sınır bölgesini hep taşır yanında, nereye giderse gitsin.

338

D o ğ a n ı n D u b l ö r l ü ğ ü . – Kimi doğa yörelerinde kendimizi keşfederiz yeniden, hoş bir ürpertiyle; en güzel dublörlüktür bu. – Nasıl da mutlu olabilmelidir, bu duyguyu tam da burada barındıran, bu sürekli güneşli ekim havasında, rüzgârın akışının sabahtan akşama kadarla bu muzip mutlu oyununda, bu en temiz berraklıkta ve en ılımlı serinlikte, bengi karın dehşetlerinin yanı başında hiç korkmadan konaklamış bulunan bu yaylanın sevimli ciddi tepe, gül ve orman genel karakterinde, burada, İtalya’nın ve Finlandiya’nın birlik oluşturduğu ve doğanın tüm gümüşü renk tonlarının vatanı görünen bu yerde: – nasıl da mutludur şunları söyleyebilen: “Elbette çok daha büyükleri ve güzelleri var doğada, ama b u r a s ı içten ve tanıdık geliyor bana, yakın akraba, hatta daha fazla.”

339

Bilgelerin Kibarlığı. – Bir bilge, farkında olmadan bir prens gibi alçakgönüllü davranacaktır insanlara, tüm yetenek, zümre ve ahlak farklılıklarına karşın, kolaylıkla eşitlermiş gibi davranacaktır onlara: fark edildiği andan itibaren, çok kötü karşılanacaktır bu yaptığı.

340

Altın. – Altından yapılmı her şey parıdamaz. En soylu metale özgüdür yumuşak bir ışıltı.

341

Tekerlek ve Fren. – Tekerleğin ve frenin görevleri farklı farklıdır, ama bir tanesi de ortaktır: birbirlerine acı vermek.

342

Düşünürün Aksaklıkları. – Düşünür, düşüncelerini kesintiye uğratan (denildiği gibi, aksatan) her şeye sakince bakmalıdır, kendini sanatçıya tanıtmak için kapıdan içeri giren yeni bir modele bakar gibi. Kesintiler, yalnız kişiye yemek getiren kargalar gibidir.

343

Çok Zeki Olmak. – Çok zeki olmak genç tutar: ama tam da bu yüzden, olduğundan daha yaşlı kabul edilmeye katlanmalı kişi. Çünkü insanlar zekânın el yazılarını, yaşam deneyiminin izleri gibi okurlar, yani çok ve kötü şeyler yaşanmış olmanın, acı çekmenin, yanılmanın,

pişmanlığın izleri gibi. Demek ki: kişi insanlara hem daha yaşlı, hem de olduğundan daha kötü görünür, çok fazla zeki olduğunda ve bunu belli ettiğinde.

344

Nasıl Zafer Kazanmalı? – Rakibini kılpayı geçme ümidi varsa, zafer kazanmak istememeli. İyi bir zafer, galip geleni neşelendirmeli, utanmayı ortadan kaldıran tanrısal bir yönü olmalı.

345

Üstün Tinlerin Kuruntusu. – Üstün tinler, kendilerini bir kuruntudan kurtarmakta güçlük çekerler: yani ortalama insanlarda haset uyandırdıkları ve bir istisna olarak duyumsandıkları kuruntusuna kapılırlar. Gerçekte ise, fazlalık olan ve yokluğunda yokluğu hissedilmeyecek olan bir şey olarak duyumsanırlar.

346

Temizlik Gerekliliği. – Kişinin görüşlerini değiştirmesi, bazı yaratılışlar için, tıpkı giysilerini değiştirmek gibi bir temizlik gerekliliğidir: başka yaratılışlar için ise, yalnızca onların kibirlerinin gerektirdiği bir şeydir.

347

Bir Kahramana Burada Yakışır. – İşte şurada, meyveler olgunlaştığında ağacı sallamaktan başka bir şey yapmamış olan bir kahraman duruyor. Bunu az mı buluyorsunuz? Hele salladığı ağaca bir bakın da!

348

Bilgelik Neye Göre Ölçülür? – Bilgelik artışı, tam olarak safranın azalışıyla ölçülür.

349

Yanılgıyı Hoş Olmayan Bir Biçimde Söylemek. – Hakikatin hoş bir biçimde söylenmesi, herkesin zevkine uymaz. Ama en azından hiç kimse inanamaz yanılgının hoş olmayan bir biçimde söylendiğinde hakikat olacağına.

350

Altın Parola. – İnsana birçok zincir vurulmuştur, bir hayvan gibi davranmayı unutsun diye: gerçekten de tüm hayvanlardan daha yumuşak, daha zeki, daha neşeli, daha temkinli olmuştur. Ama şimdi, zincirlerini taşıdığı sürece temiz havadan ve özgürce devinmekten yoksun olmanın acısını çekmektedir: – oysa bu zincirler, bıkmadan usanmadan yineliyorum ki, ahlaksal, dinsel, metafizik düşüncelerin ağır ve anlamlı yanılgılarıdır. Ancak zincir-hastalığı da aşıldığında, tam olarak ulaşılmış olacaktır büyük hedefe: insanın hayvanlardan ayrılmasına. – Şimdi zincirleri çözme çalışmamızın ortasındayız ve büyük bir dikkat göstermemiz gerekiyor. Yalnızca asilleşmiş insana verilebilir, tinin özgürlüğü; yaşamın hafifletilmesi yalnızca ona yakınlaşır ve merhem olur yaralarına; ilk önce o söyleyebilir başka hiçbir amaç için değil, sevinç için yaşadığını ve diğer tüm ağızlarda tehlikelidir onun seçim sloganı: barış olsun etrafımda ve hoşnutluk duyulsun tüm sıradan şeylerden. – Bireyler için bu seçim sloganıyla eski bir büyük ve etkili sözü anar,

h e r k e s i ç i n g e ç e r l i o l a n v e t ü m i n s a n l ı k ü z e r i n d e b i r s l o -
g a n v e a l a m e t g i b i d u r m u ş o l a n , o n u b a y r a ğ ı n a e r k e n d e n
i ş l e y e n h e r k e s i n ö l m e k z o r u n d a o l d u ğ u , – H r i s t i y a n l ı ğ ı n d a
ö l ü m ü n e n e d e n o l a n . Ö y l e g ö r ü n ü y o r k i , h e n ü z g e l -
m e d i z a m a n ı , t ü m i n s a n l a r ı n y a ş a m a s ı n ı n , ü z e r l e -
r i n d e k i g ö k y ü z ü n ü a y d ı n l a n m ı ş g ö r e n v e ş u s ö z l e r i d u y a n
ç o b a n l a r ı n y a ş a d ı k l a r ı n ı : “ Y e r y ü z ü n d e b a r ı ş v e i n s a n l a r ı n
b i r b i r l e r i n d e n h o ş n u t l u k d u y m a l a r ı . ” – B i r e y l e r i n
z a m a n ı n d a y ı z h â l â .

* * *

* * *

Gölge: Tüm bu ortaya koydukların arasında hiçbir şey bir müjdeden daha çok hoşuma gitmedi: yeniden en yakın şeylerin iyi komşuları olmak istiyorsunuz. Biz zavallı gölgelere de iyi gelecek bu. Çünkü itiraf edin ki, şimdiye kadar zevkle kara çaldınız bize.

Gezgin: Kara çalmak mı? Peki niye hiç savunmadınız kendinizi? Kulaklarımız yakındı oysa size.

Gölge: Sanki size kendimizden söz edebilmek için fazla yakınmışız gibi geldi bize.

Gezgin: Hoş! Çok hoş! Ah, siz gölgeler bizden “daha iyi insanlarsınız”, fark ediyorum bunu.

Gölge: Yine de “ısrarcı” diyorsunuz bize, – en azından bir şeyden iyi anlayan bizlere: susmaktan ve beklemekten – hiçbir İngiliz daha iyi anlamaz bundan. Doğrudur, sık, çok sık buluyorlar bizi insanın maiyetinde, ama onun köleliğinde değil. İnsan ışıktan ürktüğünde, insandan ürkeriz biz: bu raya kadardır bizim özgürlüğümüz.

Gezgin: Ah, ışık daha sık ürker insandan ve sonra terk de edersiniz onu.

Gölge: Seni çoğu kez acıyla terk ettim: bilgiye susamış olan benim için, çok karanlık yön kaldı insanda, her zaman çevresinde duramadığım için. İnsan hakkındaki tam bilgi karşılığında, senin kölen olmak da isterim.

Gezgin: Ne biliyorsun ki, ne biliyorum ki, böylece yanlışlıkla bir köleyken bir efendi olup olmayacağını? Ya da gerçi köle olarak kalacağını, ama efendini aşağılayarak bir aşağılanma, bir tiksinti yaşamı sürdüreceğini? Özgürlüğün sana kalan haliyle yetinelim ikimiz de – sana v e bana! Çünkü, özgür olmayan birini görmek en büyük sevincimi zehir eder bana; en iyi şey iğrenç gelir, birisi onu benimle paylaşmak zorunda k a l d ı ğ ı n d a , – etrafımda köleler görmek istemiyorum. Bu yüzden sevmiyorum köpeği de, ancak insanların kölesi olarak “köpekleşmiş” ve hatta insanların onunla iftihar ettikleri bu tembel, kuyruk sallayan asalağı, efendisine sadık olduğu ve peşinden gittiği için, tıpkı onun –

Gölge: Tıpkı onun gölgesi gibi, diyorlar. Belki ben de senin fazla peşinden geldim bugün? En uzun gündü bugün, ama sonuna geldik, bir süre daha sabrederim. Çim ıslak, donuyorum.

Gezgin: Ah, geldi mi şimdiden ayrılık vakti? Sonunda bir de acı çektirdim sana; görüyorum, daha da koyulaştın bu sırada.

Gölge: Kızardım, kızarabildiğim renkte. Ayaklarının önüne çok sık uzandığım geldi aklıma, bir köpek gibi ve sonra sen –

Gezgin: Son bir hızla hoşuna gidecek bir şey yapamaz mıyım? Yok mu bir arzun?

Gölge: Felsefi “köpeğin” Büyük İskender’in karşısında söylediğinden başka bir arzum yok: güneşimi kapatma, üşüyorum.

Gezgin: Ne yapayım?

Gölge: Ladinlerin altına git ve dağlara bak; güneş batıyor.

Gezgin: – Nerdesin? Nerdesin?

Friedrich Wilhelm Nietzsche (1844-1900): Geleneksel din, ahlak ve felsefe anlayışlarını kendine özgü yoğun ve çarpıcı bir dille eleştiren en etkili çağdaş felsefecilerdendir. Bonn Üniversitesi'nde teoloji okumaya başlayan Nietzsche daha sonra filolojiye yöneldi. Leipzig Üniversitesi'nde öğrenimini sürdürdü, henüz öğrenci iken Basel Üniversitesi filoloji profesörlüğüne aday gösterildi. 1869'da sınav ve tez koşulu aranmadan, yalnızca yazılarına dayanarak doktor unvanı verilen Nietzsche profesörlüğü sırasında klasik filoloji çalışmalarından uzaklaştı ve felsefeyle uğraşmaya başladı. Tragedyanın Doğuşu, Zamana Aykırı Bakışlar, İnsanca Pek İnsanca (Karışık Kanılar ve Özdeyişler, Gezin ve Gölgesi), Tan Kızılığ, Şen Bilim, Böyle Söyledi Zerdüşt, İyinin ve Kötünün Ötesinde, Ahlakın Soykütüğü, Ecce Homo, Wagner Olayı, Dionysos Dithyrambosları, Putların Alacakaranlığı, Deccal, Nietzsche Wagner'e Karşı başlıca büyük eserleri arasında yer almaktadır.

F. NIETZSCHE - BÜTÜN ESERLERİ: 8

Mustafa Tüzel (1959): Bir süre İsviçre'de yaşadı, fabrikalarda çalıştı ve çıraklık eğitimi gördü. İTÜ Elektrik Fakültesi'nde okudu. İÜ Basın Yayın Yüksek Okulu Radyo TV Bölümü'nden mezun oldu. 1994 yılında Avrupa Çevirmenler Kollegyumu'nun (Straelen – Almanya) konuğu oldu. 20 yıldır sürdürdüğü çeviri uğraşında Thomas Bernhard, Friedrich Dürrenmatt, Martin Walser, Zafer Şenocak, Monika Maron gibi edebiyatçıların, Arthur Schopenhauer, Friedrich Nietzsche, Jürgen Habermas, Max Horkheimer, Peter Sloterdijk, Christoph Türcke gibi düşünürlerin eserlerini Türkçeye kazandırdı.

